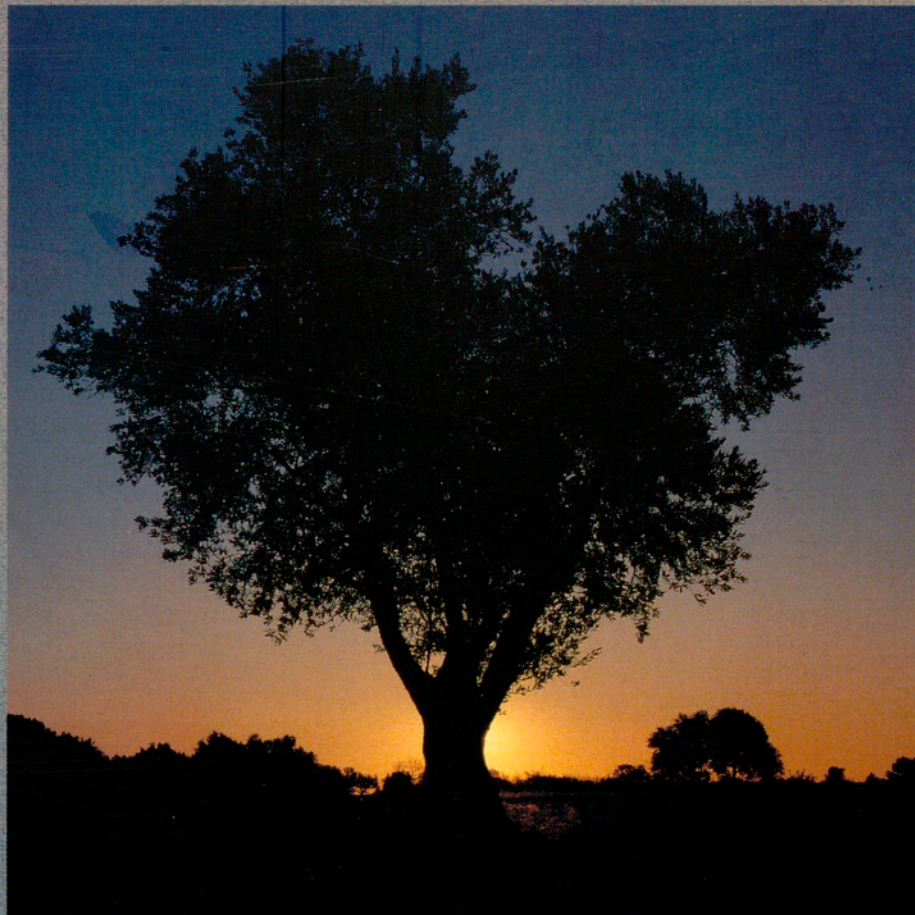

Antoni Egea i David Pujol

Siurana d'Empordà

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

45 MONOGRAFIES LOCALS

SIURANA D'EMPORDÀ

**Antoni Egea i Codina
David Pujol i Fabrelles**

76 QUADERNS de la REVISTA de GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 76
Sèrie: Monografies (Núm. 44)

Primera edició en català: Juny de 1998
Tratge: 1.100 exemplars

Edició:
Diputació de Girona/Caixa de Girona

Director de la col·lecció:
Joan Domènech

Consell assessor:
Gabriel Alcalde, Narcís-Jordi Aragó, Joan Badia,
Lluís Bayona, Xavier Besalú, Martí Cama, Narcís Castells,
Ramon Ceide, Josep Clara, Josep M. Corretger,
Jordi Dalmau, Marta Franch, Víctor Gay, Àngel Jiménez,
Jordi Mascarella, M. Aurora Martín, Enric Mirambell, Joan
Miró, Joan Nogué, Narcís Puigdevall, August Rafanell,
Josep M. Rus, Erundi Sanz, Carles Sapena, Josep Vicens,
Mariàngela Vilallonga, Carme Vinyoles.

Maquetació:
Pep Caballé

Redacció administració:
Pujada de Sant Martí, 5. Telèfon (972) 20 57 00.
Apartat de Correus 11. 17080 Girona

Secretaria i Distribució: Fina Poch

Fotocomposició i Impressió:
Palahí Arts Gràfiques, SC. Girona

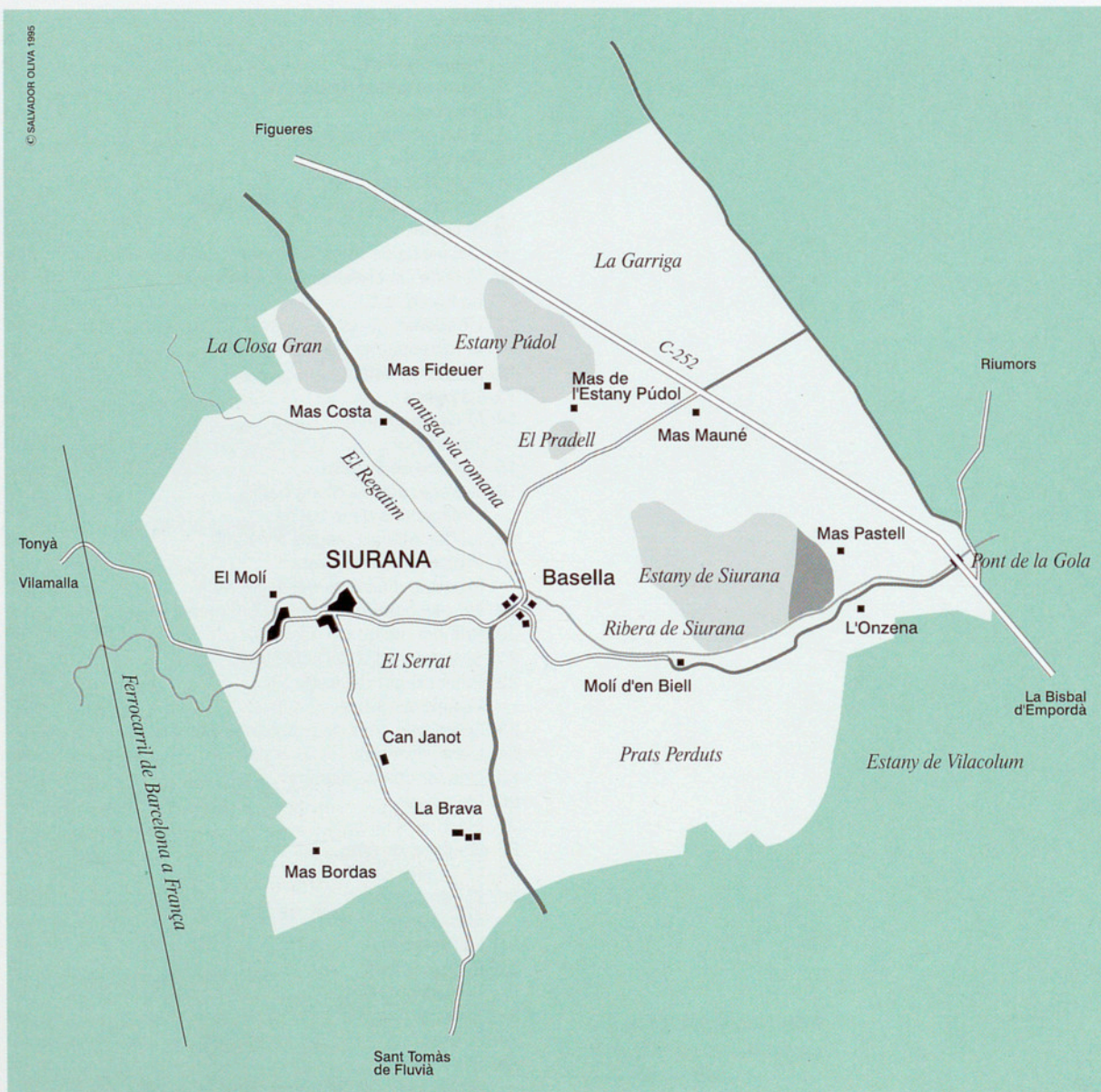
ISBN: 84-86812-83-6
Dipòsit legal: Gi-567/98

LA NOSTRA PORTADA

Una imatge del terme,
a trenc de dia.
(Foto: Ernest Costa).

Índex

Situació	5
Cronologia	6
1. El pliocè marí	8
2. Siurana abans de Siurana	10
3. Demografia	12
4. Evolució del paisatge	14
5. Els camins	16
6. Puixança medieval	18
7. Siurana a la <i>Crònica</i> de Muntaner	20
8. El castell	22
9. L'església de Santa Coloma	24
10. El culte i la clerecia parroquials	26
– La Força	28
11. L'hospital	30
– El funcionament de l'hospital	32
12. Els antics estanys	34
13. La pesca	36
14. El dessecament	38
– Toponímia	40
15. La torre de Basella	42
16. Siurana, capital d'una batllia	44
– Ordinacions de la batllia	46
17. La decadència (segles XV-XVIII)	48
18. Propietaris i masovers	50
– Inventari d'un mas del segle XVIII	52
19. Un personatge controvertit: Florenci Puig	54
20. Primera meitat del segle XIX	56
21. Segona meitat del segle XIX	58
22. Primer quart del segle XX	60
– Visions del poble	62
23. Cinquanta anys de problemes escolars	64
24. L'ensenyament	66
25. Una ferreria centenària	68
26. Els masos	70
27. Els molins fariners	72
28. Els pous de glaç	74
29. La Guerra Civil	76
30. El franquisme	78
– Eleccions	80
31. La ramaderia	82
32. El grup teatral	84
– Cultura popular	86
33. El vedat de caça	88
34. El futbol	90
35. Siurana avui	92
– Bibliografia, agraïments i procedència de les fotografies	94

Situació

Siurana d'Empordà es troba a l'extrem occidental de la plana al·luvial de l'Alt Empordà, entre les conques del Fluvià i de la Muga, i té una extensió de 10'5 km². El nucli urbà, situat a 33 metres d'altitud sobre el nivell del mar, és format per un petit grup de cases repartides en set carrers: el carrer Nou, el de Baix, el del Pont, el de la Ribera, el de la Rectoria, la Plaça i la plaça de l'Església. Mig quilòmetre a llevant del poble hi ha el veïnat de Basella, amb només tres cases habitades. La resta de la població viu en masos disseminats. El terme confronta al nord amb el de Vilamalla i Fortià, a l'oest amb el de Garrigàs, a migdia amb els de Palau de Santa Eulàlia i Torroella de Fluvià, i a llevant amb el de Riumors. Alterna les fondalades –que estan gairebé al mateix nivell del mar i que, fins a mitjans del segle passat, estigueren inundades pels estanys– amb els turons, com les Costes o el Serrat, lleugerament enlairats respecte a la plana.

El municipi és travessat d'oest a est per la Ribera de Siurana que, a l'altura de Basella, rep les aigües d'un petit torrent anomenat el Regatim. A més, encara podem endevinar en el paisatge les restes de cinc antics estanys, actualment dessecats: l'estany de Vilacolum, l'estany de Siurana, el Pradell, la Closa Gran i l'estany Púdol. En època de fortes pluges algun d'ells encara es torna a mig inundar.

El terme de Siurana està comunicat amb Vilamalla, Garrigàs i Sant Tomàs de Fluvià per camins rurals asfaltats. Un tram de 2'5 km de camí també asfaltat uneix Siurana amb la carretera comarcal de la Bisbal a Figueres, que travessa la part septentrional del terme. L'estació de tren més propera és la de Vilamalla.

Cronologia

Siurana

- Fa 10'2 milions d'anys** Erupcions volcàniques de tipus estrombolià.
- Fa 5 milions d'anys** Siurana estava coberta per les aigües del mar.
- s. II-I aC** Són d'aquesta època els pedallassos romans trobats en diferents llocs del terme municipal.
- 939** Primer document que esmenta Siurana.
- 1231** El castell de Siurana és citat per primer cop en un document que expressa l'obligació d'alguns veïns de Tonyà de contribuir a les obres de manteniment de la fortalesa.
- 1287-1295** Els fills del príncep de Salern –el futur rei de Sicília Carles II el Coix– restaren a la presó de Siurana com a ostatges del sobirà català.
- 1304** Esment més reulat dels masos de la Brava.
- Segle XIV** La baronia de Siurana, que formava part del comtat d'Empúries, va ser empenyorada diverses vegades per la corona.
- 1408** El rei Martí I, mancant a la promesa feta pel seu antecessor, vengué la baronia de Siurana a Bernat de Senesterra.
- 1413** Gueraula de Senesterra, baronessa de Siurana, féu fer obres als murs, valls, torres i fortificacions de Siurana.

Abans de 1433 La família Senesterra perdé, per raó d'hipoteca, la baronia de Siurana, que passà a mans de la família Pontós-Vilarig.

1447 Els habitants de la baronia aconseguiren, de la reina Maria, privilegis per presentar una terna pel càrrec de batlle cada trienni i per elegir jutges amb competències en qüestions rústiques.

Entre 1529 i 1550 Els Senesterra recuperaren la baronia de Siurana.

1551 Els habitants de la batllia de Siurana compraren la jurisdicció als Senesterra i passaren a dependre directament de la corona. L'operació suposà un fort endeutament de tots els pobles del territori.

1629 Plet amb la família Fivaller sobre la possessió de l'estany de Vilacolum, part del qual estava dins el terme de Siurana. La sentència atribuí mig estany a cadascuna de les parts.

1653 Durant la Guerra dels Segadors els francesos entraren a Siurana i saquejaren l'església.

1752 Primers intents documentats de dessecar els estanys.

Vers 1780 S'enderrocà l'edifici de l'església parroquial per començar a construir el temple actual.

1794-95 Guerra Gran. Els francesos ocuparen el poble i el saquejaren. Molts siuranencs fugiren de les seves cases.

Mitjan s. XIX Dessecament definitiu dels estanys.

1854 Es completà la construcció de l'església parroquial.

1920 Inauguració de l'escola en un edifici llogat.

1929 L'escola es traslladà a un edifici comprat per l'ajuntament.

1936 Durant els fets del juliol d'aquest any el mobiliari i la imatgeria de l'església van ser destruïts.

1937 Instal·lació de la xarxa elèctrica. El poble va acollir grups de refugiats de guerra.

1945 Inauguració de la nova casa de la vila.

1960 Millores al camí d'accés al poble. L'aigua de la font de la Canal va ser canalitzada fins al poble.

1961 Inauguració del servei telefònic.

1967 El vell cementiri de l'església es traslladà al nou de sota les Costes.

1973 Inauguració de la xarxa d'aigua i clavegueram.

1979 Inauguració del local social del poble.

1985 Inauguració de l'actual camp de futbol.

1993 S'asfaltà el camí de Sant Tomàs de Fluvià.

1996 Construcció d'una bàscula a Basella i renovació de la xarxa d'aigua, amb una nova captació, oberta al cantó del camp de futbol.

1997 Naixement de l'*Associació Cultural, Esportiva i Recreativa de Siurana*.

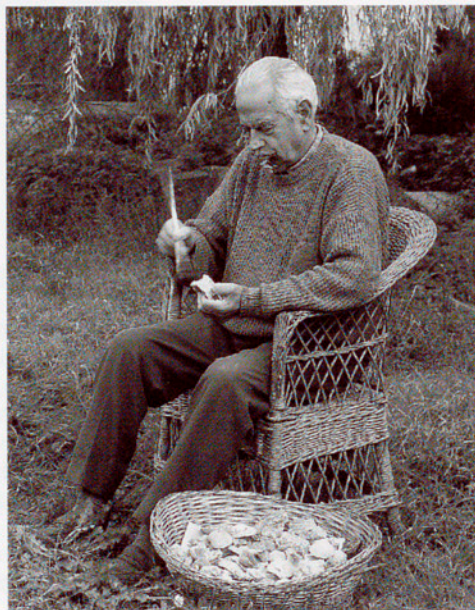
Làpida sepulcral de Mateu Pallejà, datada l'any 1335, actualment encastada a la façana de l'església parroquial.

7

EL PLIOCÈ MARÍ

1

Salvador Vilà ha recollit una interessant col·lecció de fòssils, que ha trobat en diferents indrets del municipi.

8

El poble de Siurana es troba situat al mig d'un antic golf existent fa 5 milions d'anys, durant el període geològic conegut com a pliocè. L'espai que avui anomenem plana de l'Empordà estava cobert pel mar, i conformava una entrada similar a l'actual golf de Roses. En el fons del golf s'hi dipositaren diferents sediments: argiles a les parts més profundes, sorres i conglomerats prop de la terra ferma. En el decurs del temps el golf s'anà colgant, tant a causa de l'aportació continuada de sediments com per la progressiva retirada de les aigües. D'aquesta manera, allà on es dipositaven argiles, quan la profunditat fou menor hi arribaren sorres, i després

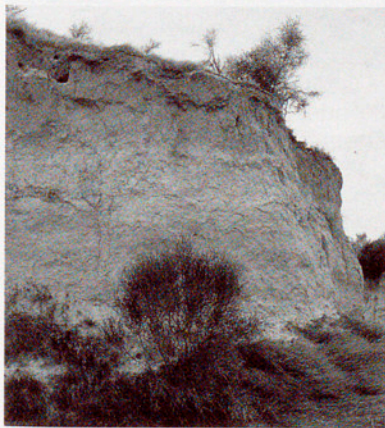
còdols. Tots aquests sediments van quedar en capes superposades. En les aigües del golf hi vivia tota mena d'organismes marins, les restes esquelètiques dels quals han quedat fossilitzades dins els sediments.

Tot al voltant de Siurana i en tot el seu terme municipal s'observen aquests terrenys pliocènics, sovint coberts pels materials quaternaris, aportats pels rius establerts més recentment. L'orografia suau que caracteritza la plana empordanesa dificulta força l'aflorament dels sediments pliocènics. Tanmateix, la bassa d'argiles blaves del mas la Brava, els marges argilosos ocre del mas Siurana o les sorres grogues de la mateixa entrada del poble

són sediments marins del pliocè. Actualment, el jaciment on millor es poden observar és la pedrera al costat del cementiri. Allí, a la part més baixa, encara es poden veure les argiles blaves, seguides cap amunt per sediments cada vegada més sorrencs, fins a la part més alta de la carena, que és formada per conglomerats (còdols). Aquests còdols es poden seguir a la part de la carretera que mena a Sant Tomàs. Tant a les sorres com, sobretot, a les argiles, és molt freqüent trobar-hi fòssils marins, en especial de mol·luscs (cargols, bivalves, escafòpodes), però també foraminífers, crustacis, equínids, restes de peixos i restes vegetals (fulles, troncs, grans de pol·len), que foren arrossegats des de terra ferma.

En llaurar la terra, no és estrany que els pagesos arrenquin curculles, especialment ostres, ja que són resistents i relativament abundants en els nivells sorrencs.

Tanmateix, el jaciment fossilífer més bo que hi va haver a Siurana ja no existeix: es tracta de la paret del corriol que hi havia al costat de la Ribera, just per sota d'on avui hi ha l'ajuntament i el centre social. Els fòssils d'aquest punt foren citats per primera vegada a la literatura paleontològica a final de segle passat pel canonge Jaume Almera, director del Museu Geològic del Seminari Conciliar de Barcelona. No va ser fins a principi dels anys setanta que s'inicià l'estudi d'aquests fòssils, conduït per investigadors de la Universitat de Barcelona, però aleshores el jaciment del poble va ser cobert, i només ha quedat

com a principal font de dades el del cementiri.

Què ens diuen els fòssils del pliocè marí de l'Empordà? La informació que ens han proporcionat aquestes restes és ben interessant i ha ajudat a fer-nos una idea detallada de com era el Mediterrani en el passat recent. La fauna era força abundant i molt diversificada: només de mol·luscs (cargols i petxines) a tot l'Empordà s'han identificat prop de 200 espècies, la majoria presents als sediments de Siurana. Moltes d'aquestes espècies, o formes properes, i alguns peixos que també s'hi troben, viuen actualment a mars tropicals. Tot això ens indica que, en efecte, el clima de fa 5 milions d'anys era més càlid que no pas actualment, i també ens permet dir que les aigües del golf eren poc profundes. Per altra banda, l'estudi dels grans de pol·len fòssils ens donen informació sobre la vegetació que envoltava el golf, formada principalment per espècies típiques dels manglars, propis de climes càlids.

Un dels molts jaciments fossilífers del terme, a tocar el cementiri.

Els peixos pliocènics de Siurana

Tot i que els fòssils més visibles als jaciments de Siurana són els cargols i les petxines, n'hi ha alguns de prou curiosos, com és el cas dels otòlits. Tots els peixos posseeixen a l'interior de l'oida tres ossicles de petites dimensions. El més gran d'aquests ossos s'anomena sagitta, i fossilitza amb una certa freqüència gràcies a la seva composició calcària. En canvi, les parts restants dels peixos (esquelet, etc.) es conserven amb més dificultat. Les sagitta resulten força interessants per als paleontòlegs perquè tenen unes formes que són característiques dels diferents tipus de peixos. D'aquesta manera es pot conèixer quina fauna ictiològica nedava per les aigües d'un mar i una època determinats, encara que no hi hagi el peix complet. Els nivells argilosos ocres del jaciment del cementiri de Siurana proporcionen una bona quantitat d'aquestes peces, que permeten confirmar que les aigües eren poc profundes, ja que les peces corresponen a peixos del litoral. A més, s'han descobert en aquests nivells dues espècies noves per a la ciència: *Ariosoma coheni* i *Gnathophis kanazawai*, que per sempre aniran lligades al nom de Siurana.

SIURANA ABANS DE SIURANA

2

Fotografia aèria del poble, uns quants anys enrera. En primer terme, el Serrat.

10

Sabem que l'activitat volcànica de l'Alt Empordà va produir-se durant el pliocè mitjà i superior, amb nombroses erupcions de tipus estrombolià, les quals varen generar laves basàltiques i granítiques. Encara avui podem localitzar restes d'aquestes colades basàltiques prop de Basella, sobretot cap al Molí d'en Biell, datades en uns 10'2 milions d'anys enrera.

Si passem de la prehistòria a la història, la primera referència de Siurana l'hem de buscar a l'època ibèrica. A menys de cinc-cents metres del nucli actual del poble, en el turó anomenat el Serrat, s'hi han trobat els materials arqueològics més reculats de què fins avui

disposem. L'historiador Joan Badia i Homs parla de la troballa –en aquest indret– d'abundants mostres de ceràmica ibèrica i romana que fan intuir l'existència d'un hàbitat ibèric de certa consideració, posteriorment romanitzat. Badia considera que l'exploració del Serrat per part dels arqueòlegs “podria tenir un gran interès de cara al coneixement del món indiketa, tan desconegut en molts aspectes”.

A l'època romana travessava el terme un camí important –probablement un vial adjacent de la Via Augusta– que encara avui és anomenat camí de Girona per la gent del poble. Aquesta situació privilegiada pel que fa a les comunicacions

facilità la construcció de diverses vil·les en diferents indrets del territori. Les troballes superficials que hem anat fent en diferents llocs del terme municipal –sobretot trossos d'àmfores, de *dolium* i de teules– ens permeten de situar-hi, almenys, dues possibles vil·les: una als Aspres i una altra al Camp d'en Cistet. Al cantó d'aquesta última, en el lloc anomenat popularment “camí dels morts”, hi ha una necròpolis de la mateixa vil·la. A més, s'han localitzat restes romanes en aquests indrets del terme municipal: l'actual camp de futbol, el Tirador del Vol, les Costes, el Pla de les Espases i Vinyes Mortes. Al mig del camí que va del mas Púdol al mas Fideuer hi ha les restes d'un

Les laves basàltiques de l'antic volcà de Siurana han estat aprofitades sovint com a material de construcció.

forn d'època incerta, i no es pot descartar que fos d'aquest període.

La petjada dels romans ens ha arribat també en el topònim mateix de Siurana, derivat del nom de persona "Severus". Un personatge amb aquest nom degué fundar o posseir una vil·la o unitat d'explotació –que venia a ser com un mas gran on habitaven diverses famílies– i, en honor d'aquest personatge, la vil·la s'anomenà Severiana, nom que ha evolucionat fins a l'actual Siurana.

El Serrat, poblat important?

"Aquestes escasses troballes superficials són suficients, al nostre entendre, per indicar-nos l'existència al Serrat de Siurana d'un hàbitat indígena, posteriorment romanitzat. Ignorem la veritable importància del jaciment; la vegetació impedeix esbrinar la seva possible extensió per la dispersió de les troballes. Tanmateix, les característiques del puig permeten la possibilitat de trobar-nos davant un poblat de certa consideració. L'exploració del Serrat, per part dels arqueòlegs, creiem que podria tenir un gran interès de cara al coneixement del món indiketa, tan desconegut en molts aspectes."

(Badia i Homs, Joan (1985): L'arquitectura medieval de l'Empordà. Volum II-B. Alt Empordà)

Els alumnes de l'escola netejant i classificant fragments de ceràmica ibèrica i romana (trobadra en superfície) dels jaciments de la rodalia (curs 1995-96).

DEMOGRAFIA

3

Colla de veremadors, vuitanta anys enrera. El primer per l'esquerra era el siuranenc Ferran Batllia (en Nando de cal Tit).

12

Les primeres notícies aproximades sobre el nombre d'habitants de Siurana són de l'any 1317 i corresponen a l'assistència a una reunió de la universitat. Hi concorregueren 82 homes, xifra que coincideix amb el nombre mínim de cases habitades que hi havia al poble. El mínim total d'habitants en aquesta època era, doncs, d'uns 338.

En una liquidació d'impostos personals del comtat d'Empúries corresponents al període fiscal del 1352-53, hi havia 186 persones, en el segon 176 i en el tercer 179. És a dir, en aquell moment hi havia a Siurana una mitjana de 180 persones. Sembla que el concepte "persones" hi era

emprat referint-se exclusivament als adults. En aquest cas la població siuranenca era d'unes 360 persones, la qual cosa convertia el poble en el més important dins el territori de la batllia.

En un capbreu datat entre els anys 1377 i 1382, són esmentats 81 caps de casa de Siurana. El mínim total aproximat d'habitants podria girar al voltant dels 324.

Les posteriors dades demogràfiques de què disposem són de l'any 1433 i reflecteixen una espectacular davallada de la població. En una reunió de la universitat celebrada aquell any hi acudiren 20 caps de casa, xifra que

quedava dins els preceptius dos terços del total de la població. En aquells moments la població total no depassava les 30 famílies; la reducció mínima respecte a les dades anteriors era d'un 67 %.

El fogatge del 1497 donà la xifra de 23 cases habitades a Siurana. Un altre d'aquests recomptes fet el 1553 va atribuir 41 llars a Siurana i Tonyà, que en aquest cas havien estat computats conjuntament. Si comparem aquesta darrera xifra amb els 36 caps de casa que sumaven els dos pobles junts l'any 1497, s'observa una lleugera remuntada.

Dues avaluacions de població fetes els anys 1576 i 1598 sobre el conjunt de la parròquia (l'actual terme de Siurana i Tonyà) donaren la xifra de 36 i 26 famílies residents a la parròquia, respectivament. Es consolidava un descens que els documents de l'època atribuïren a la poca salubritat del terme.

El cens oficial del 1717-18 donà 72 habitants a Siurana, la qual cosa significava una considerable reducció respecte a les darreres dades conegudes. El cens del 1787 recollí un lleuger augment de quatre persones, és a dir, 76 habitants. Aquest increment va ser només del 5'2 %, mentre que la mitjana d'augment entre els censos del 1717-18 i el del 1787 va ser, per al conjunt de l'Alt Empordà, del 113'6 %. Segons el cadastre de l'any

1803, a Siurana hi havia 22 cases habitades –uns 88 habitants pel cap baix– la qual cosa representava un redreçament d'uns 12 habitants respecte a l'any 1787.

El 1849 vivien al poble 116 persones (64 homes i 52 dones). El cens del 1857 donà la xifra de 239 habitants. La mitjana d'edat era esgarrifosament baixa: 24'9 anys. Només un 5'8 % de la població superava els 50 anys. El 1860 es recomptaren 231 habitants. La població, en el que restava de segle, experimentà poques variacions: l'any 1900, per exemple, a Siurana hi vivien 243 persones.

Pel que fa al segle XX, durant els cinquanta primers anys es va mantenir una tònica de creixement moderat. El 1910 els siuranencs eren 276 i el 1940, 267.

Evolució de la població

Anys	Habi.	Anys	Habi.
		1860	231
1317	338	1887	272
1353	360	1900	243
1382	324	1910	276
1433	120	1920	266
1497	92	1930	256
1553	164*	1940	267
1576	144*	1950	274
1598	104*	1960	243
1718	72	1970	220
1787	76	1981	173
1803	88	1985	177
1849	116	1991	153
1857	239	1996	153

(*) Juntament amb Tonyà.
Fins l'any 1849 el nombre d'habitants s'ha d'entendre de manera aproximada.

Les xifres de població en les darreres dècades donen un descens progressiu. El 1960 encara hi havia 243 persones, que havien baixat a 173 el 1981. L'any 1991 la població havia descendit a 153 habitants. La tendència actual sembla que fa preveure un manteniment de la població, atesa la proximitat amb Figueres, el polígon industrial de Vilamalla i la costa.

Grup de treballadors del mas la Pireta, l'any 1933. A les terres d'aquest mas es conreava palitra, una planta que s'utilitzava per a fabricar flii.

EVOLUCIÓ DEL PAISATGE

4

Fa anys que l'olivera ha estat un conreu en regressió al poble. Les poques olives que s'han recollit han estat per al consum particular dels pagesos. Ara, però, se'n tornen a plantar en grans quantitats.

14

Un dels primers documents que esmenta Siurana, datat l'any 976, fa referència a una donació que feren el comte Sunyer d'Empúries i el seu fill al monestir de Santa Maria de Roses. Entre els béns traspassats hi havia terres que actualment pertanyen al terme de Siurana. El document enumera un seguit d'elements que formaven part del paisatge: "...tot íntegrament amb les entrades i sortides, amb l'estany i el rec que hi ha i amb els llocs de pesca, les deus d'aigua, els conductes d'entrada i de sortida; totes aquelles coses que inclouen prats, garrigues, arbres, tant si són fruiters com no...".

No hem trobat cap més notícia de l'entorn fins la centúria del 1300. Pels capbreus i escriptures notariales d'aquesta època pot deduir-se que una bona part de les terres del terme eren conreades. Fins i tot per un document del 1362 sabem que unes terres situades vora l'estany de Vilacolum que anteriorment havien estat abandonades foren artigades de nou. Aquest intensiu aprofitament del sòl agrícola coincidí amb el millor moment demogràfic del poble del qual tenim referència.

A partir del segle XV es produeix una espectacular davallada de la població. Aquest descens comportà tanmateix una forta reducció de la superfície

conreada. En una important transacció de terres efectuada l'any 1604, per la qual es vengué una propietat molt extensa que comprenia tota la part de llevant i de tramuntana del terme, es defineix la finca com a estèril, inculta, erma, garrigosa, amb deveses i estanyes. Les poques terres que eren treballades devien estar situades a la part de migdia i de ponent del poble.

Malgrat que el segle XVIII signifiqui per a l'agricultura d'arreu del país una època de prosperitat i d'expansió, a Siurana les coses canviaren poc. D'aquesta època només hem trobat dues notícies destacables pel que fa a l'evolució del paisatge: la introducció del conreu del blat de moro, documentada l'any

1734 a Basella –primera referència coneguda del conreu d'aquest cereal a l'Alt Empordà– i els primers intents de dessecar els estanys, temptatives que no assoliren els resultats esperats o bé només ho aconseguiren en part.

De l'any 1803 ens ha pervingut un cadastre que es conserva a l'arxiu municipal. Aquest document dóna una relació molt detallada sobre 194 finques del terme que conjuntament amidaven 1247'5 vessanes. Un 42'72 % d'aquesta superfície restava erma, un 31 % eren camps, un 11'14 % closes, un 4'72 % boscos, un 4'56 % olivars, un 2'12 % prats, un 1'16 vinyes i un 0'7 horts. Pel que fa als camps, consta que tots eren sembrats en règim de guaret, és a dir, que un any se sembraven i el següent es deixaven reposar. Tot plegat feia que el paisatge del terme es veiés poc treballat per la mà de l'home.

No disposem de més dades fins al 1858, quan l'ajuntament, responent un qüestionari que havien demanat les autoritats superiors, manifesta que al terme de Siurana hi havia 30 vessanes sembrades de blat, 26 de sègol, 3 d'ordi, 19 de civada, 9 de blat de moro, 6 de faves i 3 de veces. L'olivar ocupava 24 vessanes i la vinya 64. Els enquestats manifesten que cap d'aquests productes agraris que

El blat de moro està documentat per primera vegada a l'Alt Empordà a Siurana i encara avui és un dels principals productes agraris del poble.

es produïen al poble no era suficient per abastir la seva població. Ara bé, les xifres que aporta aquest document són del tot increïbles ja que són molt més modestes que les de l'any 1803, i s'ha de tenir en compte que des d'aleshores s'havia doblat la població del terme i la superfície que ocupaven els estanys havia estat dessecada i aprofitada per a usos agrícoles. Potser l'única cosa versemblant d'aquesta estadística és la proporció entre els diferents productes recol·lectats.

En contradicció amb aquestes estadístiques hi ha les aportades per les circulars del govern civil, les quals constaten que l'any 1857 Siurana produïa 286 fanegues de blat i en consumia 246.

Les dades més recents de què disposem corresponen a l'any 1981. En aquest any els conreus i els prats ocupaven 924 hectàrees (88 % de la superfície del terme), el terreny forestal 6 hectàrees (0'6 % del total) i les 120 hectàrees restants (11'4%) corresponen a terrenys de diversa qualificació. Del total de la superfície conreada, un 69'55 % era de secà i un 30'45 de regadiu. Finalment, la dada més significativa d'aquesta estadística correspon a la superfície conreada, que afectava un 96'9 % de les terres del terme. Només estaven sense conrear un 3'1 del total de la superfície, un canvi espectacular respecte al poc terreny treballat dels segles precedents.

ELS CAMINS

5

L'anomenat camí de Girona era una important via de comunicació en l'època romana.

16

Les terres que formen l'actual terme municipal de Siurana estigueren ben comunicades a l'edat antiga. En temps dels romans passava per aquest territori un important camí que bé podria ser la famosa Via Augusta –que comunicava Cadis amb Roma– o bé podria ser un vial que seguia paral·lel, a una certa distància, el traçat del camí principal.

Encara avui es conserva aquest camí, que resta sense asfaltar i és poc transitat. El podem seguir des de Sant Pau de la Calçada, a tocar la carretera general, al sud de Figueres. Segueix un tram paral·lel a la via del tren, travessa el Manol a l'alçada de la granja-escola de l'associació Altem, i continua pel molí de la Torre,

carretera de l'Escala i camp de futbol de la Penya Unionista Figueres. Entra al terme de Siurana a tocar l'antic estany de la Closa Gran, i arriba a Basella. Fins aquest punt el camí és conegut per la gent de Siurana amb el nom de camí de Figueres. A partir d'aquest veïnat és anomenat camí de Girona. Continua després en direcció sud, passa prop del mas de la Brava i continua en direcció sud cap a Sant Miquel de Fluvià.

Dins el terme, o bé en el seu entorn es devien unir a aquest camí d'altres que provenien de Roses i d'Empúries. Aquesta privilegiada situació propicià que aquesta rodalia fos força poblada en aquelles èpoques tan reculades, com ho demostren

les abundants restes arqueològiques que hem descrit en parlar del poblament.

A l'Edat Mitjana, Siurana continuà ocupant un lloc destacable en la xarxa viària comarcal, ja que per aquí passava el camí que comunicava l'aleshores important vila de Castelló d'Empúries amb el camí de Girona a Perpinyà (actualment carretera N-II). Aquesta situació privilegiada degué influir en part en la demografia de l'època, atès que, com ja hem vist, el poble fou un dels més importants d'aquests rodals.

A més dels esmentats camins de Girona, Figueres i Castelló, la documentació antiga n'esmenta d'altres: camí de Tonyà a Vilacolum, del Pont de la Gola al camí Reial (deu coincidir amb el traçat actual de la carretera de la Bisbal a Figueres en el seu pas pel terme de Siurana), de Siurana a Sant Tomàs de Fluvià, de Siurana a Torroella de Fluvià, de Siurana a Estanyet, i del Molí de Siurana al mas de la Brava.

L'estat de conservació dels camins ha estat tradicionalment molt precari. En tenim constància a partir de l'any 1759, en què unes ordinations de la batllia de Siurana obligaven els qui havien tirat pedres als camins reials de la batllia a treure-les en el termini de deu dies.

No trobem més dades sobre aquesta qüestió fins al 1846, en què una circular del govern civil adreçada als alcaldes dels pobles per on passava el camí de Figueres a l'Escala –principal via de comunicació que travessa el terme de Siurana– feia un seguit de demandes als propietaris de terres que limitaven amb l'esmentat camí: que netegessin les cunetes respectives i, ja que la majoria dels camps eren situats a un nivell superior que el camí, aboquessin les terres d'aquesta neteja al mig d'aquest vial; que per evitar que l'aigua de la cuneta quedés embassada es construïssin passeres de pedra i

de fusta per accedir als camps. Que els propietaris que havien eixamplat els seus camps a costa d'estrènyer el camí retornessin les terres manllevades fins que el vial tingués l'amplada suficient per permetre còmodament el pas simultani de dos carros, etcètera.

Durant bona part del segle XX els camins del terme de Siurana quedaren molt desfassats respecte als d'altres pobles del nostre entorn. L'any 1909 les autoritats locals s'adrecen al ministre de Foment sol·licitant ajuda per refer camins, i argumenten aquesta petició basant-se en l'extrema pobresa dels habitants del poble. Aquesta demanda no degué ser atesa ja que, tres anys més tard, les mateixes autoritats demanen a la Diputació que es construeixin tres quilòmetres de carretera que comuniquin el poble amb la carretera de Figueres a Corçà i de Siurana a l'estació de Vilamalla.

Al llarg dels anys es continuen renovant amb insistència les demandes d'ajuda a les autoritats superiors perquè resolguin els problemes de

comunicació del poble. La més tardana data del 1967. Fa relativament pocs anys, els taxistes de Figueres es negaven a transportar viatgers a Siurana en temps de pluges a causa de la intransitabilitat dels camins.

Sortosament els problemes de comunicació avui ja estan resolts i el poble està comunicat per bones carreteres locals asfaltades que menen a la carretera de Figueres a la Bisbal per una banda, a Tonyà, Vilamalla i Garrigàs per una altra, i, molt darrerament, a Sant Tomàs de Fluvià.

Prop de la via romana hi ha el mas de la Brava.

PUIXANÇA MEDIVAL

6

El carrer de la Rectoria era la principal via del nucli emmurallat de la Força.

18

El nom de Siurana apareix en la documentació escrita l'any 939 i la referència és indirecta. Es tracta d'un diploma pel qual Riquilda, esposa del comte Sunyer de Barcelona, permutà amb Wigó, bisbe de Girona, uns aous situats a la vall d'Aro per un altre de Palau de Santa Eulàlia. El límit nord d'aquesta darrera finca era el territori de Siurana (*Siviriana*).

Al llarg del segle X, Siurana és esmentat en quatre documents més, tres dels quals relacionats amb el monestir de Sant Pere de Rodes –cenobi que tenia possessions a la població. Primer, en un diploma del papa Benet VI, datat el 974, adreçat a l'abat Hildesind, entre molts altres pobles és citada la “villa

Suufrana” dins del comtat d'Empúries; en segon lloc, en un precepte del 982 del rei Lotari en el qual figura “Siveriana” i l'estany Salat; per últim, en una epístola papal de l'any 990 en la qual tornen a aparèixer esmentats Siurana i l'estany. A part d'aquests documents, hi ha una darrera referència anterior a l'any 1000. Es tracta d'un document datat el 976 pel qual el comte d'Empúries féu donació al monestir de Santa Maria de Roses del lloc de Tonyà i s'esmenta Siurana com a límit oriental del territori cedit.

Les notícies dels segles XI i XII són escasses i pobres en informació. L'any 1017 tenim constància que el monestir de Sant Esteve de Banyoles tenia

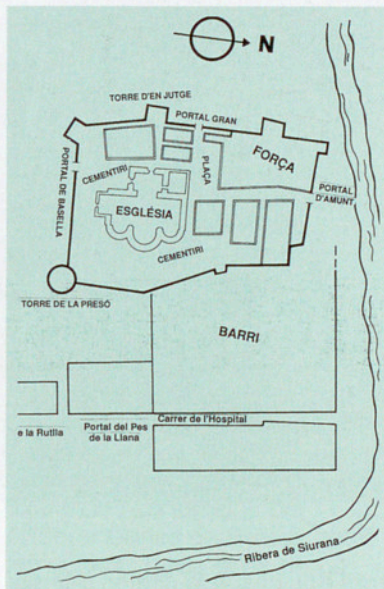
propietats al terme. L'església parroquial apareix citada per primer cop el 1077: aleshores ja comptava almenys amb dos altars. El 1141 Riembau de Basella va fer donació al monestir de Vilabertran de la meitat d'un mas situat a la parròquia de Santa Coloma de Siurana, dins la vila. Per aquesta darrera expressió pot deduir-se que en aquells moments ja s'havia format un nucli de població compacta a Siurana, segurament fortificat a l'entorn del castell i de l'església parroquial.

El segle XIII també és pobre en notícies històriques. En altres parts del present quadern ja veurem el document datat el 1231 que esmenta per primer cop el

castell de Siurana i l'obligació que tenien els habitants d'altres poblacions de la batllia de contribuir al manteniment i defensa de la fortalesa. A partir del 1286, hi ha notícies de la ferreria del castell, sobre la qual tenien drets feudals els comtes d'Empúries. Del 1296 són les primeres referències conegudes sobre la notaria.

De la catorzena centúria ja disposem de més informació. De l'any 1313 són les primeres notícies del govern municipal. Consta que en aquesta data la universitat dels homes de Siurana (la reunió de tots els caps de casa en assemblea) decidí que des d'aquell moment els particulars no pagarien els banquetes que fins aleshores pagaven als capellans amb motiu de la celebració de casaments. Quatre anys més tard es reuní la universitat per a elegir síndics (l'equivalent als actuals consellers).

També sabem per informacions indirectes que en aquesta època se celebraven mercats. L'any 1383 la "saionia, corrantia i mostaçafia" de Siurana foren venudes pel comte d'Empúries a Pere Ponça, teixidor de lli de Siurana. És a dir, aquest personatge comprà el dret a exercir els càrrecs de saig o auxiliar de la cort de justícia, corredor públic o encarregat de fer les vendes a l'encant

Reconstrucció aproximada del nucli del poble en el segle XVI. A la part superior hi ha la Força o sector emmurallat principal i a la part inferior el Barri.

(subhasta) i mostassaf o inspector de mercats, amb el dret a percebre les prestacions en diners que l'exercici d'aquestes funcions comportava. D'altres indicis documentals sobre els mercats locals són l'existència d'un carrer anomenat de la Llana (avui de Baix) on es devia vendre aquest producte, i el fet que el poble tingués mesures de pes pròpies (si bé eren més emprades les de Castelló).

Aquest segle XIV també representà el millor moment

demogràfic que ha viscut el poble fins ara. Disposem de dades del 1317 i 1382 i enregistren un mínim de 80 famílies –segurament n'hi havia algunes més– que pel cap baix poden correspondre a uns 320 habitants.

L'aspecte del nucli del poble estava dominat per l'arquitectura militar. Al nucli principal del castell, situat entre l'església i el carrer de Baix –presidit per la torre de la presó– hi cal afegir el recinte de la Força, adossat al del castell, que comprenia l'església, les cases adjacents i el carrer de la Rectoria. A la part de llevant d'aquests dos closos fortificats va créixer un raval extramurs anomenat el Barri, centrat en l'actual carrer de Baix, el qual fou fortificat, si bé d'una manera més precària. Fins als anys quaranta del nostre segle es conservà un arc gòtic apuntat que formava part del portal d'accés al dit carrer. Encara avui es veuen restes de l'arrencada de l'arc a les parets de les cases.

Fora del nucli urbà hi havia diverses cases al llarg del camí de Basella que arribaven fins aquest lloc, segons testimoni del rector de Siurana Gregori Masegur, el qual va escriure, l'any 1645: "Era esta població de Siurana molt gran, que á més que lo castell estava ple de casas y servia de forsa, durava y tenia dita població á fins á Basella (...)".

SIURANA A LA CRÒNICA DE MUNTANER

7

20

Ramon Muntaner, originari de la vila de Peralada, va escriure una crònica on pretenia explicar les gestes dels reis Jaume I, Pere el Gran, Alfons el Franc, Jaume II, Alfons el Benigne i de tots els reis i prínceps de la dinastia de Barcelona d'aquella època que ell va viure o que, per formar part de la seva història recent, coneixia de viva veu. Muntaner havia acompanyat aquests monarques en moltes de les seves campanyes militars, i per això podem dir que va viure la majoria d'episodis que relata; de la mateixa manera podem dir que va trepitjar molts dels llocs citats a la Crònica.

El nom de Siurana surt dues vegades en aquesta obra, i en

El casal anomenat can Pau conserva restes de la muralla que envoltà el nucli del poble. Aquesta imatge és feta abans de les obres de restauració que s'hi han realitzat darrerament.

tots dos casos la cita es refereix al mateix lloc del poble: la presó.

A la presó de Siurana hi van passar una temporada, com a ostatges, els tres fills del príncep de Salern –el futur rei de Sicília Carles II el Coix– juntament amb alguns nobles. Vegem la cita: “En Marsella havia tres de sos fills, ço és a saber: monsenyer En Lluís, qui era, après del rei Martell, lo major; e hi era monsenyer En Robert, qui era après de monsenyer En Lluís; e hi era monsenyer En Ramon Berenguer, qui era lo quart fill que ell havia. E aquests tres fills, ab vint fills de nobles hòmens de Proença, ell tramès a Barcelona al senyor rei d’Aragó,

que en lloc d’ell tingués en la preson. E el senyor rei d’Aragon reebé’ls, e tramès-los a Siurana, e lla foren guardats així con lo rei Carles fóra, si hi fos” (cap. CLXIX).

Quines són les circumstàncies històriques que portaren a aquesta situació? Aquests fets ocorregueren durant el regnat d’Alfons el Liberal (1265-1291), que heretà del seu pare Pere I el Gran un conflicte amb la casa reial francesa i amb l’Església. Pere I s’havia casat amb Constança de Sicília, filla del rei Manfred, el qual havia estat un enemic de l’Església i dels Anjou. Durant el regnat del rei Pere, Carles d’Anjou lluitava a Sicília per conquerir-la, amb la intenció última de crear un

imperi a la Mediterrània; el poder papal li feia costat. Els sicilians estaven descontents de l'actuació de Carles d'Anjou i demanaren la protecció de Pere I qui, pels drets que li atorgava el seu matrimoni, navegà cap a l'illa per lluitar contra els Anjou. A causa d'aquesta revolta, el papa Martí IV va excomunicar el rei Pere i el desposseí dels seus territoris. Es va plantejar un gran conflicte internacional.

Pere I guanyà batalles als Anjou, a Sicília, tant per mar com per terra. Una d'aquestes victòries se l'endugué l'estol de Roger de Llúria que, davant de Nàpols, va

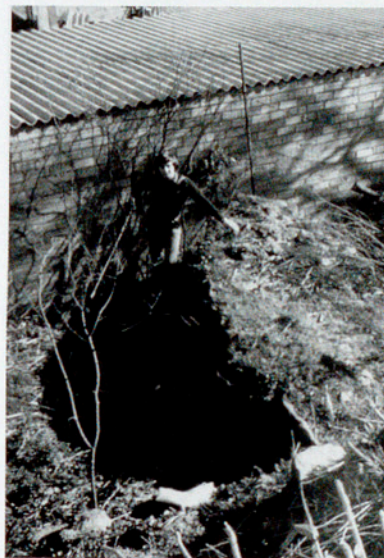
fer presoner el príncep de Salern, Carles el Coix, fill de Carles d'Anjou.

Mort el rei Pere, Sicília es va separar de la corona catalano-aragonesa, però el seu fill Alfons el Liberal no va renunciar a seguir lluitant al costat dels sicilians contra els Anjou.

Durant el regnat del rei Alfons hi hagué diverses temptatives de solucionar el conflicte internacional. Una d'aquestes temptatives van ser les converses d'Oloró (1287), on es fixaren les condicions per alliberar Carles de Salern, entre les quals hi havia la de deixar els seus fills i altres barons provençals com a ostatges del rei d'Aragó. D'aquest fet és del que parla la primera cita de la Crònica de Muntaner.

Mort Alfons el Liberal, fou nomenat rei de la corona catalano-aragonesa el seu germà Jaume II. Les lluites a Sicília entre ell i Carles de Salern continuaven vigents, i encara s'havien de resoldre per

Ramon Muntaner, cronista empordanès del segle XIV, esmenta a la seva Crònica la presó de Siurana.

Restes de l'antiga presó, vint anys enrera.

bé els conflictes de la dinastia catalana amb la casa reial francesa i el pontificat. Per tot això continuaren les negociacions. Fins que s'arribà a la pau d'Agnani, un dels punts de la qual fou el restabliment dels ostatges; el rei del casal d'Aragó tenia, d'ençà de l'alliberament de Carles de Salern, els seus fills Lluís, Robert i Ramon Berenguer presos, "E con açó fo fet, lo senyor rei d'Aragon tramès a Siurana, e amenaren los fills del rei Carles e les altres recenes totes" (cap. CLXXXII).

EL CASTELL

8

Restes d'una torre atalussada, que formà part del castell del poble.

22

El castell de Siurana va ser un dels més importants de la comarca. Fou el centre d'una important batllia dependent del comte d'Empúries, demarcació que a més del terme de Siurana comprenia altres municipis veïns. Aquesta batllia posteriorment passà de mans del rei a mans de les famílies de Senesterra i Pontós-Vilarig, i retornà a mans de la jurisdicció del rei el 1551. Encara l'any 1837, quan quedaven pocs vestigis de la fortalesa, la batllia era coneguda amb el nom de batllia reial del castell de Siurana. Fins i tot avui, quan amb prou feines es conserva cap resta material d'aquest monument, un castell és l'emblema que figura en l'escut municipal del poble.

La referència més reculada que hem trobat, de moment, sobre el castell de Siurana és del 1231. En aquesta data el comte d'Empúries va vendre a l'abat de Santa Maria de Roses uns immobles, servituds i drets sobre uns masos de Tonyà. Aquesta transacció comprenia l'obligació feudal que tenien els veïns dels dits masos –respecte al castell de Siurana– de contribuir amb hosts, cavalcades i tragines, així com en les obres necessàries per al manteniment de la fortalesa.

El castell de Siurana era un complex defensiu de considerables dimensions, dividit en tres parts clarament diferenciades: el nucli sobirà, que ocupava l'espai comprès entre l'església i els pocs vestigis que

resten de la torre de la presó; el nucli jussà o secundari, que era anomenat la Força i tancava dins els seus murs una part del poble i l'església parroquial; i finalment l'anomenat Barri, que estava situat en l'actual carrer de Baix.

El nucli sobirà constituïa la part més reforçada del conjunt fortificat del castell. Estava situat a l'angle sud-est i l'element més destacat que tenia era la torre de la presó. Aquesta torre ja era esmentada l'any 1329. Aquesta part de castell era considerada molt més segura que la resta del recinte. L'any 1464, durant la Guerra dels Remences, el bisbe de Girona autoritzà el trasllat del culte de l'església parroquial –que com ja hem vist estava situat a la Força– al recinte

principal del castell, mentre durés el conflicte bèl·lic, sense que aquest canvi de lloc perjudiqués els interessos de la parròquia.

El sector que quedava tancat dins la muralla de la Força comprenia l'església, l'espai que hi ha edificat entre aquest temple i l'actual plaça.

La muralla de la Força de Siurana estigué dotada de tres portals d'accés. Un estava situat en l'actual encreuament del carrer de la Rectoria amb la plaça de l'Ajuntament, anomenat portal Gran. Al mur de migdia s'obria el de Basella, emplaçat prop de l'actual façana de l'església. A l'extrem nord del recinte hi havia el portal d'Amunt, que estava situat a l'extrem oposat del carrer de la Rectoria, prop del marge atalussat que dóna a la Ribera. El conjunt estava reforçat amb torres de planta rectangular i envoltat per uns valls o fossats.

Aquest recinte emmurallat de Siurana tenia un origen força antic, ja que en tenim notícies des de l'any 1141, quan Riambau de Basella féu donació de part d'un mas on habitava un tal Joan, situat dins la vila de Siurana. L'any 1413, sabem que es feren importants obres de reconstrucció que afectaren els murs, valls, torres i fortificacions del lloc de Siurana. El tercer recinte, anomenat el Barri, degué ser construït molt

*Imposta i arrencada
d'arcada
dins d'una casa
medieval de la plaça.*

posteriorment a les fortificacions abans esmentades, i servia per a protegir les cases que s'havien edificat entre els murs de llevant del castell i la Força, d'una banda, i la Ribera de Siurana, d'altra. L'eix central d'aquest sector era l'actual carrer de Baix. Segurament les obres de fortificació d'aquest raval foren molt més febles que les dels dos recintes anteriorment descrits.

Actualment resta ben poca cosa d'aquestes fortificacions. De la torre de la presó, de planta circular, només són visibles poques pedres que amb prou feines rebroten del terra. De la muralla de la Força ens ha pervingut la base atalussada

d'una de les torres en el pati de la casa coneguda amb el nom de can Pau, visible des de la plaça de l'Ajuntament. Les restes d'una altra torre, molt tapades per construccions posteriors, estan situades a la mateixa plaça, entre can Pascol i la casa del costat. Finalment, pel que fa a les restes del recinte del Barri, encara es conserven, a l'alçada del número quatre del carrer de Baix, carreus que formaven els muntants i l'arrencada d'un dels arcs del portal d'accés. Un arc sencer, que devia ser bessó de l'anterior, es va conservar intacte fins a mitjans del nostre segle. Aquest arc era apuntat i ens n'han pervingut algunes fotografies. Aquest indret era conegut amb el nom de portal del Pes de la Llana.

L'ESGLÉSIA DE SANTA COLOMA

9

Aspecte del campanar anterior a l'actual, de construcció molt senzilla, que calgué reconstruir al cap de pocs anys d'haver-se acabat.

24

El temple parroquial de Siurana està dedicat a Santa Coloma. Les notícies més reculades que coneixem d'aquesta església són de l'any 1077, data en què es féu un jurament, davant l'altar de Sant Miquel de l'església de Santa Coloma de Siurana, del testament d'un personatge anomenat Artau.

L'edifici vell, l'anterior a l'actual, era romànic, d'una sola nau amb creuer i tres absis orientats a llevant. L'absis central ostentava l'altar major, dedicat a Santa Coloma; a l'esquerra, vist des de la nau, hi havia el de Sant Miquel; i a la dreta el de Santa Maria, anomenat, a partir del segle XVI, de la Verge Antiga. Afegida al braç del creuer d'aquest darrer

altar, fou construïda en el segle XIV una capella gòtica dedicada a Sant Antoni. La part de nau que sobresortia del creuer era molt curta i s'hi obrien les dues portes per les quals s'accedia al temple des de l'exterior. Un d'aquests portals s'obria al mur de migdia; la portada principal s'obria al frontis, i tenia una llinda de dimensions considerables amb tres creus incises. Actualment, la llinda es conserva partida pel mig, amb els trossos reaprofitats com a pedres cantoneres del mur sud-oest de la capçalera. Una torre-campanar situada damunt del presbiteri i una torreta comunidor, des d'on es conjuraven les tempestes, completaven l'estructura arquitectònica de l'antiga església parroquial.

L'edifici que acabem de descriure albergava dues notables escultures que han arribat fins a nosaltres, i actualment es conserven al Museu d'Art de Girona. La més antiga és una talla de la Verge i el Nen, de fusta i recoberta de tela, datada el segle XIII. L'altra escultura, que presidia l'altar major, és una elegant talla d'alabastre, d'una sola peça, que representa Santa Coloma, titular de la parròquia. Malauradament manquen les dues mans d'aquesta notable peça escultòrica. Les vestidures consten de túnica cenyida i mantell. És obra del segle XIV.

A mitjans del segle XVIII aquesta església amenaçava ruïna i estava plena de degoters. La manca de recursos no permetia

fer les reparacions oportunes i l'edifici es degué ensorrar. Una carta escrita pel rector, datada l'any 1790, manifestava que feia molts anys que es trobaven mancats de l'edifici de l'església, la qual cosa els obligava a celebrar els oficis litúrgics a la intempèrie. En aquells moments s'havia començat la reconstrucció del temple, però l'extrema pobresa de la gent del poble féu que els treballs s'allarguessin prop de setanta anys. Les obres que es realitzaren en els darrers anys del segle XVIII i en els primers del segle XIX serviren per edificar la

Imatge d'alabastre de Santa Coloma, datada el segle XIV. Durant molts segles presidí l'altar major de l'església (Museu d'Art de Girona).

part corresponent a l'altar major i a les dues primeres capelles laterals. De la resta del temple només s'edificaren els murs laterals fins a una alçada de dos metres. La part coberta del temple fou separada de la que faltava per acabar amb un tempanell provisional.

La resta de la nau no es començà a cobrir fins l'any 1854. Per fer aquestes obres s'aprofitaren els enderrocs de l'antic castell del poble. La carcassa de la nau fou acabada en poc més de set mesos. El temple actual és el resultat de la reconstrucció que acabem de descriure. És una església d'una sola nau amb la capçalera orientada a tramuntana (és a dir, perpendicular a l'edifici anterior); aquesta capçalera és carrada a l'exterior, mentre que per dintre és poligonal. La nau està coberta de llunetes i té tres capelles laterals per banda.

De la primera meitat del segle XIX tenim notícies de la construcció de dues campanes. La primera fou fosa l'any 1815, i abans del 1936 era anomenada la campana petita. Havia estat fabricada per un tal Miquel Barberi. Excepcionalment va poder ser salvada de la destrucció durant la Guerra Civil, i ha arribat fins als nostres dies. La construcció de l'altra campana va ser contractada l'any 1845. L'autor fou Antoni Teixidor, esquerler de la Bisbal. Per construir-la es va

Marededéu de fusta policromada, datada a final del segle XIII, conservada actualment al Museu d'Art de Girona.

fondre una campana vella –per aprofitar el metall– i el seu preu va ser de 135 lliures. Malauradament aquesta campana sí que es va perdre durant la guerra.

Finalment, volem fer esment de la construcció del campanar. L'any 1935, es procedí a la construcció d'un cloquer, però es féu amb pocs mitjans i calgué refer-lo l'any 1953. Té dos pisos de finestres de mig punt i està cobert amb un teulat de dos vessants. Actualment és l'element més característic de l'urbanisme de Siurana.

EL CULT I LA CLERECIA PARROQUIALS

10

26

Les primeres notícies que hem trobat relacionades amb la clerecia al servei de la parròquia daten de l'any 1297, quan el bisbe de Girona absolgué Ramon Roig, domer de Siurana, sancionat per haver tingut concubina. En aquell moment almenys hi havia tres preveres a Siurana, ja que els documents relacionats amb aquest afer esmenten Berenguer Todó, sagristà (clergue que exercia funcions semblants als actuals rectors), a més del domer o setmaner. Que hi hagués setmaner volia dir que compartia les obligacions d'aquest càrrec amb un altre col·lega, alternant-se per setmanes en les seves funcions. La xifra de tres capellans es mantingué durant una bona part del segle XIV.

L'actual campanar es va acabar el 1953.

L'any 1313, els clergues de Siurana recorregueren davant del tribunal eclesiàstic un acord de la universitat del poble pel qual es negaven a pagar banquetes als capellans amb motiu de la celebració de casaments.

La creació d'un nou benefici sota l'advocació de Sant Antoni, l'any 1375, suposà l'erecció d'un nou altar i la dotació d'un nou capellà. Pocs anys després es creà un altre benefici sense altar, fundat per Guerau de Basella, que comportà la incorporació d'un nou capellà adscrit a la parròquia. En els seus millors moments Santa Coloma de Siurana devia tenir una considerable solemnitat quan concelebraven tots els capellans alhora.

Del període 1377-1382 tenim esment de la benedicció del salpàs o benedicció de totes les cases del terme parroquial amb aigua i sal. D'aquests mateixos anys hi ha notícies de la celebració religiosa de la festivitat de Santa Coloma, que anava precedida de vespres. El 28 de març del 1376 el bisbe de Girona autoritzà els clergues de Siurana perquè fessin una processó per demanar pluja.

L'any 1464, durant la Guerra dels Remences, a causa de la inseguretat que hi havia, el bisbe concedí permís per celebrar missa dins el recinte principal del castell de Siurana, amb la condició expressa que aquest trasllat no perjudicés els interessos de la parròquia.

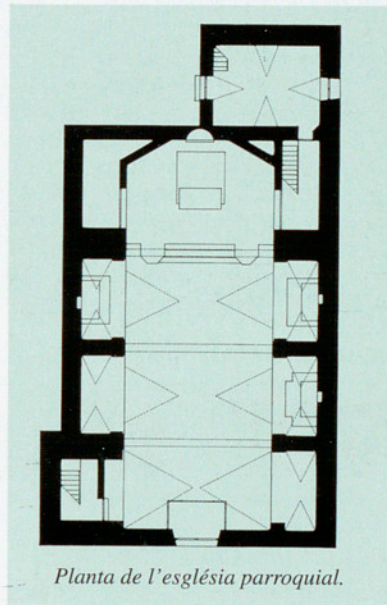
La forta davallada de la població de Siurana al llarg del segle XVI féu que el nombre de capellans anés disminuint progressivament. El 1580 els dos domers foren reduïts a un de sol i, per tant, aquest any només van quedar a Siurana un domer i un sagristà. Amb tot, les rendes de la parròquia no donaven per al manteniment de dos capellans. Finalment, l'any 1595, el bisbe de Girona autoritzà la unificació dels càrrecs de sagristà i de domer; i des d'aleshores la parròquia fou atesa per un sol rector. Pel que fa als dos beneficiats, deixaren de residir a Siurana al llarg del segle XVI, però les rendes que nodrien els dos beneficis foren adjudicades a clergues que residien en d'altres parròquies del bisbat, els quals continuaren cobrant els rèdits fins ben entrat el segle XVIII.

Al llarg del període comprès entre els segles XVII i XVIII tenim esment d'algunes notícies sobre certes pràctiques religioses pròpies de la parròquia de Siurana. L'any 1607 s'autoritzaren romiatges al santuari de la Mare de Déu del Roure (Pont de Molins), a la Mare de Déu de la Gràcia d'Empúries i a Santa Anna de Pontós. L'existència d'una torreta comunidor contigua a l'església, documentada l'any 1646, demostra que a Siurana se celebrava la cerimònia per la qual el sacerdot conjurava les tempestes i les pedregades. Per un document de l'any 1771 sabem que hi havia una creu de pedra prop del pont de la Gola, en el límit dels termes de Siurana i Vilacolum, on concorrien en processó feligresos de les dues parròquies.

Durant uns anys del segle XIX, la situació econòmica de la parròquia fou desesperada, a causa de la pèrdua de rendes que la sostenien. Un clar exponent d'aquesta penúria és una carta que el rector adreçà a l'ajuntament, en la qual manifestava que per falta d'oli no cremava el llum preceptiu davant del Santíssim i demanà a l'Ajuntament que contribuís a fer front a aquesta mancança. Durant el primer terç del nostre segle el grau d'assistència a les

Processó per anar a rebre el bisbe, l'any 1955.

Planta de l'església parroquial.

celebracions de la parròquia era majoritari. El 1903, els combregants pasquals eren 245 sobre un cens de 250 persones en edat de complir aquest precepte. S'havia millorat l'índex de combregants del 1877, que era de 162 sobre 212. El 1959 l'assistència a la missa dominical es xifrava en un 50 %. Fins l'any 1960 se celebraren les processons del Roser cada primer diumenge de mes, i cada tercer diumenge se'n feia una altra en honor del sagrament de l'eucaristia. Des del 1964 la parròquia no compta amb els serveis d'un rector resident al poble, sinó que és assistida per un religiós compartit amb poblacions veïnes.

L'aspecte actual de l'espai urbà que ocupà el recinte emmurallat de la Força de Siurana amb prou feines presenta restes que ens permetin conèixer el traçat original dels murs i dels carrers, ni com estaven distribuïdes les cases. Però a través de les escriptures notarials, on sovint es detallen els límits dels immobles que són objecte de compra-venda, donació, capbreuació, inventari, etc., hem pogut seguir d'una manera bastant aproximada l'evolució urbana d'aquest sector del poble. Vegem tot seguit un resum dels documents que ens han servit per fer la reconstrucció:

1) Pati i solar dins la Força de Siurana capbreuat per Pere Torrent, de Siurana, al venerable Dalmau d'Assalit, de Figueres (A.H.G., P.S., vol. 87, 17-6-1419).

2) Clos de Berenguer Sunyer, situat prop del portal de Basella (A.C.G. Lligalls de la mensa capitular: Siurana, llevador de censos de l'any 1459).

3) Casa d'Antoni Albornar, situada dins del castell de Siurana. Havia estat venuda per Pere Vilafant a Llorenç Mediona el 30 d'agost del 1475 (A.H.G., P.S., vol. 1, 21-5-1522).

4) Heretat d'en Sastre, anomenada Malvestida, centrada en una casa situada a la plaça de Siurana (A.P.S., Pergamins, 8-11-1588).

Vers el 1801 l'heretat Malvestida pertanyia a la parròquia de Siurana (A.P.S., documents solts).

5) Casa d'en Ribas (A. H.G., P.S., sense data, anys 1621-1622).

6) Oferta per establir una casa amb hortet situada dins el castell de Siurana, feta per l'obtentor del benefici de Sant Miquel de la parròquia de Siurana (A.H.G., Protocols de Vilamalla, vol. 2, a. 1626, pàg. 78V).

7) Pati derruït i "postrat per terra", prop del portal d'Amunt o de Tramuntana ("portale cirty"),

venut pel rector a Felicià Noguer, de s'Agaró (A.H.G., P.S., vol. 20, 16-10-1634).

8) Compra feta pel rector Gregori Massegur a Miquel Floreta, de Tonyà, d'un pati que abans havia estat casa, situat dins el castell de Siurana (15-1-1643. A.P.S., documents solts).

9) Jacint Jutge, pagès de Garrigàs, prengué possessió d'una casa derruïda dins del lloc de Siurana, juntament amb la torre dita d'en Jutge (A.H.G., P.S., vol. 28, 23-2-1662).

El 1734, a la casa que acabem de descriure, hi havia estat afegida la que tenia a llevant, tot suprimint el corriol que les separava. També havia desaparegut el carreró del sud d'aquesta casa, que ara afrontava directament amb els edificis veïns. La notícia prové de l'escriptura de la venda d'una casa al carrer que anava de la Plaça a l'església, feta per part de Pere Puig, pagès de la parròquia de Siurana, a Esteve Pla, àlies Pena, treballador de Vilamalla. Aquesta venda fou feta davant de Francesc Domingo, notari de la batllia de Siurana, el 26-1-1734 (A.P.S., documents solts).

10) Isidre Bru, treballador del castell de Siurana, capbreuà, a l'obtentor del benefici de Sant Miquel de la parròquia de Siurana, una casa dins la Força del castell de Siurana (A.H.G., P.S., vol. 37, 16-1-1683).

11) Capbreuació d'un pati amb una torre al castell o Força de Siurana, per part de Pere Gallart a Salvador Arara, obtentor del benefici de Sant Miquel de la parròquia de Siurana (A.H.G., P.S., vol. 82, 6-8-1690).

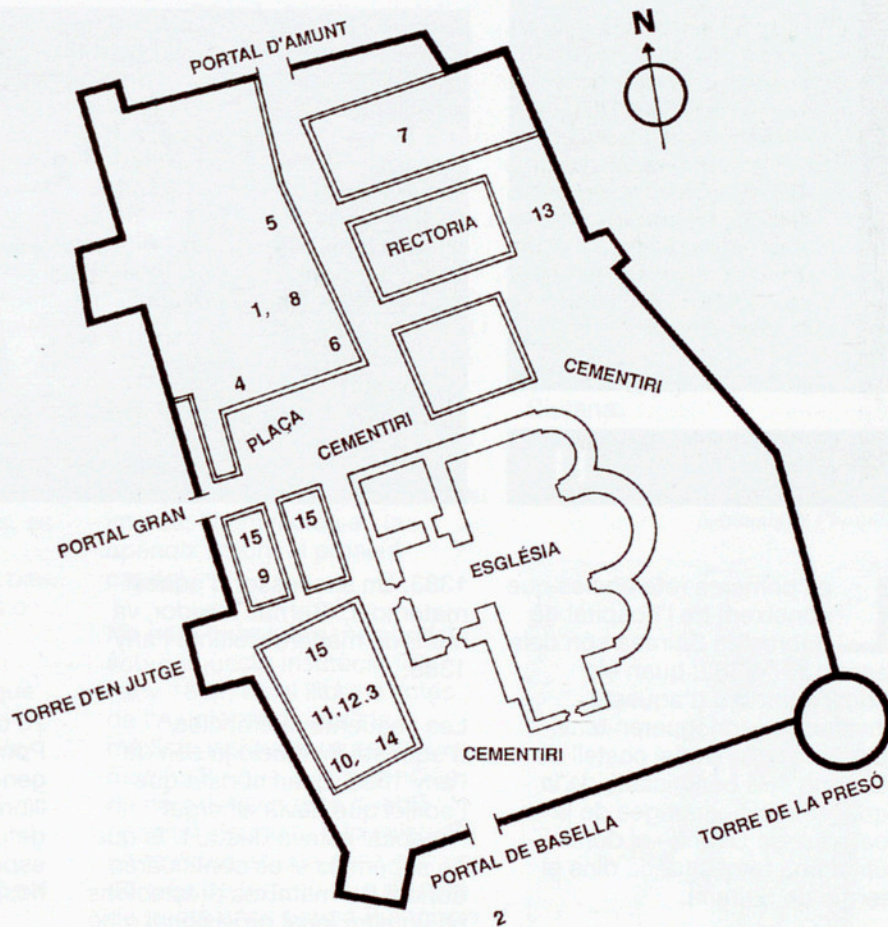
12) La casa descrita en l'anotació núm. 10 fou posteriorment fragmentada en dues. Això es dedueix per l'escriptura de venda d'una casa dins el castell de Siurana, feta per Miquel Ribas, bracer de Siurana, a Isidre Fàbregas, bracer del castell (22-1-1725, Baldiri Requesens, notari de la batllia de Figueres. Arxiu patrimonial de can Pau).

Aquesta mateixa casa fou venuda, a l'encant públic, l'any 1796, per Ramon Gres, doctor en Medicina de Garrigàs, que actuava com a marmessor testamentari d'Isidre Fàbrega, pagès de Siurana, a Pau Bronsoms, pagès masover del veïnat de Basella. El document diu que la casa estava situada "cerca de las murallas o de sos vestigis" (Francesc Batlle i Vilosa, notari de la batllia de Siurana, 10-6-1796. Arxiu patrimonial de can Pau).

13) Inventari de béns immobles propietat de la parròquia, vers el 1801. Un quadró de terra sota la muralla de la rectoria, entre l'actual rectoria i el carrer de Baix. (A.P.S., papers solts).

14) Sebastià Macià, pagès de Cinclaus, vengué l'any 1812 a Francesc Sagué, del lloc de Siurana, una casa al poble a tocar la que ja tenia el comprador, que coincidia en part amb la núm. 3. (Josep Draper, notari de Figueres, 25-5-1812. Arxiu patrimonial de can Pau).

15) Les diferents cases descrites en les anotacions 3, 9, 10, 11, 12 i 14 s'havien anat unint fins a formar-ne una de sola que ocupa tota l'illa de cases entre la plaça Major i l'església, la plaça de l'Església i el carrer de la Rectoria. Aquesta fusió ja s'havia consumat el 1893. (Jutjat de pau de Siurana. Relació de finques. Arxiu patrimonial de can Pau).
Una casa de planta baixa i pis al carrer de l'església.

SIGLES:

- A.H.G., P.S. Arxiu Històric de Girona, protocols de Siurana
A.C.G. Arxiu Capitular de Girona
A.P.S. Arxiu Parroquial de Siurana

L'HOSPITAL

11

En el carrer de Baix hi hagué, durant molts segles, el Casal que albergava l'hospital.

30

Les primeres referències que coneixem de l'hospital de pobres de Siurana són dels anys 1377-1382, quan els administradors d'aquesta institució reconegueren tenir, per la capellania del castell de Siurana –els beneficiaris de la qual eren els canonges de la catedral de Girona– el domini útil d'una terra situada dins el terme de Siurana.

La cura d'aquest establiment era encomanada als hospitalers, que eren persones o matrimonis que, en la primera època, eren nomenats pel vicari general del bisbat de Girona. Els primers hospitalers dels quals tenim esment foren Martí Guimon i Guillema, la seva esposa, els quals foren nomenats l'any

1383. Un successor d'aquest matrimoni, Bernat Teixidor, va morir de manera violenta l'any 1388.

Les següents referències d'aquesta institució ja són de l'any 1532, quan consta que l'edifici que havia albergat l'hospital estava destruït. El que no sabem és si es continuaren donant les mateixes prestacions en un altre local provisional o bé si les seves funcions foren suspeses temporalment.

A final del segle XVI tornem a retrobar notícies sobre els hospitalers de Siurana. L'any 1598, els llibres de defuncions de la parròquia anotaren la mort d'Antònia, esposa de "Gilan" Mas, hospitaler, esdevinguda el

20 de novembre d'aquell any. Pocs dies després, l'11 de gener del 1599, els mateixos llibres parroquials anotaren la defunció d'una tal Margarida, esposa de Pere Duran, francès, hospitaler.

Per un document de l'any 1627 sabem que l'administració de l'establiment anava a càrrec de les primeres autoritats municipals del poble, de manera que el càrrec de cònsol de la universitat de Siurana comportava alhora el d'administrador de l'hospital local.

En aquesta època el casal que albergava l'hospital estava situat al carrer de Baix, esmentat l'any 1633 amb el nom de carrer de l'Hospital. Sabem per una altra escriptura del 1646 que l'edifici de l'hospital estava al costat de ponent d'aquest carrer, al cantó oposat a la Ribera. El que no sabem, de moment, és si el primitiu hospital medieval havia ocupat el mateix lloc.

Disposem de notícies sobre les prestacions de l'hospital de Siurana a partir del segle XVIII. La institució, més que dedicar-se a acollir i atendre malalts, es limitava a atendre pobres desvalguts que estaven de pas pel poble, criatures òrfenes o abandonades –que eren conduïdes a l'hospital de Girona– o pobres invàlids que eren portats a l'hospital de Santa Caterina de la mateixa ciutat, el qual feia funcions d'asil. L'hospitaler tenia l'obligació de portar o acompanyar criatures i desvalguts en el seu trànsit pel terme de Siurana, mentre aquests seguien el seu camí vers les institucions de la capital que els havien d'acollir.

En els anys 1765-1766 l'administració de l'establiment anà a càrrec del rector de la parròquia. En aquest bienni la mitjana anual de despeses fou de 6-7 lliures, que corresponien

a unes 20 estades d'un sol dia. El mobiliari de la casa consistia tan sols en dues flassades i un llit amb màrrega.

Ens ha pervingut una interessant acta notarial de nomenament d'hospitaler datada el 1805. Aquest any l'administració de l'entitat anava a càrrec del rector, un "obrer" (o paborde) de l'obra de l'església i el regidor degà de l'Ajuntament. L'hospitaler podia disposar de cases i terres propietat de l'hospital. En el document hi ha detallats els drets i deures de l'hospitaler de Siurana, i, pel seu interès, l'hem inclòs en un apèndix adjunt al present capítol.

No hem trobat cap més notícia sobre aquesta institució fins l'any 1862, en el llibre d'actes de l'Ajuntament, quan la màxima institució municipal va manifestar que "...en atención de no existir en este pueblo hospital alguno (...), lo existente en realidad es una casa con una porción de terreno que de más de treinta años ocupa Francisco Parat, destinado exclusivamente para dar asilo a los pobres, enfermos e hijos expósitos que deban pasar luego en alguno de los establecimientos de beneficencia de la provincia...". És a dir, l'establiment continuava fent les mateixes prestacions, però ja no s'ajustaven a les que feia un

hospital convencional en aquells moments.

A final del segle XIX sembla que l'establiment havia deixat de funcionar. Una escriptura notarial del 1893 esmenta una casa del carrer de Baix i diu que afrontava a tramuntana "con una casa conocida por Hospital". Avui, l'existència d'aquest antic hospital i la seva ubicació ha desaparegut de la memòria popular de la gent de Siurana.

*Els pobres de solemnitat
eren els usuaris
habituals de l'hospital.*

Disposem de moltes referències sobre l'hospital de Siurana, des del segle XIV fins al XIX. Però gairebé cap d'aquestes notícies no ens dona detalls sobre el funcionament intern de l'entitat. Excepcionalment ha arribat a nosaltres l'acta notarial del nomenament d'un nou hospitaler. El document data de l'any 1805, i ens aporta un seguit d'informació que, a més de l'interès que té per a la història local de Siurana, pot ser molt il·lustratiu per conèixer com devia ser el funcionament de molts hospitalets rurals del nostre entorn. Vegem tot seguit un resum d'aquesta escriptura:

"Nomenament de hospitaler.

En nom de Nostre Senyor Déu sia Amen. En lo castell de Ciurana del corregiment de la vila de Figueras, als dos dias de janer del any del naixament del Senyor de mil vuitcents y sinch.

Sia a tots notori com nosaltres Francisco Campol, prebera rector de la iglésia parroquial y com a tal obrer major; y Lambert Guítar, pagès de dit castell, obrer menor est elegit per est any de la obra de la iglésia parroquial del citat castell y Joan Puignou, regidor decano del indicat castell, y com a tals administradors del Sant Hospital de Pobres del anomenat castell. Trobantse al present vacant de hospitaler lo referit Sant Hospital (...) y usant a las facultats que en lo mencionat nom de administradors tenim en semblants y altres casos de elegirlo y anomenarlo; de nostra grat y certa ciència (...) elegim, anomenam y deputam en hospitaler del referit Sant Hospital a Madí Gelat, menestrál del preciat castell de Siurana, present y baix acceptant, y com tal fent la servitud de hospitaler, y no altrament conforme se ha estilat fins per los demés anteriors hospitalers y especialment per lo últim mort lo (...) us y habitació de la casa del referit Hospital, ab son pati contigu, y terreno o feixa a la part de

ponent de ella està (...) situat en lo carrer anomenat de Baix o de la Llana (...).

(Us concedim) facultats de amenar a costum de bon pagès o treballador las terras de pertinència del relatat Hospital y són las infrascrites i següents: Primerament tota aquella pessa de terra, camp, de tinguda de quatre vessanas poch més o menos, situada en lo territori dit Passabous, sembrada ja de sivada per dit Madí Gelat, hospitaler. Item altre camp dit als Gallots de tinensa de dos vessanas poch més o menos que se troba de rostoll. Item altre camp sota lo camp de la Clavaguera situada en lo veynat de Baseya de la parròquia de dit castell, pròpia dita hereditat de casa Batlla del lloch de Palau Sardiaca de tinensa de unas dos vessanas poch més o menos, sembrada també de sivada per lo mateix Madí. Item un codró de terra anomenat feixes Vidalas. Item per últim altre dit hort del camí de Baseya. Totes ab sas respectivas affrontacions (...).

Aquest nomenament de hospitaler li fem ab los pactes y condicions següents, y no sens ells ni ellas:

Primerament, haurà dit Madí Gelat, hospitaler a sos gastos y despesas de pendrer y passar los malalts, infants o criaturas que li seran portats y passats en dit Hospital, y si será de nits los tinga de acullir y donar lo conduiment y de nits y de dia, sempre lo degut recapte, cuidado y aliment necessari.

Item, que essent y servint de hospitaler solsament de pagar cada any ab una paga per lo dia de Sant Miquel de setembre a dits administradors, y a sos successors dotze lliuras de moneda barcelonesa sonant, comensant a pagar per semblant dia de Sant Miquel pròxim vinent y aixís successivament durant est nomenament.

Arc apuntat de l'entrada del carrer de Baix, actualment desaparegut.

Item, que dit hospitaler ab inspecció vista y direcció de dits administradors dega de fer y pagar las obras necessàries de mestre de casas y fuster de que necessita la casa de dit Hospital (...) cuidant de un tot y pagarho ab la condició que li abonaran tot lo que pagarà de máns o jornals de mestre de casas y fuster, de manobra e import de vestrets, havent sols de fer las traginas de franch.

Item que tot lo que impedirà y gastarà per obras de dita casa, se retindrà (l'hospitaler) las dotse lliuras que los han de pagar cada any per la citada casa y terras y de igualat tot lo per ell gastat y pagat, haurà de satisfer ditas dotse lliuras seguidament cada any per lo dit dia de Sant Miquel (...) en la casa de dita rectoria ab esmena de tots danys y gastos.

Item que sempre que los senyors regidors li manin que havisia per cosa de ajuntament (...) haura de fer-ho quedant responsable de lo que ocasioni al ajuntament en falta de son compliment.

Item que quant a la sua persona, dita casa y terras lo indicat hospitaler sera franch de pagar (la imposició) personal y catastro com sempre lo han estat los demás hospitalers antecessors.

Item y per últim en cas de faltar dit hospitaler, son fill, o filla, o successor o bé existiés y lo traguessen o que volgués esser hospitaler, se tornarà y pagarà del rèdit de la mateixa casa y terras anual a dit hospitaler o a son successor aquell import que encara en aquella ocasió del import de ditas obras que haurà gastat (...).”

(Arxiu històric comarcal de Figueres. Protocols de la batllia de Siurana, notari Francesc Batlle i Vilossa. Anys 1805-1807, pàgs. 1R-2V.)

ELS ANTICS ESTANYS

12

34

L'existència d'estanys ha estat la nota més característica del paisatge del terme de Siurana al llarg de molts centenars d'anys. També ha estat una de les circumstàncies que més ha influït en la història del poble, amb especial incidència en la demografia i l'economia. El conjunt d'estanys –cinc llacunes de mides i característiques desiguals– ocupava una superfície de 1.218 vessanes, 518 de les quals corresponien al terme municipal actual. D'aquests cinc estanys encara en queda la petjada en el paisatge i la toponímia. Eren els següents:

Estany de Vilacolum. Ocupava unes 700 vessanes de superfície,

la meitat de les quals pertanyia al terme de Siurana. Actualment totes les terres que ocupen el lloc d'aquest estany pertanyen al municipi de Torroella de Fluvià, que absorbí l'antic territori de Vilacolum. La sèquia de la Mota, que voreja el perímetre de l'estany pel costat de ponent i de tramuntana, serveix per dividir els termes de Torroella i de Siurana. Els treballs per a la dessecació d'aquest estany s'iniciaren vers la segona meitat del segle XVIII, però la dessecació definitiva no s'aconseguí fins un segle més tard.

Estany de Siurana. Amidava unes 300 vessanes i ocupava terrenys que avui formen la rodalia dels masos Pastell, l'Onzena i el Molí d'en Biell.

El mas Fideuer, prop de l'estany Púdol.

Estava en l'espai situat entre aquests masos i els paratges anomenats Feixa Llarga i Tirador del Vol, prop de la carretera de la Bisbal. A l'extrem oriental de l'estany de Siurana hi havia una resclosa que controlava el pas de l'aigua d'aquest estany al de Vilacolum. Aquest darrer estany sembla que tenia un volum d'aigua molt variable que es podia incrementar a voluntat mitjançant aquest sistema hidràulic. Els treballs per a l'assecament d'aquest estany s'iniciaren la segona meitat del

segle XVIII, per iniciativa d'un tal Pujol, però l'assecatment definitiu no s'aconseguí fins a mitjan segle XIX.

Estany Púdol (o Pudent).

Ocupava l'espai comprès, aproximadament, entre els masos Púdol i Fideuer i l'actual carretera de la Bisbal, que aleshores no existia. El perímetre era d'uns dos quilòmetres i la superfície era de 150 vessanes. Sembla que cal identificar amb aquest estany el que en el segle X s'anomenava estany Salat, ja que en l'indret que ocupava l'extrem sud d'aquest estany sorgeix, encara ara, un gruix de salanc, fenomen que no es produeix en cap altre indret dels antics estanys del terme.

Lloc que ocupà l'estany de la Closa Gran. Actualment hi ha camps de conreu.

Vell mapa de la rodalia de Siurana, anterior a 1716, on apareixen els antics estanys.

Estany de la Closa Gran.

Tenia menys extensió que l'estany Púdol. Quedava dins l'espai comprès pels actuals masos Renart, Palmers i de les Figueres. Avui són unes 60

vessanes de camps, però antigament tenia més fondària. Era anomenat estany Figa en un capbreu datat el 1321, i estany Figuera en un altre datat entre 1377 i 1382. L'any 1655, durant la Guerra dels Segadors, la rodalia de l'estany Figuera fou escenari d'una escaramussa, amb el resultat de tres morts.

Estany del Pradell. Era el més petit de tots els estanys del terme. Estava situat entre l'actual mas Serra i l'estany Púdol i ocupava unes 8 vessanes de superfície. En un vell mapa anterior a l'any 1716 era anomenat estany del Capítol, probablement perquè era propietat del capítol de canonges de la catedral de Girona o perquè aquesta institució tenia terres en domini directe a la rodalia d'aquesta llacuna.

LA PESCA

13

36

Els recursos pesquers dels estanys de Siurana van ser aprofitats durant molts segles. La primera referència que tenim d'aquesta utilització és de l'any 976, quan en una donació de béns de Tonyà que feren el comte d'Empúries i el seu fill al monestir de Santa Maria de Roses s'esmentaren unes pesqueries. Posteriorment, l'any 1251, el comte d'Empúries prestà homenatge al bisbe de Girona sobre el delme del peix dels estanys de Siurana i Vilacolum.

A l'arxiu ducal de Medinaceli de Sevilla hi ha notícies, des del 1339, del feu que tingueren els comtes d'Empúries sobre els estanys del terme de Siurana. L'any 1354 l'administrador del comte arrendà la renda de

Siurana, que incloïa la pesquera dels estanys. L'infant-comte d'Empúries i el seu administrador es reservaren el dret de poder pescar a l'estany Púdol sense cap mena de càrrega.

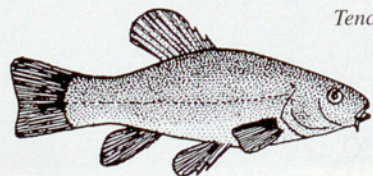
El 1635, a partir del moment en què la batllia consta com a titular de l'estany de Siurana i de la meitat del de Vilacolum, tornen a aparèixer notícies sobre la pesca als estanys. En aquest moment l'explotació dels recursos pesquers va ser arrendada per tres anys a Llorenç Marich, mitjançant subhasta. Un any més tard d'aquest arrendament les autoritats de la batllia van dictar un ban que prohibia la venda o donació del peix pescat, el qual només podia servir per al

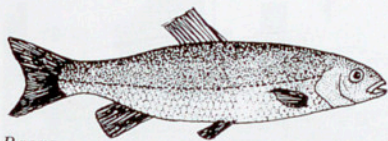
Embassament, construït recentment, que ocupa una part de l'antiga superfície de l'estany de Siurana.

consum particular del pescador. Es toleraven les donacions de peix entre particulars sempre i quan el pes del peix regalat no passés de mitja rova (5'2 kg).

L'any 1641 els drets de pesca en els estanys de la batllia de Siurana foren adjudicats a Guerau Perramon, pescador de Sant Pere Pescador. Tres anys més tard els llogaters foren

Tenca

Bagra

Joan Isidre Bru i Miquel Fàbrega, pescadors del castell de Siurana.

Gràcies a un document del 1691 sabem que als habitants de la batllia se'ls permetia pescar amb armellada, enfila, fitora, barfell i

canya, però només per al seu ús particular. Se solien pescar tenques, bagres, llisses i anguilles.

L'any 1771 l'arrendatari era Pere Pou i, en la taba (plec de condicions per accedir a l'arrendament), hi figurava l'obligació de vendre el peix als habitants de la batllia a un preu fixat, mentre que per als forasters el preu restava a la discreció de l'arrendatari.

Anguila

A la riba de l'estany de Siurana hi havia hagut unes barraques per als pescadors, els quals les devien utilitzar com a magatzem i, a voltes, com a habitatge. Ens consta el naixement d'un infant, fill de pescador i habitant d'aquestes barraques, l'any 1743.

Un contracte d'arrendament del 1691

Les autoritats de la batllia tenien la facultat d'arrendar-se els drets d'explotació comercial de la pesca dels estanys de Siurana a particulars, i els ingressos obtinguts revertien en la caixa comuna de l'entitat.

El document que passarem a transcriure tot seguit conté les clàusules que havien d'observar els arrendataris dels estanys l'any 1691.

Nosaltres Gaspar Costa, pagès del lloc de Vilamalla i Simó Floreta, pagès del veïnat de Tonyà, (...) procuradors, síndics i actors de tota la batllia reial de Siurana, (...) per temps de dos anys que començaran a comptar el dia de Sant Miquel del present mes de setembre del corrent any i d'aquesta data endavant comptadors. Arrendem a vosaltres Miquel Coromines, pescador,

habitant a la vila d'Empúries i Antoni Lloveres, del lloc de l'Escala (...), presents i acceptant els estanys de l'esmentada batllia de Siurana, és a dir lo estany de Ciurana de Dalt com lo mig stany de baix dit de d'or per cada any i a més amb els pactes infrascrits i següents:

Primer amb el pacte que cap habitant de la present batllia pugui anar a pescar en dits estanys ab armellada per vendre lo peix, pescarà però que sia permès a qualsevol de dits habitants de la present batllia de Ciurana pescar en dits estanys ab anfila, fitora i barfell i canya tant solament per son empriu (...).

Item amb pacte que ninguna persona forastera de la present batllia de Ciurana no gosi ni presumisca en pescar en dits estanys, (...).

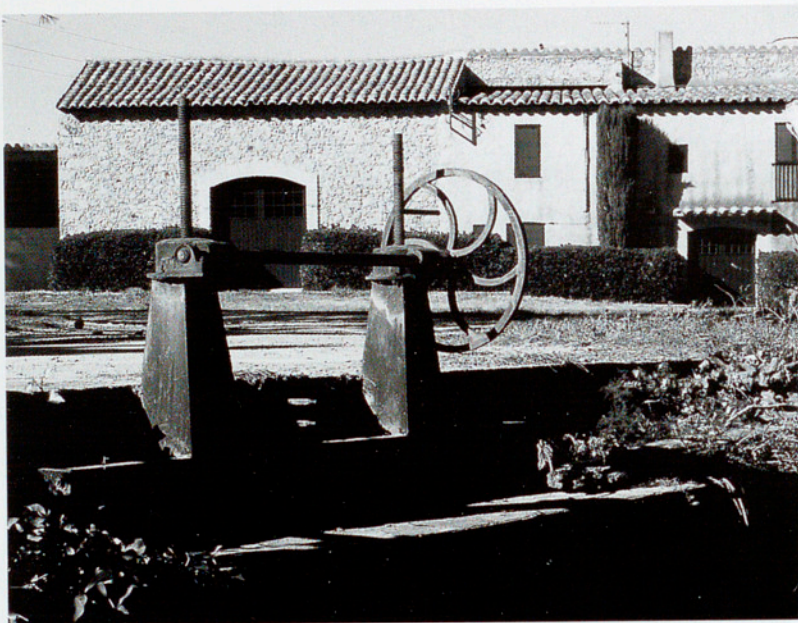
Item amb pacte que durant lo temps del present arrendament hajau de vendre anuals habitants y poblats de

la present batllia de Ciurana y no altres personas ço és las tencas y bagras a sou de plata la lliura, las llisses a real de ardiús y las anguillas en lo preu apareixerà a dits arrendadors. Item amb pacte que pugan girar aygua del stany de dalt de Ciurana al stany de baix, fins dit stany sia a mig de aygua per entretenir lo peix en dit stany y sempre que nos apareixerà hajau de tapar lo rech per lo qual discorrerà dita aygua y en las que spatllaseu la paret és a la vora de dit stany de dalt hajau de tornarla en lo mateix stat a vostres gastos. Item ab pacte que lo preu de dit arrendament hajau de donar y pagar en esta forma, ço és tres doblas que és la mitat de dit arrendament ara de present de comtans y las restans tres doblats del dia de Sant Miquel de setembre prop vinent a un any (...)".

(Arxiu Històric de Girona, Protocols de Siurana, vol. 40, 16-9-1691)

EL DESSECAMENT

14

La comporta que hi ha prop del mas del Serrallo impedeix que, en dies de temporal, l'aigua del mar penetri a l'estany de Vilacolum.

38

Malgrat que l'existència d'una colla d'estanys, al terme de Siurana, reportés algun avantatge i algun benefici econòmic a les arques de la batllia, en general es considerava que la seva presència constituïa un focus important d'insalubritat. Un document de l'any 1594 no dubtà a qualificar Siurana com "la més malsana parroquia que és en lo bisbat de Gerona". Fins i tot tenim testimonis escrits que demostren que una gran part de les terres de les ribes dels estanys restaren sense conrear, en aquesta època.

No fou fins al segle XVIII –època d'expansió agrària– que es començaren els treballs destinats a la dessecació dels estanys i a

l'aprofitament dels terrenys recuperats a l'aigua per a dedicar-los a usos agrícoles. Els treballs començaren l'any 1752, a l'estany de Vilacolum, per iniciativa de les famílies barcelonines Roset, Gualba i Clarós. Aquest era el més fàcil d'assecar, ja que no disposava de cap entrada natural important d'aigua (ja hem vist en un altre capítol que, a vegades, li subministraven l'aigua procedent de l'estany de Siurana mitjançant un rec i una resclosa). Tenim testimonis escrits que demostren que aquest estany quedà completament eixut durant una forta secada.

No disposem, de moment, de notícies suficients que ens permetin seguir el procés d'aquestes obres. No hem trobat

cap més dada fins al 1764; aleshores els promotors de la dessecació de l'estany de Vilacolum eren dues persones de cognom Bavi i Gualba, i un tal Pujol ho era del de Siurana. Tenim notícies de l'any 1772 sobre l'arrendament, per part d'en Gualba, de 110 vessanes de terra guanyades a l'estany de Vilacolum. Aquest promotor dividí les terres que havia recuperat en parcel·les de 10 vessanes i cadascuna d'aquestes parcel·les era arrendada, per un període de quatre anys, a grups de treballadors dels pobles de la rodalia. Dels 49 arrendataris documentats, tan sols un era de

Siurana. Pel que fa a l'estany de Siurana sabem, per documents posteriors, que fou desviada la Ribera, que desguassava directament a l'estany, per anul·lar una de les principals entrades d'aigua que nodrien la llacuna.

En qualsevol cas, els resultats obtinguts a curt termini no devien ser gaire espectaculars, ja que l'any 1771 les autoritats de la batllia continuaven arrendant el dret de pesca en aquests estanys. No retrobem més notícies sobre la dessecació dels estanys fins a mitjan segle XIX.

L'any 1849 la junta de sanitat del partit de Figueras manà a l'alcalde de Siurana que fossin netejades les sèquies, basses, estanys i aiguamolls del terme. En aquest mateix any hi havia a Siurana tres estanys: el de Púdol –que en aquells moments estava

en procés de dessecació i ja hi sembraven blat de moro per la part de migdia– la Closa Gran i l'estany Petit (actualment del Pradell). Aquesta darrera llacuna, l'any 1888 encara no havien aconseguit dessecar-la del tot.

Sembla que l'estany de Siurana restava eixut des de feia molt de temps. Si més no, ja no se'n parla en el diccionari de Pascual Madoz, de l'any 1849. A més, les terres que ocupaven l'antiga superfície de la llacuna ja tributaven com qualsevol finca rústica del terme en les relacions més antigues de distribució d'impostos que es conserven a l'arxiu municipal, datades l'any 1833.

El sistema emprat per aconseguir la dessecació definitiva dels estanys –a més de la desviació dels recs que hi desguassaven– fou l'excavació de llargues mines subterrànies. La de l'estany Púdol amida dos quilòmetres i mig de llargada i en tota la seva extensió fa un metre i mig d'alt per un d'ample.

En el període que va de 1887 a 1890 la propietat de l'antiga superfície de l'estany de Siurana va ser objecte de litigi. En tot aquest temps ningú no s'ocupà

L'Inula crithmoides és una planta halòfila, semblant al fonoll marí, que creix en els terrenys de salobre que hi ha a l'estany Púdol.

Indret on s'inicia la mina de desguàs de l'estany Púdol, al mas del mateix nom.

del seu desguàs i les aigües recuperaren part de l'espai que els havien arrabassat. Paral·lelament es produí una epidèmia de febres intermitents que ràpidament fou atribuïda a aquestes aigües estancades. Calgué una ordre expressa del governador civil de Girona perquè la llacuna fos novament dessecada.

Encara actualment, en època de fortes pluges, les terres que ocupaven els estanys recuperen per pocs dies part de l'aspecte que havien tingut abans de la seva dessecació.

Camp de l'Agulló (segona meitat del segle XV): És un indret situat entre Siurana i Basella, delimitat per la Ribera, la carretera i l'anomenat camp de la Trencada.

Camp de les Arenes (1417): Al nord limita amb la Coromina, a ponent amb el mas Margall, a llevant amb el camí vell de Figueres i al sud amb la Ribera.

Prat de les Arrebassades (1386): Paratge situat entre el camí de Basella a Vilacolum i la font de la Llagasta.

Els Aspres (1803): Àmplia zona situada entre el camí vell de Figueres i la mota de l'antic estany de Siurana.

Horta de Baix (1366): Només sabem que estava al nord del torrent de Radipost.

Horta de Basella (1321): Correspon al lloc que actualment s'anomena camp de l'Horta.

Confronta, a ponent, amb el camí vell de Basella a Figueres i, al sud, amb la Ribera de Siurana.

Les Batllies: S'anomena així una àmplia zona de camps de conreu situada entre la carretera de la Bisbal i el límit amb els termes de Fortià i Riumors.

El Clos (1321): És possible que sigui el lloc que avui s'anomena el Closot, situat entre el camí vell de Basella a Figueres i els Aspres.

Les Comes (1377-1382): Paratge emplaçat entre les Costes i el Serrat, prop de l'actual cementiri.

Els Comuns (1639): És un topònim actualment en desús. Correspon a la Garriga de Sant Miquel, al sud del poble, entre els camins de Sant Miquel de Fluvià i Sant Tomàs.

Espina (1638): Era una altra denominació donada a l'indret de Passabous, entre la Ribera i el Regatim.

Camp de les Espases (1803): S'anomena amb aquest nom el terreny situat a l'extrem sud-oriental del terme municipal, que confronta, a llevant, amb el camí de la sèquia –prop de

Sòcol de la xemeneia que hi ha al mas de la Bomba, on hi havia la maquinària que va permetre la dessecació de l'estany de Vilacolum.

l'Onzena– i amb la mota de l'estany de Vilacolum.

Estanyol (1398): És el nom donat a l'antic estany del Pradell i a les terres de la seva rodalia, actualment conegudes amb el nom de Tirador del Vol.

Folladors (1459): Topònim actualment perdut. Es deu referir al paratge on es follava (trepitjava) el raïm per obtenir el most.

Camp del Forn (primer quart del segle XV): Situat a la rodalia del lloc anomenat les Costes.

Freixenet (1628): Indret emplaçat vora el camí de Girona, entre Basella i un rec.

La Garriga (1638): Paratge situat al sud de l'antic camí de Tonyà a Vilacolum. Deu coincidir, en part, amb el lloc avui anomenat Garriga de Sant Miquel.

Pont de la Gola (1629): Coincideix amb l'extrem de llevant del terme, a la carretera de la Bisbal a Figueres, sobre el rec Madral, prop dels masos de l'Onzena i de la Bomba.

Novalies (1362): Nom donat a les terres properes a l'estany de Vilacolum, que havien estat artigades de nou.

Passabous (1321): És un topònim que encara es manté. És una àmplia zona situada a l'extrem nord-occidental del terme, entre el camí de la Ribera i el mas Renart.

La Pedrera (1321): Paratge situat al sud de l'antic estany de Siurana, entre el camí de la Ribera i el del Revellar.

Perafita (segona meitat del segle XV): Lloc situat en la intersecció dels camins que menen a Estanyet i Sant Miquel de Fluvià, en el límit amb el terme de Palau Santa Eulàlia.

Prats Perduts (1753): Estan situats entre el camí de Basella a Vilacolum i la sèquia Mota de l'estany de Vilacolum, a l'extrem sud-oriental del terme municipal.

El Pla o Pla de Siurana (1377-1803): Nom que fou donat a l'extens territori entre el turó on hi ha el poble de Siurana i l'espai que ocupaven els estanys. Avui aquesta denominació ja no es fa servir.

Camp de la Placeta (actualment les Placetes): Lloc situat vora l'actual carretera entre Siurana i Basella. També fou anomenat plaça Reial i, segons el testimoni del rector Gregori Masegur, s'hi executava justícia.

El Pont (1452): Paratge situat a la rodalia de l'actual carrer del Pont.

El Prat (1357): També conegut, en el segle XIV, amb el nom de Canyer i, actualment, amb el dels Forcassos. Està situat prop del límit sud-est del terme, vora l'antic estany de Vilacolum.

La Pujada (1609): Amb aquest nom era conegut el fort pendent que hi ha entre l'inici del carrer de Baix i l'església.

Hort del Rec (1751): Actualment s'anomena amb el nom d'Hort del rec Madral, i està situat entre la font Antiga i el camí de Sant Miquel de Fluvià.

Santa Coloma (1377-1382): Paratge avui anomenat

La Coromina

Camps de Santa Coloma, situat al sud de Siurana (al cantó de l'actual cementiri).

El Tirador del Vol: Indret situat entre l'antic estany de Siurana i el del Pradell.

Pas de Tonyà (1453): És una altra denominació del pont que hi ha en el camí que mena a Tonyà.

Les Trencades (1628): Paratge situat al nord de Basella, a la dreta de la carretera que enllaça Siurana amb la carretera de la Bisbal.

La Tria (1377-1382): Nom donat a un indret situat entre la Ribera de Siurana i el Regatim, a l'esquerra del camí que, de Siurana, mena a l'antic estany de la Closa Gran.

Les Trilles (1377-1382): Lloc situat al nord del mas Fideuer i a ponent de l'antic estany de Púdol.

LA TORRE DE BASELLA

15

Portal d'accés a la torre de Basella, actualment anomenat cal Robusto.

42

L'anomenada Torre de Basella es troba dins del veïnat del mateix nom i és visible des de la carretera que comunica Siurana amb la carretera de la Bisbal. Forma part de les dependències del mas conegut per cal Robusto.

És una construcció de planta rectangular. Actualment només és visible, des de l'exterior, el mur de tramuntana. Les parets s'han conservat en una alçada d'uns 6 m, ja que els 2 m de la part superior corresponen a un sobrealçat fet en època posterior. La porta d'accés és al mur de llevant, prop de l'angle amb el mur del sud. La part superior és acabada amb arc de mig punt format per sis dovelles, tapades en part. En aquesta torre s'obren un total de set espitlleres, tres de

les quals corresponen al mur sud, tres més al de tramuntana i una altra al de llevant.

Adossada a aquesta torre per l'angle sud-est surt una paret en direcció a llevant, en la qual s'obre un gran portal adovellat, amb arc de mig punt, format per onze dovelles d'uns 60 cm de llargada. L'existència d'aquest mur adossat a la torre de Basella demostra que el monument estava format per altres elements que avui s'han perdut, com poden ser un clos fortificat i una sala coberta. Es considera que aquesta torre i el mur adjacent es construïren en el segle XII o XIII.

Pel que fa a notícies històriques, disposem de dades a partir del segle XI. L'any 1067 el comte d'Empúries tenia el domini feudal

sobre el lloc de Basella. El 1093 consta el domini feudal sobre la castlania del castell o torre de Basella: és a dir, els castllans o nobles residents al castell de Basella depenien de l'autoritat dels comtes d'Empúries.

Aquest casal, torre o castell, va ser l'origen de la família de Basella, que tingué un cert pes dins la noblesa catalana dels segles XII i XIII, si bé sembla que alguna branca de la nissaga s'anà desvinculant de l'indret d'on procedia. La primera notícia concreta sobre un personatge de cognom Basella és dels volts de l'any 1100, quan Riambau de Basella, juntament amb Oliver de Pals i els seus germans, cunyats seus, es dedicaren a robar i saquejar terres pertanyents al monestir de Sant Feliu de Guíxols.

El mateix 1141, Riambau de Basella féu donació al monestir de Santa Maria de Vilabertran de la part de mas que posseïa a la parròquia de Santa Coloma de Siurana, dins la vila. Guillem Humbert de Basella va fer testament el 1151, a través del qual llegà diverses terres que tenia al Montseny, però també en llegà alguna situada a la parròquia de Siurana.

Pel testament de Gaufred de Rocabertí, atorgat l'any 1165, sabem que un Riambau de Basella li disputava la castellanía del castell de Rocabertí. Guillem de Basella empenyorà a Pere de Riumors i a la seva esposa totes les possessions que tenia a la vila de Guàrdia i tots els drets que rebia a Sant Pere Pescador. Això

s'esdevingué l'any 1180. No retrobem cap més notícia fins al 1234, quan un noble anomenat Ramon de Palau llegà en testament per indivís, als seus tres fills, el castell de Basella, amb terres adscrites a Siurana, Vilamalla i d'altres llocs pròxims.

El cognom Basella torna a aparèixer en documents posteriors que demostren que els Basella eren residents al poble. El 1301, Blanca, vídua de Guerau de Basella, de Siurana, reconegué tenir, pel bisbe de Girona, la meitat del mas de Vilajuïga heretat de la seva mare, Dolça de Pau.

A final del segle XIV es perdé la línia masculina de la nissaga de Basella. Guerau de Basella i Marquesa, la seva filla, esposa

Una de les espitlleres de la Torre.

de Galceran d'Hortal, fundaren un benefici sense altar a la parròquia de Siurana.

Els successors de Marquesa ja portaren el cognom d'Hortal. Els Hortal provenien del castell del mateix nom situat al castell de Llers. L'hereter dels dominis dels Basella al terme de Siurana fou Pere d'Hortal, el qual ja havia mort el 1407. El seu hereu fou Guillem Bernat d'Hortal, però no ens consta expressament que fos el titular del castell de Basella i els seus dominis. En un esment indirecte d'un d'aquests dominis en un pergamí de la parròquia de Siurana de l'any 1437 consta ambigüament que era una terra pertanyent als hereus del venerable Pere d'Hortal. A partir d'aquesta data no disposem, de moment, de cap més notícia dels titulars de la torre o castell de Basella.

Porta gòtico-renaixentista que donava a una estança fins fa poc convertida en estable.

SIURANA, CAPITAL D'UNA BATLLIA

16

Façana de tramuntana de la casa coneguda per can Pau, vora la qual hi havia el principal portal d'accés al recinte del castell.

44

Al segle XIII, els comtes d'Empúries ostentaven directament la baronia de Siurana. Aquesta baronia estava centrada en l'important castell de Siurana i en formaven part els pobles de Tonyà, Vilamalla, Garrigàs, Estanyet, Palau Sardiaca, Palau Santa Eulàlia, Arenys d'Empordà, Ermedàs, Vilajoan, Basella i Siurana.

Com que els comtes d'Empúries residien a Castelló, per governar i administrar el territori de la baronia nomenaren, durant el segle XIII i principi del XIV, uns representants seus, anomenats castlans o batlles. La batllia de Siurana comptava amb una colla d'institucions i de serveis centralitzats en el castell del

poble: la notaria –documentada a partir de l'any 1296– la cort de justícia i la presó.

Al llarg del segle XIV els comtes d'Empúries tingueren, en diverses ocasions, problemes econòmics que els obligaren a empenyorar-se la batllia de Siurana. Finalment, el comte Joan I d'Empúries, sobirà d'un territori gairebé independent, es revoltà contra el rei Pere III, la qual cosa comportà una guerra que acabà amb la derrota del comte i la incorporació del seu estat a la corona. Això s'esdevingué l'any 1385. Els siuranencs s'adreçaren al nou sobirà i aconseguiren que els signés un document pel qual es comprometia a mantenir els privilegis de l'època comtal i que ni Siurana ni cap altre lloc del

terme fossin separats de la corona reial.

Aquest darrer compromís reial fou trencat l'any 1408 pel seu successor, Martí l'Humà, el qual, mancat de recursos per fer front a la guerra de Sicília, es vengué el castell i batllia de Siurana, juntament amb els d'Ullastret, Monells i Sant Iscle, a Bernat de Senesterra, pel preu global de 10.800 florins.

Amb aquesta transacció s'encetà un període de gairebé 150 anys durant el qual la batllia de Siurana tingué com a senyors les famílies de Senesterra i Vilarig. El fet més destacable d'aquesta època fou la concessió, per part de la reina Maria, esposa d'Alfons el

Magnànim, l'any 1447, d'un privilegi pel qual les universitats podien presentar, cada tres anys, al rei o al batlle general del Principat, una terna de candidats al càrrec de batlle perquè aquell en pogués triar un. També podien elegir cada trienni jutges rústics amb capacitat per dictar sentències en qüestions de fitaments, regatges i similars.

Aquest període de domini senyorial s'acabà el 1551 quan els habitants de la batllia de Siurana –juntament amb els de les baronies baix-empordaneses de Monells, Ullastret i Sant Iscle– aconseguiren alliberar-se de la jurisdicció dels barons de Senesterra i passaren a dependre directament de la corona. El canvi es produí per una sentència de la Reial Audiència de Barcelona, la qual obligà els pobles afectats a pagar 18.430 lliures i 15 sous. A aquesta quantitat calia afegir les despeses del procés. Tot plegat pujà a 20.051 lliures i 5 sous, quantitat de la qual la batllia de Siurana havia d'aportar 6.750 lliures i 5 sous. Aquestes xifres eren molt desorbitades per a les possibilitats dels habitants del territori, i suposaren un endeutament, pel cap baix, d'almenys 60 anys.

La màxima autoritat de la batllia era el batlle, el qual era el representant del rei en la demarcació. L'elecció dels batlles es continuà fent de la mateixa

manera que estipulava el privilegi reial del 1447. L'acte electoral tenia lloc a la plaça de Garrigàs, on els representants dels diferents pobles de la batllia elegien tres possibles batllables. D'aquesta terna, el batlle general del Principat en triava un. El designat prenia possessió del càrrec en un acte públic que tenia lloc a la plaça pública de Siurana.

A part de tenir un batlle, un tribunal de justícia i uns jutges rústics comuns a tots els pobles del territori, la batllia comptava amb unes ordinacions jurídiques pròpies.

Amb la promulgació del decret de Nova Planta, l'any 1716, les eleccions a batlle passaren a celebrar-se cada dos anys. El 1799 es dictaren noves normes per a l'elecció de batlle. A partir d'aleshores els actes electorals i les reunions del consell de la batllia tingueren lloc a les dependències annexes a la capella de Santa Llúcia de Tonyà i les preses de possessió es continuaren celebrant a la plaça de Siurana. L'any 1824 s'introduïren canvis poc significatius en el mecanisme electoral dels batlles. Durant aquests anys el principal problema de les autoritats del

territori fou el del repartiment de les terres comunes, que suscità polèmiques entre les parts interessades. El 1807 es prengueren mesures sanitàries que obligaren els veïns de tots els pobles de la demarcació a allunyar de les cases les basses d'aigües brutes i els femers.

La batllia de Siurana va sobreviure uns quants anys a la nova divisió territorial de l'any 1833, que va establir les actuals províncies i partits judicials. El darrer volum que es conserva dels protocols notariais de la batllia data de l'any 1847. Un document del 1855 de l'arxiu municipal de Siurana parla de la "extinta bailia", sense que de moment puguem precisar la data concreta de la desaparició de la circumscripció.

45

Finestra gòtica de la mateixa casa.

La batllia reial de Siurana va ser dotada amb una normativa pròpia destinada al bon govern del territori i dels seus habitants. Es tracta d'uns documents molt interessants per conèixer la mentalitat i les formes de vida de la demarcació. Aquest resum que reproduïm és de l'any 1657 i és signat pel batlle d'aleshores, Pere Antoni Roset, veí de Siurana:

1) Prohibició de jurar ni blasfemar amb els noms de Jesucrist, de la Verge i dels sants, ni renegar d'ells. En cas de blasfèmia o renec, la pena era de llevar la llengua a l'infractor a la plaça pública de Siurana. En cas de jurar en nom de Déu, de la Verge i dels sants, el càstig era una multa de 5 sous, que es repartien de la següent manera: tres per al denunciador i dos per a la cort (tribunal de justícia).

2) Prohibició de dir mentides i paraules injurioses, deshonoroses i difamatòries, sota pena de 10 sous, dues parts per a la cort i una per a l'acusador.

3) Obligació dels caps de casa de tenir un arcabús de metxa amb una lliura de "pilotes", pel cas que el batlle disposés d'anar en servei de "sa Magestat".

4) Obligació d'acudir, quan eren convocats a sometent, amb prestesa i degudament armats. En cas contrari s'imposava una multa de 10 lliures als infractors.

5) Els vagabunds que no treballaven i restaven sense amo havien d'abandonar el territori de la batllia en el termini de tres dies. Els que no ho feien eren condemnats a cent assots i a tres anys de galeres.

6) Prohibició als hostalers d'acollir en els seus establiments homes i dones vagabunds, sota pena de cent assots.

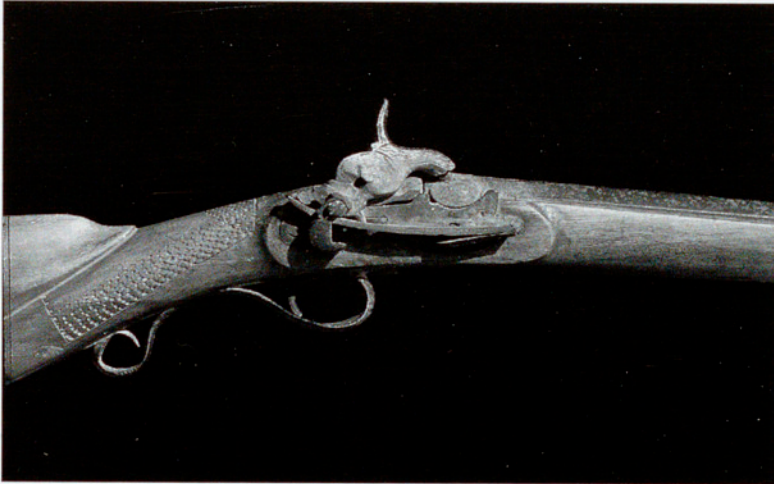

Les pastures i la tinença d'armes eren dos aspectes regulats en les ordinacions de la batllia.

7) Prohibició de jugar a daus i a cartes en temps de quaresma i els diumenges i festes manades mentre se celebrés el culte a les esglésies del castell i batllia de Siurana. Els infractors eren multats amb 3 lliures i, si no tenien diners per pagar, eren condemnats a trenta dies de presó a pa i aigua.

8) Prohibició de jugar a qualsevol mena de joc en dies de feina, sota pena de cent assots o la pena que semblés adient al batlle.

9) Prohibició a tots els habitants de la batllia de captar persones per jugar, i de muntar timbes de joc a les cases en temps de quaresma i festes de precepte mentre se celebraven els oficis, sota pena de 20 sous, dos terços per a la cort i una per al denunciador.

10) Prohibició de viure amistançats tant d'una manera palesa i pública com d'amagat, sota pena de 25 lliures i, si no tenien diners, de 100 assots o altre equivalent o major segons "les qualitats de les persones, lloc i temps".

11) Prohibició de pasturar el bestiar foraster pels termes, pastures i herbatges de la batllia, amb penes de 3 lliures per cada bèstia grossa i de 5 sous per cada porc o truja cada vegada que es cometia una infracció. D'aquestes quantitats, dues parts eren per a la cort i una per al denunciador.

12) Prohibició de fer foc en rostolls, prats, closes, deveses, garrigues i estepes, sense permís del batlle o de la cort, amb penes de 3 lliures i de reparació dels possibles danys ocasionats pel foc.

13) Prohibició de garbejar de nits, sota penes de 3 lliures en el cas que les garbes fossin pròpies. Si les garbes eren robades, la pena pujava a 25 lliures i, si l'infractor no tenia diners, la pena era de 100 assots.

14) En cas de bandositats, danys i estimes que els poblats i habitants de la batllia, amb el seu bestiar, es produïen entre ells, s'havia d'observar l'ús i costum de la batllia.

15) Ordre que els porcs i les truges restessin tancats o vigilats per un pastor. En el cas que aquest bestiar fos trobat solt, s'aplicava al propietari dels animals una multa de 5 sous, a més de fer-li pagar el possible mal que els porcs haguessin causat. Els desperfectes havien de ser estimats. La indemnització es repartia en dues parts per a la cort i una per a l'afectat.

16) Prohibició a qualsevol persona forastera de la batllia de caçar sense permís exprés del batlle. Els infractors eren multats amb 10 lliures i amb la pèrdua dels estris de caça, com "perdigots", filats, laços, etc.

17) Prohibició, als forasters, de pescar tant en els estanys com en el riu Fluvià, ni amb filats, ni amb metzines ni amb d'altres ginys, sota pena de 10 lliures de multa i pèrdua dels estris de pesca. Una nota al marge d'aquesta disposició afegeix que aquest article inclou la prohibició de matar cap cigne, sota la mateixa pena.

18) Prohibició de robar hortalisses, sota pena de 3 lliures i, en cas d'insolvència, de 30 dies a la presó o una altra pena que semblés adient al batlle.

19) Prohibició d'entrar a vinyes alienes a robar raïms amb cistells, coves, càrregues o d'altres instruments, sota pena de 10 lliures. En cas de no poder pagar-les, es castigava l'infractor amb 100 assots o altra pena que decidís el batlle (...).

LA DECADÈNCIA (SEGLES XV-XVIII)

17

La Closa Gran fou l'escena d'una escaramussa que va tenir lloc durant la Guerra dels Segadors.

48

En el període de 51 anys que va del 1382 al 1433, la població de Siurana experimentà una forta davallada. El més optimista dels recomptes representaria un descens del 67 % en el nombre d'habitants. Aquesta regressió va fer que el poble es ruralitzés a poc a poc: cada vegada hi havia menys siuranencs amb professions artesanals, fins arribar al punt que es dedicaven gairebé exclusivament a l'agricultura (llevat d'algun moliner, algun pescador dels estanys i algun ferrer). Desaparegueren els mercats i el poble perdé bona part del pes que exercia dins del territori de la batllia. Fins i tot algunes institucions de la demarcació –com la notaria i la cort de

justícia– es traslladaren a Vilamalla, si bé la presó restà al poble i s'hi continuaren celebrant importants actes protocol·laris (juraments de batlles i jutges). Així mateix, es va reduir el nombre de capellans a la parròquia.

També hi hagué importants canvis socials. La propietat, que en l'època medieval estava repartida força equitativament, es concentrà en molt poques mans, gairebé totes forasteres, la qual cosa motivà que Siurana esdevingués una població empobrida i amb uns habitants poc sedentaris (jornalers i parcers).

El 1413, Gueraula de Senesterra, aleshores

baronessa de Siurana, promogué obres importants de reparació als valls, murs i torres del castell de Siurana, a les quals volia que col·laboressin tots els habitants de la demarcació. Però comptà amb l'oposició dels monestirs de Sant Miquel de Fluvià i de Santa Maria de Lladó, que consideraven que els homes de remença dependents d'aquests dos cenobis i residents en el territori no estaven en l'obligació de fer aquestes prestacions.

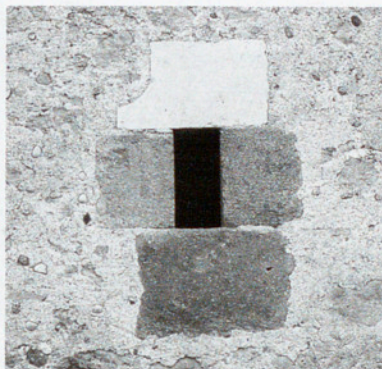
Durant un curt període de la Guerra dels Remences (1462-1472), la baronia del castell de Siurana –que en aquells moments estava en mans de la família Pontós-Vilarig– fou atorgada a Lluís Duran de

Marsella, secretari de l'hereu del rei Renat d'Anjou.

Del 1522 ens ha pervingut l'escriptura d'una reunió de la universitat de Siurana. La reunió tingué lloc al cementiri de l'església de Santa Coloma (lloc habitual d'aquesta mena d'actes) per a tractar assumptes relacionats amb censals (rendes fixes) que cobrava anualment la universitat.

D'aquesta època –segona meitat del segle XV o primera del XVI– s'ha conservat un interessant casal noble, situat entre la plaça Major i el carrer de la Rectoria. Exteriorment no es destaca de les construccions del seu entorn, però l'interior és de carreus ben escairats, molts dels quals presenten la marca incisa del picapedrer que els va fer, pràctica molt poc habitual en aquella època a l'Empordà. Els arcs són rebaixats, formats amb carreus més polits que els de la resta de la construcció. Aquest casal actualment està abandonat.

L'economia sanejada de les arque comunes del poble es deteriorà sensiblement amb el traspàs de la demarcació de Siurana de baronia senyorial a batllia reial. Com hem vist en tractar de la batllia, aquest canvi –esdevingut el 1551– suposà un fort endeutament de tots els pobles del territori, amb la qual

Finestra de can Vadora, de Basella, actualment acabat de restaurar.

cosa la universitat de Siurana passà de ser perceptora de rendes procedents de censals a ser-ne creditora. Aquesta situació d'endeutament continuat durà molts anys i s'agreuà amb la Guerra dels Segadors. L'any 1653 els francesos entraren al poble i saquejaren l'església. El 1655 hi hagué una escaramussa prop de l'estany de la Closa Gran en la qual moriren tres combatents del bàndol catalano-francès.

La derrota catalana en la Guerra de Successió suposà l'aplicació de l'anomenat Decret de Nova Planta, que suprimí l'autonomia política, imposà una lenta castellanització, creà un nou impost anomenat cadastre, substituï les antigues universitats pels ajuntaments i obligà els catalans a mantenir

l'exèrcit d'ocupació. Clar exponent d'aquesta situació és l'únic document municipal que ens ha pervingut d'aquesta època: està datat l'any 1722 i és una partida de despeses de l'Ajuntament. Sabem que un 86 % de les sortides estaven destinades a la liquidació del cadastre a les autoritats superiors, però també hi havia partides destinades al manteniment de tropes a Figueres, a Girona i als soldats que hi havia en una barraca als Vilars d'Espolla, els quals vigilaven que una epidèmia declarada al Rosselló no penetrés a l'Empordà.

Durant el segle XVIII, a diferència del conjunt del país, Siurana fou un poble que no prosperà ni en l'aspecte demogràfic ni econòmic. L'única cosa destacable fou la reconstrucció de l'església, motivada per l'ensorrament del temple anterior. Les obres es feren d'una manera molt lenta i precària, atesa la manca de recursos: es va fer el més imprescindible i la resta quedà inconclusa durant més de cinquanta anys.

A la fi del segle XVIII, es produí l'anomenada Guerra Gran (1794-1795). Siurana fou ocupada durant gairebé un any pels francesos. L'església fou incendiada i molts siuranencs fugiren del poble.

PROPIETARIS I MASOVERS

18

*Escena d'una batuda
a can Jan Auberni, al carrer
de Baix, als anys trenta.*

50

Pels capbreus i els pergamins que s'han conservat del segle XIV sabem que la major part del terme municipal de Siurana era conreat i que la majoria de caps de casa siuranencs –amb més o menys mesura– tenien la condició de propietaris. L'única gran finca documentada que hi havia sense conrear era l'anomenada Coromina o Devesa, que restava sota el domini feudal directe del comte d'Empúries.

Amb el temps la situació canvià radicalment. Un document de la cúria episcopal de Girona datat el 1594 assegura que a Siurana “...los propietarios dels masos y cases de aquella tenen arrendades lurs casas y masos a

johers i arrendadors (arrendataris)”. Per tant, podem deduir que els propietaris no habitaven directament al poble i que tenien dificultats a trobar parcers i masovers. Aquest estat de coses es mantenia l'any 1790, quan el rector manifestà que “en la parroquia no hay más que labradores parceros”. I no havia pas variat gens l'any 1909, moment en què les autoritats locals asseguraren que “...todos los propietarios de este término residen en las grandes poblaciones y ninguno en este distrito municipal”.

Durant el segle XVIII, grans propietaris latifundistes forasters –com els Noguer de Segueró, els Batlle de Palau Sardiaca i els Gorgot de

Figueres– adquiriren una bona part de les terres del terme de Siurana. També hem d'afegir-hi els Pastell de Castelló i els concessionaris del dessecament dels estanys, que esdevingueren terratinents, a Siurana, al llarg del segle XVIII.

Hi havia, a més a més, una important porció de terres de titularitat pública, una bona part de les quals podien ser de l'antiga Devesa del comte d'Empúries, que passaren a ser pertinença de la batllia en esdevenir, el territori de Siurana, circumscripció reial l'any 1551. També sabem que hi havia altres terres a les quals els seus

propietaris havien renunciat i que passaren a engreixar la nòmina de terres comunes que restaren ermes i que eren conegudes amb el nom de Garriga de Siurana.

El fet que cap propietari important no residís al poble comportà que una gran part de les terres del terme fossin conreades per mossos i per bracers temporers. Els terratinents també recorregueren sovint a l'arrendament de les seves terres i masos a petits pagesos i treballadors del camp. En els protocols notarials de la batllia de Siurana s'han conservat textos de molts d'aquests contractes d'arrendament datats entre els segles XVI i XIX. La durada d'aquests arrendaments variava d'un a quatre anys. L'arrendatari, a vegades, pagava

el lloguer en diners, però sovint l'arrendador demanava la tercera part de la collita; ocasionalment el propietari percebia el terç de la producció de grans i una part simbòlica de la collita de vi i oli. L'arrendatari havia de llaurar les oliveres dues vegades l'any, escampar fems per les terres, etcètera.

L'any 1800, els terratinents i propietaris de terres dins els límits de la batllia i les autoritats del territori, reunits en una sala contigua a la capella de Santa Llúcia de Tonyà, acordaren arrendar una part de les terres de la Garriga de Siurana. De moment no sabem si aquest arrendament es realitzà i si continuà en els anys successius.

Segons el cadastre del 1803, document que descriu un total de 178 finques del terme (que amidaven 1.247 vessanes), només 9 propietats –que feien un total de 21'7 vessanes– eren de propietaris residents al poble; la resta dels terrenys pertanyia a propietaris forasters.

L'any 1832, els propietaris de la batllia de Siurana arribaren a un acord per repartir-se unes mil vessanes ermes i improductives que hi havia a la demarcació. El repartiment es va fer tenint en

compte el nombre de veïns i de terratinents –no necessàriament residents– de cada poble. El barem utilitzat per distribuir aquestes terres fou de tres parts per als grans propietaris, dues per als pagesos petits i mitja part per als menestrals (en aquella època, a l'Empordà s'anomenaven menestrals els pagesos que no tenien terres o, si en tenien, eren insuficients per viure del seu conreu). La distribució per pobles quedà així: Siurana, 160 vessanes; Vilamalla, 203 vessanes; Garrigàs, 198 vessanes; Ermedàs i Vilajoan, 106 vessanes; Palau Sardiaca, 169 vessanes; i Tonyà, 112'5 vessanes.

Deu anys més tard hi havia 14 caps de casa que no posseïen cap immoble dins el terme. Les darreres dades publicades sobre la propietat en el terme de Siurana corresponen a l'any 1962. Aleshores hi havia, en el terme, 407 hectàrees, que eren conreades directament pel propietari: 210 estaven en règim d'arrendament i 243 en parceria.

Camp vorejat d'oliveres i, al fons, el Mont.

Hem cregut interessant oferir-vos, a tall d'exemple, un fragment d'un inventari d'una casa de Siurana, datat l'any 1793. A través d'aquest document, conservat a l'arxiu particular de can Pau, a la Plaça, podem fer-nos una idea de tots els fòtils que hi solia haver en una casa benestant del poble, en aquella època. És també un exponent del canvi lèxic que s'ha produït d'aleshores ençà.

En la Entrada de dita casa.

Primerament quatre Arrellas u tres Cutells de ferro usats.

Item dos Destrals una oxosa y altre mitjansera negadas molt usadas.

Item un Auxol manegat

Item dos Mitjans de Arada usats.

Item un Mitjà de Carreta ab sa clavilla tot de ferro usat.

Item dos Aixadas, la una sens manech molt usadas.

Item un Magall y un tramach manegats molt usats.

Item un Rasclat manegat dolent.

Item dos Bigosos manegats usats.

Item un Day manegat dolent.

Item dos forquetas de escampar fems usadas.

Item un Auxet dolent.

Item una Banstra de alochs usada.

Item dos forcas payeras usadas.

Item dos Estirandas guarnidas usadas.

Item una Albarda pells negres ab llana usada, ab garlotjas sens corretjas.

Item un Bridell de Burra molt usat.

Item un coba de canyas usat.

Item un coxi de Mulas de llaurar usat.

Item dos Agulladas ab sos rastells usadas.

En las Corts

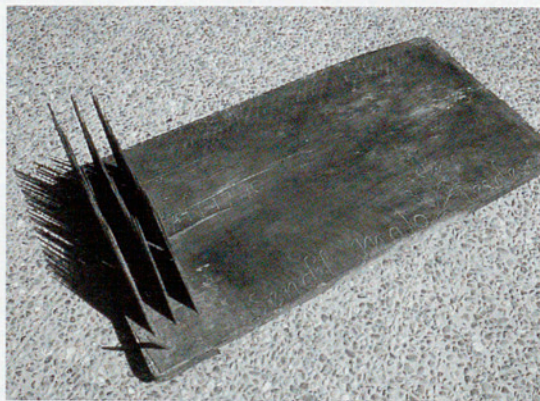
Item dos burras pel negre, una de dos anys y la altre de set à vuit anys.

Item tres bous, una Baca y dos Badellas (...)

Item dos Nodrisos per matar lo any vinent.

Una mesura i una pinta de cànem, dos estris citats freqüentment en els inventaris antics.

En lo Celler

Item una tina de teneo de unas vint cargas ab cesclas de fusta usada.

Item una Bota de buit botas plena de vi claret usada.

Item altre Bota de sis botas, ab un poch de vi claret tot bo, usada.

Item altre Bota de sis botas buyda usada.
Item una Mitjabota dolenta buida.
Item unas Bargas de fusta usadas.
Item sis samals molt usadas.

En la sala de dita Casa

Item una taula llarga ab dos capitells de pi, un banch de abra de respallera, y un de caixa, o post, ab son calaix, y una ganiveta ab manech de banya tot molt usat.

Item altre Banch de cayxat ab petjas usat.

Item un Dragallengas usat.

Item un Axe usat, y altre de dolent.

Item duas faus usadas.

Item un Escambell dolent.

Item un Morralet de tela usat.

Item un Llebaplat de xuilla ab dos anellas tot de llautó bo.

Item un cistell gran de canyas usat.

Item vint y tres culleras petites, y una de grossa; y vint y quatre forquilles tot de llautó usadas.

En la cuyna

Item una cassa de aram ab son manech de ferro usada.

Item un Escalfador de aram ab son manech de ferro usat.

Item dos cossis de terra de quart, lo un de cosa de tres samals de aygua y lo altre de dos, tots usats.

Item un Brassol ordinari de fusta usat.

Item un Escambell mitjanser usat.

Item un Davanell ab son peu de fusta, y berga de ferro usat.

Item un Morter de pedra ab sa má de fusta usat.

Item una pala de ferro per lo foch dolenta.

Item un Parol de aram mitjanser apadassat ab sa ansa de ferro.

Item una olla mitjansera, ab sas llebas tot de ferro usat, y la cobertora del mateix dolenta.

Item una marmita de aram mitjansera usada.

Item un casso de aram usat.

Item una cassarola de aram usada.

Item dos Pahellas medianas una un poch més oxan que la altre de aram dolentas, o molt usadas.

Item una pastera llisa ó plana ab son calaix baix ab los arreus de pastar tot molt usat.

Item dos Bancs de cayrat ab petjas usats.

Item una Marfega de borras dolenta.

Item una saca ab palla dolenta.

Item dos llums un de un grasol dolent y altre de dos grasols ab quatre corns dolents.

Item una Manta de pel usada.

Item una sort de tarrissa de terra ordinaria de Figueras per la cuyna.

Item una Pala de fusta del forn usada.

Item un Burjal de ferro usat.

Item una gerra de ferro per lo foch usada.

Item unas Forquetas de ferro ab dos puas ab manech de fusta per lo forn usadas.

Item un pinta per pentinar cànem, petit usat.

Item un sach de quartera, ab cosa de tres cortans de farina usat.

En un quarto de dita casa

Item una Marfega petita usada, ab dos banchs de cayrat y pots dolentas usat tot.

Item dos canats de canyas, un de vint quarteras usat, y lo altre també de teneo de unas vint quarteras dolent, tots dos buyts.

Item una Daya dolenta, ab son manech usat.

Item dos cortans, lo un de riscla, lo altre de fusta boca estret, usats.

En lo corral de dita casa

Item quaranta Obellas, sinch Borrechs y vint y dos Anells.

Item una pessa de terra de vinya plantada de tinensa de quatre vessanas poch més ò menos cabada, llargament ab totes sas afrontacions compresa.

Item la Anyada sembrada de gra de aresta, concistint en blat, mastall, ordi, sibada y llegums en la Heretat anomenada Mas Ricart, propia de dit Barril de la vila de Cassà de la Selva.

UN PERSONATGE CONTROVERTIT: FLORENCI PUIG

19

*Florenci Puig
i la seva família.*

54

Dins el panorama polític i social del nostre país en el darrer quart del segle XIX i primer del XX hi jugaren un paper destacable uns personatges anomenats cacics. Els cacics aprofitaven la seva superioritat econòmica, política, social o intel·lectual per exercir un poder excessiu sobre el poble i actuaven sovint amb prepotència. Siurana patí l'abús –o intent d'abús– d'alguns terratinents locals residents fora del poble. Però el cacic més destacat, el record de les accions del qual encara perdura en la memòria popular, fou veí de la localitat: Florenci Puig i Serra.

El nostre biografiat nasqué a Vila-sacra l'any 1868. Era fill de Ramon Puig –pagès– i de Maria

Serra. A partir dels 8 anys fou alumne de l'escola d'aquest poble. Sabem que va ser alumne del seminari, però no tenim cap més notícia d'ell fins al 1888, quan el trobem residint a Fortià. Aquest mateix any fou nomenat administrador de les terres comunals de Pedret i Marzà. En aquest poble fou protegit del rector, el qual el recomanà a un personatge important de Girona perquè li donessin un títol d'ensenyant, després de rebre l'avís que estava "arreglado" per superar l'examen. S'hi presentà i aconseguí el títol.

El 1884 contragué matrimoni amb Dolors Solana, de Pedret i Marzà, lloc en el qual els contraents fixaren la residència.

El 1894 ja s'havia traslladat a Siurana, on segurament devia regentar una escola particular. El 1896 començà a edificar la que després seria la seva residència, situada a la cantonada del carrer Nou amb la Plaça. Començà les obres sense el preceptiu permís municipal i sense respectar la línia d'edificació de la resta de cases del carrer. El consistori l'obligà a respectar el traçat previst de les façanes i a demanar la corresponent llicència.

Aquest mateix any fou el promotor d'una entitat cultural i recreativa anomenada "La Pagesa", que aconseguí l'aprovació del govern civil.

A més a més d'exercir l'ensenyament particularment també feia de barber i tingué un cafè als baixos de casa seva. També fou, durant uns anys, secretari a l'Ajuntament i va fer de procurador de finques.

Dugué a terme un seguit d'accions en benefici propi que perjudicaren els siuranencs, operacions que sovint es feren vulnerant la legalitat. L'any 1915 féu una reclamació a l'Ajuntament sobre la manera d'efectuar el repartiment, entre els veïns, de l'impost sobre consums; l'Ajuntament replicà que la distribució que ells feien era molt més justa que les que confeccionava ell quan era secretari. Aleshores es comportava "como un verdadero cacique", com diu la resposta de l'Ajuntament.

L'any 1912 demanà permís a l'Ajuntament –i l'aconseguí– per obrir una claveguera a cel obert que travessava la plaça del poble, per fer arribar les aigües residuals del seu trull fins la Ribera. En una altra ocasió va fer un tancat de canyes a la plaça Reial, on manllevava una porció de terreny públic de 5

La societat recreativa "La Pagesa"

L'any 1896 es va legalitzar a Siurana una entitat recreativa anomenada *Casino La Pagesa*, domiciliada a la primera casa del carrer Nou, aliena a qualsevol tendència política i religiosa, amb l'únic objectiu d'atendre la instrucció i el lleure dels seus associats. La proposta de creació de l'entitat, que anava acompanyada dels estatuts corresponents, la van presentar al govern civil quatre siuranencs: Florenci Puig, Josep Montaner, Josep Salleras i Josep Casellas. Per formar part de l'associació s'havien d'haver complert els catorze anys i pagar una quota mensual de vint-i-cinc cèntims de pesseta. Els més petits de catorze anys i les dones no havien de pagar per formar part de l'entitat. D'altra banda, i com era costum en aquest tipus de societats, quan un soci es moria els altres

l'havien d'acompanyar fins al cementiri. Pel contingut dels estatuts deduïm que la societat "La Pagesa" havia de tenir un saló de lectura amb tots els periòdics i revistes "que sean posibles, en relación á los fondos de que disponga". També estava previst organitzar concerts musicals o corals, balls i "demás juegos, manteniéndose dentro el límite de los lícitos". No sabem si aquesta entitat va arribar a funcionar mai, ni si es va arribar a obrir el local que tenien projectat, ja que no n'hem trobat cap referència escrita posterior. Només resta l'expedient núm. 686 del govern civil –datat el gener de 1896– titulat "Reglamento y antecedentes de la Sociedad de Recreo que con el título de Casino La Pagesa trata de establecerse en Ciurana".

pams d'amplada per tota la llargada de la seva propietat en aquest indret.

També mantingué diversos plets amb alguns propietaris del poble, sobre la propietat de finques i el dret d'ús d'aigües, litigis que invariablement guanyava. Si no era en primera instància, recorria davant dels

tribunals superiors i sovint aconseguia que la part contrària abandonés, perquè no podia pagar els costos o per cansament. D'aquesta manera va arruïnar alguns veïns del poble.

Florenci Puig morí a Siurana el 23 de desembre de l'any 1924, a l'edat de 56 anys.

PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX

20

Carrer del Pont, des del Serrat de la Violeta.

56

El primer any del segle XIX a Siurana van estar marcats encara pel terrible impacte que suposà la Guerra Gran (1793-1795), les destrosses de la qual s'hagueren de refer lentament, sense comptar amb el suport de les autoritats superiors, que ni tan sols s'avingueren a rebaixar la pressió fiscal per ajudar en la recuperació. No tenim cap notícia important relacionada amb la Guerra del Francès (1808-1814) o amb les primeres carlinades.

En l'aspecte demogràfic, l'evolució de la població, per primera vegada en quatre segles, experimentà un augment significatiu. El cadastre de l'any 1803, que es conserva a l'arxiu municipal, enregistrà vint-i-dues

cases habitades al terme de Siurana. Si calculem una mitjana de quatre persones per casa, obtenim una xifra aproximada de 88 persones, la qual cosa representaria una remuntada respecte a l'any 1787, quan foren censades 76 persones. Aquest document també ens proporciona detalls sobre els habitatges. De les 22 cases, només sis eren habitades pel propietari. La resta dels residents devien ser llogaters i parcers. Quant al nombre d'estances, dotze cases en tenien només una, i les altres en tenien dues o tres, llevat d'una que en tenia cinc.

Abans d'arribar a la meitat de la centúria, aquesta població gairebé s'havia triplicat. Segons

Pascual Madoz, l'any 1849 el poble comptava amb 233 ànimes. De moment no podem seguir amb més detalls l'evolució d'aquest increment.

Com en les èpoques anteriorment estudiades, la majoria de les terres restaven en mans de propietaris forasters; les partides en mans dels siuranencs eren molt petites i l'any 1842 hi havia 14 caps de casa que no tenien cap mena de propietat. L'any 1825, Miquel Mas de Xexàs, tinent coronel graduat i pagès hisendat d'Olot, establí (és a dir, cedí a canvi d'uns cens anual) moltes peces de terra situades a Siurana, al lloc conegut com la Garriga, però la majoria dels beneficiaris eren forasters.

El creixement demogràfic comportà necessàriament un augment en el nombre d'habitatges. La majoria foren masos situats en diferents indrets del terme, preferentment a l'entorn dels antics estanys, aleshores ja dessecats i les terres guanyades a l'aigua convertides en fèrtils terres de conreu. Dins el nucli del poble, sembla que data d'aquesta època la urbanització del carrer del Pont. Una escriptura notarial datada l'any 1815 ens informa que Isidre Ferrer, treballador de Siurana, establí a Fèlix Martí, mestre de cases del poble, un terreny per edificar una casa, situat prop de la casa de l'establidor, en el paratge aleshores anomenat Olivar del Pont. Aquest solar no fou edificat tot seguit i l'hereu del beneficiari de l'establiment se'l va vendre l'any 1820. Aquest terreny correspon al lloc on avui hi ha edificada l'escola. En el document de concessió consta que l'atorgant havia fet o tenia intenció de fer d'altres establiments similars en aquest indret.

No disposem de cap document que ens faci saber les tendències polítiques dels siuranencs en aquest període. En els documents municipals d'aquesta època, i en relació amb aquest apartat, només hem trobat una partida, en les

despeses de l'any 1842, per a l'adquisició d'una làpida referent a la Constitució de l'any 1837.

Tampoc no ens consta l'existència d'activitat comercial referent a botigues o a mercats. L'any 1838 l'Ajuntament féu una subhasta per adjudicar la venda de carns, però sembla que aquesta convocatòria no tingué continuïtat.

De tot aquest temps no hi ha registrada cap notícia sobre activitat escolar en el poble, però el nivell d'alfabetització devia ser alarmantment baix. El 1843, el governador civil de Girona destituí l'alcalde per no saber llegir ni escriure.

Pel que fa a l'activitat de l'Ajuntament, pràcticament es reduïa a fer la recaptació d'impostos i contribucions destinats a organismes superiors (com la Diputació de Girona), guarnicions militars (castell de Sant Ferran de Figueres, Sant Pere Pescador i Bàscara), presons, culte i clerecia, institucions benèfiques (llatzaret o hospital de malalties contagioses de la Jonquera, hospici de Girona), etcètera.

Durant la primera meitat del segle XIX la major part de les terres eren en mans de propietaris forasters.

SEGONA MEITAT DEL SEGLE XIX

21

L'església i el seu entorn a finals del segle XIX, segons una fotografia datada el 1889.

58

Segons el primer cens que es va fer en aquest període, datat l'any 1857, Siurana era una població que comptava amb 239 habitants, dels quals 136 eren homes i 103 dones. La mitjana d'edat era de 25 anys i només un 5'8 % de la població superava els 50 anys. Pel que fa a les professions, en el cens s'esmenten setze pagesos, trenta-tres treballadors i jornalers, tres pastors, tres ferrers, dos paletes, un moliner, un menestral, un capellà, un carreter, un propietari i un pobre de solemnitat. Aquestes xifres estan en contradicció amb una estimació de població que va fer el rector l'any 1856, en resposta a un qüestionari demanat pel bisbat. El capellà manifestà que

al nucli urbà de Siurana hi vivien 241 ànimes, a Basella 46 i en masos disseminats 42. Tot plegat dóna la xifra de 327 habitants. Ens sembla que, per una raó ignorada, el mossèn va inflar d'una manera premeditada el nombre de veïns reals, ja que el cens oficial del 1857 és del tot seriós.

En l'aspecte urbanístic hi ha constància que s'edificaren dues cases al carrer Nou, una amb permís i una altra sense, i dues més al carrer de l'Església. Totes aquestes notícies de construccions de nova planta daten del període 1880-1900. Aleshores ja hi havia una mínima normativa urbanística i s'havien de respectar les línies d'edificació.

L'Ajuntament patia una manca de recursos i un endeutament crònics. Tot i això, es feren esforços per assolir algunes millores. El 1868 s'iniciaren tràmits per traslladar el cementiri fora del nucli urbà, però aquestes gestions no prosperaren. Es creà una escola municipal, que durà pocs anys per manca de recursos. El poble no disposava de casa de la vila i els plens de l'Ajuntament tenien lloc al domicili particular del secretari; el 1876 es plantejà aquest problema, però finalment s'acordà continuar de la mateixa manera, amb el permís del secretari. El 1885, la situació

Les cases de Siurana l'any 1884

A la Plaça i a l'entorn de

l'església: Can Cremadells, can Pau Sistu, can Turró, can Governador, can Robusto, can Callís, can Benet.

Carrer Nou: Can Pastor, can Pascual, can Fontet (deshabitada i habilitada per a escola), can Farré, can Menut, can Romaguera, can Cosme, can Vicenta, can Baldiri, can Bordas, can Botella, can n'Uberni, can Janot.

Carrer de Baix: Can Majordom, can Flinco, can Genís, can Jep de Castelló, can Callís, can Manach, can Madrona, can Paulí, can Maret.

Carrer del Pont: Can Roig, can Jan Menut, can Perot, can Subirós, can Niol, can Gusas, can Benet, can Falona.

Cases aïllades a l'entorn del poble: Can Palol, can Salleras, can Jaume, can n'Engruna, can Ramon, can Tit, el Molí.

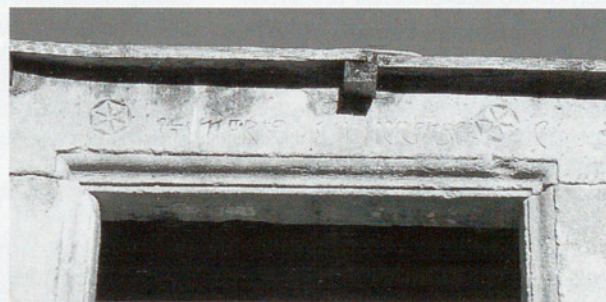
Basella: Can Pau, can Llobet, can Medinyà, can Matagats, can Juanola o Siraera.

Masos: La Brava, mas Valentí, mas Ballell, mas Pastells, mas Fideuer.

(Arxiu Parroquial de Siurana)

financera de l'economia local era desesperant, i el consistori sol·licità al governador de Girona permís per aplicar unes contribucions extraordinàries per eixugar el fort dèficit de la institució, el qual els fou denegat.

Quant a les inclinacions polítiques dels siuranencs, predominaven clarament els republicans. A les eleccions celebrades l'any 1869 els candidats republicans federals obtingueren el 83'5 % dels vots, els monàrquics progressistes el 10'4% i els carlins el 5'9 %.

Carcabà del molí d'en Biell on, tot i haver perdut la seva primitiva funció, encara hi discorre l'aigua de la riera de Siurana.

Llinda de la casa de Basella coneguda per Corral de can Vadora, datada l'any 1579.

PRIMER QUART DEL SEGLE XX

22

Can Jan Auberni, al començament del carrer de Baix, tenia elements arquitectònics originals del segle XVI.

60

Surana encetà el segle XX amb un cens de 243 habitants, dels quals només 60 sabien llegir i escriure. Era un dels pobles més pobres i endarrerits de la comarca. Els camins per accedir-hi eren intransitables, no comptava amb cap font d'aigua potable dins el nucli urbà, i no tingué escola fins al 1920. Al llarg del període que abraça el present capítol no pogué fruit dels avantatges de l'electricitat ni del telèfon. Les estadístiques municipals fan constar expressament que no hi havia cap vehicle motoritzat al poble.

Els primers anys d'aquesta centúria es caracteritzaren per una manca total de govern municipal. No es comptava amb

edifici propi per a casa de la vila. Les dependències municipals ocupaven diferents cases del poble que eren arrendades a l'Ajuntament; sempre es tractava de locals de petites dimensions, molt degradats i humits. L'elevat grau d'humiditat ocasionà la pèrdua d'una bona part dels documents de l'arxiu municipal.

La manca de govern comportà que alguns particulars intentessin apropiarse de terrenys de propietat municipal. Un cas ben significatiu és el d'un veí del poble que engrandí el seu pati annexionant-se un tros de carrer. Ningú no va fer res per impedir-ho i aquesta situació va durar uns quants anys, fins que el rector protestà

perquè, amb el pas tan estret que havia deixat, la processó del Corpus no podia passar còmodament. Aleshores se solucionà aquesta irregularitat, l'any 1906.

El cas més important d'apropriacions de terrenys públics fou l'efectuat per Adelaida Carreres, propietària resident a Garrigàs. Aquesta senyora va ocupar i va fer tancar amb canyes una part de la plaça Reial (actual plaça Major). L'any 1918 es produí un canvi d'Ajuntament i les noves autoritats demanaren a la infractora, en diverses ocasions, que desallotgés el terreny

usurpat. Finalment, el 1919, es procedí a l'expropiació forçosa del terreny manllevat.

Un altre episodi d'aquest període de disbauxa administrativa fou la sostracció, per part de l'alcalde Pere Planes, de la important quantitat de 2.146 pessetes de les arques municipals. En dues cartes datades el 19 de juliol i el 5 d'agost del 1917, el governador civil de Girona li ordenà el retorn dels diners. En sessió celebrada el 12 d'agost d'aquest any s'acordà allargar un mes el termini de la devolució, a petició del mateix alcalde, si bé féu constar en la seva sol·licitud que la quantitat manllevada pujava a 2.050 pessetes i no a les 2.146 que li reclamaven.

El període 1916-1923 es caracteritzà per una relativa represa de l'activitat municipal. El 1916-1917 es procedí a fer millores en el camí que comunica el poble amb la carretera de la Bisbal, especialment al seu pas per l'indret conegut amb el nom de la Vessaneta, que era pràcticament intransitable: es va fer un mur per contenir les aigües de la Ribera, que sovint inundaven el camí. També es feren obres d'arranjament en el pont del camí de Tonyà, i es millorà l'accés al poble en l'indret conegut amb el nom de Baixada de la Creu. Per aquestes obres s'aprofitaren les pedres dels enderrocs del castell que hi havia davant de l'església.

Del temps de la Dictadura de Primo de Rivera i de la Segona República s'han conservat pocs

Joan Vilà i Bosch (1883-1945) va ser durant molts anys el barber i el carter del poble. Tenia la barberia al carrer de la Rectoria.

61

papers a l'arxiu municipal. En accedir al poder les autoritats republicanes es queixaren que no hi havia a l'Ajuntament cap llibre de comptes dels seus antecessors en el càrrec. Arribaven a la casa de la vila factures d'obres i serveis de l'època anterior que no sabien si havien de pagar, ja que no trobaven enlloc l'acord d'aprovació d'aquestes despeses.

Grup escolar de Garrigàs (1915), en el qual hi ha alumnes de Siurana. Durant moltes dècades els nens i nenes de Siurana s'havien de desplaçar, a peu, fins a aquest poble veí per anar a escola.

Oferim tres retalls d'obres generals que parlen de Siurana ja que, malgrat que contenen algunes petites errades i confusions, hem cregut que podien ser d'interès.

“Se executava justícia”

“Era esta població de Ciurana molt gran, que á mes que lo castell estava ple de casas y servia de forsa, durava y tenia dita població á fins á Basella y la plassa Real era á un prat ó pradell que es que va de Ciurana á Basella que y ha una creu per ahont passa lo camí Real, y en dita plassa se executava justícia, y jo he conegut un pagés molt vell de Garrigás que era en Giró, que deya ques recordava que en dita plassa hi havia vist escorterar un home y sens dupte que á Basella antigament era també molt mes gran y se anomenava Basella del nom grech Basilica que en llatí y en nostre llengua catalana segons Calepí en son Lexicon vol dir lo propi lloch en lo cual se feyan las negociacions y tractes y se tenian consells y se exercitavan judicis y justícia, y per lo que antigament en temps dels romans y de la gran població de Ciurana en dir lloch de Basella se exercitavan semblans actes, se degué anomenar Basilica y avuy Basella; y me han informat que encare llaurant en los camps envers sol ixent dejus Basella invers lo estany llaurant encare y trobavan los enrajolats dejus terra”.

(Notes manuscrites del capellà Gregori Masegur datades el 1645. Transcrites per Josep Pella i Forgas: Historia del Ampurdán. Estudio de la civilización en las comarcas del noroeste de Cataluña. Luis Tasso y Serra, impresor. Barcelona, 1883.)

“Rodeado de lagunas pantanosas”

“I. con ayunt. en la prov. y dióce. de Gerona (4 1/2 leg), part. judicial de Figueras, and. terr. y c. g de Barcelona. Sit. sobre una colina, en medio de una llanura, donde le combaten los vientos del N. rodeado de lagunas pantanosas, cuyas emanaciones hacen su clima insalubre, aunque es templado; producen fiebres intermitentes, de carácter pernicioso en el verano, y sus hab. no gozan de longevidad. Consta de 253 casas: la consistorial y 1 igl. parr. servida per 1 cura de ingreso; tiene 1 castillo casi derruido que denota mucha

Llinda d'una finestra de l'exrectoria, en la qual podem llegir el nom del rector Masegur.

antiguedad; las aguas potables son malas y escasas. El Término: confina N Vilamalla, E Fortià, S Arenis de Ampurdá, y O Garrigàs; dentro de este radio y dependiente de su jurisdicción se halla el barrio de Basella con 12 casas á 1/2 cuarto de hora hacia el E. de la población, en él se hallan también muchos charcos, y 3 estanques; el mayor llamado de Pubul tiene 1/2 leg. de circunferencia y poca profundidad, van secándolo y sembrando de maíz por la parte del S., á la del E. se ven los otros dos; el uno que nombran el Pou Glasat, por un pozo de nieve que tiene de inmediato, es de mas profundidad, y de la mitad del diámetro que el anterior; y el otro nombrado Estany Petit, es muy profundo y de poco círculo.

El terreno es llano, de regular calidad, carece de montes, pero hay alguna parte de bosque arbolado, y plantio de viñedo y olivar. Los caminos son carreteros, locales y en mal estado. El correo lo recojen los interesados de la adm. de Figueras dos veces á la semana. Prod. trigo, maíz, mijo, vino y aceite; cría ganado lanar, mular, y con preferencia el vacuno; caza de conejos, perdices y algunas aves acuáticas, pesca de anguilas y sábalos en las lagunas, donde se cojen muchas sanguijuelas (...).”

(Pascual Madoz: Diccionario Geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar. Tom XIV. Madrid, 1849.)

“L'ayga potable hi es escassa y bastant dolenta”

“Lo districte municipal de Ciurana, que comprèn lo poble del meteix nom y lo llogarret de Basella o Baseya, està situat en la conca litoral de la plana empordanesa, al S. SE. de Figueres, y afronta, al N., ab lo de Vilamalla; al E. ab los de Fortià y de Riumors; al S., ab lo de Palàu de Santa Eulàlia y lo de Garrigars, y al O., ab aquest derrer. Té 74 edificis y alberchs, ab 243 habitants de fet (266, segons lo cens de 1920), dels quals 60 saben llegir y escriure. Lo llogaret de Basella no té més que 7 edificis y alberchs y les cases escampades del districte són en nombre de 20. Los habitants, per llur sexe y estat civil, se classifiquen en: Hòmens: solters, 78; casats, 48; viudos, 7; total, 133.- Dones: solteres, 52; casades, 48; viudes, 10; total, 110. Lo terme es planer o molt lleugerament accidentat; lo regan las rieres nomenades Regatim y de Ciurana y Tonyà, y l'atravessa per l'O. lo ferrocarril de Barcelona a França y pèl E. la carretera de Figueres a Corsà y La Bisbal. Té, ademés, camins vehinals en direcció a Vilamalla, a Fortià, a la carretera predita, a Sant Miquel de Fluvià y a Garrigars, no gayre bons. Hi ha en lo terme un aflorament basàltich prop de Basella y los estanys de que portàm feta menció (plana 97), que són quatre y no tres com haviam dit, y són coneguts en lo país ab los noms d'estany de Ciurana, estany de Pudol, estany de Closa gran i estany de Paradell. Hi ha també una font d'ayga ferruginosa y l'ayga potable hi es escassa y bastant dolenta. Lo terror, de regular qualitat, produheix grans, ví y oli; té molt poch bosch; cria bestiar de llana, boví y cavallar, y en los estanys s'hi caçan aus aquàtiques y s'hi crien sangoneres. Pertany al districte electoral de Figueres.

Lo poble de Ciurana està situat sobre un petit turó, quasi en lo centre del ditricte. Dista de Figueres un xich més de 5 kilòmetres, de Girona 34 y de la estació de Vilamalla, que es la que té més propera, un kilòmetre. Té dues places i sis carrers, restes d'un castell senyorial, dues prempses d'oli, un molí fariner y la quasi totalitat de sos vehins se dedican a la agricultura. Forma, ab lo poble de Garrigars, un districte escolar y hi ha un estudi privat de noys; reb lo correu per Vilamalla; celebra la festa major lo día 31 de Desembre y la petita lo 17 d'Octubre.

Es parròquia urbana d'entrada, ab rector, que pertany al arxiprestat de Figueres y abans era del ardiaconat

d'Empordà. A més de la església parroquial, dedicada a Santa Coloma, hi ha una ermita dedicada a Santa Llúcia. (...).”

(J. Botet i Sisó: Geografia General de Catalunya, s/d)

*Camp de conreu a tocar el poble.
— Al fons, les Alberes.*

Creu grega, inscrita en un cercle, procedent de la llinda del portal de la primitiva església romànica, reaprofitada com a carreu cantoner de l'església actual.

CINQUANTA ANYS DE PROBLEMES ESCOLARS

23

*Inauguració de l'actual
edifici escolar, el 14
de setembre de 1929.*

64

La data més reculada que coneixem sobre l'ensenyament a Siurana és de l'any 1593, en què Baldiri Pujades, mestre d'escolars de Siurana, signà com a testimoni d'una escriptura notarial. La següent referència ja és del 1686, on consta que Antoni Sufrés, mestre de minyons de Tonyà i de Siurana, morí en una baralla amb l'ermità de Santa Llúcia de Tonyà. El 1785, els llibres parroquials enregistraren la mort de Josep Solà, mestre i ermità de Santa Llúcia de Tonyà. És molt possible que, igual que el seu antecessor, aquest mestre tingués alumnes siuranencs.

Hem d'arribar a l'any 1874 per retrobar notícies sobre activitat escolar a Siurana, quan hi havia

una escola pública unitària, sostinguda per l'Ajuntament, al front de la qual hi havia Tomàs Vives, mestre. Aquesta escola estava situada al carrer de Baix, en un immoble propietat d'Anna Garcia. Sabem pels documents de l'època que l'estança destinada a aula no reunia les condicions necessàries. El comportament del mestre també era considerat censurable per part de molts veïns del poble. En una inspecció de l'any 1876 va ser acusat d'irregularitats en una època anterior, quan a més de mestre era secretari del poble. Es veu que havia decidit, unilateralment, tancar l'escola en un dia de pluja feble i fins i tot tingué tancat quan va parar de ploure. A causa d'aquest incident l'escola estigué tancada més de

dos mesos, ja que alguns pares d'alumnes demanaren que el mestre fos destituït.

L'any 1880, la propietària de la casa que servia d'escola i de casa de la vila demanà que l'immoble fos desocupat. L'Ajuntament féu aleshores una contraoferta a l'arrendadora. Li oferí 70 pessetes anuals de lloguer i el dret, ocasionalment, a reservar alguna estança per al seu ús particular. Aquesta proposta també va ser rebutjada. De moment no hem trobat cap document que ens aclareixi si hi hagué un trasllat del local d'estudi; el cert és que

l'escola continuà funcionant els cinc anys posteriors.

L'any 1883, en una altra inspecció, els pares dels alumnes insistiren en l'absentisme de Tomàs Vives, que, malgrat la gravetat de les acusacions, continuava exercint de mestre de poble: "manifestaron que el profesor falta con mucha frecuencia a la escuela, por lo cual muchos padres de familia se retraian de mandarlos [els seus fills], teniendo necesidad de hacerlo a otras escuelas de pueblos vecinos".

En el pressupost municipal del 1884, d'un total de 2.420'25 pessetes de despeses –a les quals calia afegir el dèficit crònic acumulat– 851'25 corresponien a despeses escolars, i es desglossaven de la següent manera: 625 ptes. per al sou del mestre, 156'25 ptes. per al material i 70 per al lloguer i manteniment del local de les escoles.

El manteniment d'aquesta escola resultava excessivament costós pels pocs recursos de què disposava l'Ajuntament. El 6 de febrer del 1885 es reuní en sessió extraordinària el ple de la corporació i, argumentant que segons les lleis vigents els pobles de menys de cinc-cents habitants no estaven obligats a mantenir una escola i que les despeses del centre docent eren "una cantidad

muy superior a sus fuerzas", acordaren demanar a les autoritats locals de Garrigàs la inclusió de Siurana dins el seu districte escolar. Les autoritats del poble veí acceptaren l'annexió a canvi que l'Ajuntament de Siurana contribuís econòmicament al sosteniment de la seva escola. En sessió celebrada el 23 de març del 1885, l'Ajuntament de Siurana acordà cedir a les pretensions dels seus companys de Garrigàs i es tancà l'escola del poble, que va quedar clausurada durant molts anys.

L'agregació a Garrigàs encetà un llarg període que obligà els

nens de Siurana a traslladar-se a peu –cinc quilòmetres d'anada i cinc més de tornada– per assistir a les classes. D'altra banda, el pressupost municipal es ressentia de les aportacions obligatòries a l'escola de Garrigàs: el 1887, per exemple, hagueren de pagar cinc-cents pessetes. Aquests inconvenients motivaren contínues peticions a les autoritats superiors per demanar el restabliment de l'escola pública perduda. Els manuals registren aquesta demanda els anys 1904, 1913, 1917 i 1918.

La mestra de l'escola, Rosa Bret, amb els seus alumnes, l'any 1935.

Hem deduït que aquesta fotografia escolar probablement és del curs 1945-46. La mestra és la "senyoreta Rosita".

66

Després d'anys de demandes i gestions, el 28 d'octubre de 1918 el consistori siuranenc va aprovar sol·licitar a les autoritats superiors la creació d'una escola mixta unitària al poble.

L'Ajuntament es va comprometre a facilitar "á sus costas local higiénico y capaz para dicha escuela, así como casa habitación para la señora profesora y á adquirir el material de instalación necesario (...)".

Amb una reial ordre de la Direcció General de 1a. Ensenyança, datada el 3 de gener de 1919, es va crear l'escola de Siurana amb una dotació anual de 1.500 pessetes. Foren molt importants les gestions que va fer Joaquim Maria Gay Planella (veí de

Barcelona que tenia propietats a Siurana), gràcies al qual es va adquirir tot el mobiliari i gran part del material escolar. Per aquest motiu fou nomenat fill adoptiu del poble. També es va crear el "Premi Gay", dotat amb una moneda d'or de 25 pessetes, per premiar els dos alumnes que "se consideren más dignos por su aplicación y demás circunstancias".

Aquesta primera escola es va instal·lar en una casa llogada per dues-centes pessetes anuals, al número quatre del carrer Nou. L'Ajuntament es va reservar el dret d'ocupar "la sala escuela en los días que este pueblo tiene designados á la celebración de fiestas mayores para celebrar en la misma bailes y demás regocijos

de costumbre". La inauguració oficial va tenir lloc el 7 d'agost de 1920. El Consell de Pedagogia de la Mancomunitat de Catalunya va concedir una petita biblioteca a l'escola. La primera mestra que va tenir el poble després de la inauguració d'aquesta nova escola fou la Maria Roger, que va ser substituïda molt aviat per la Carme Ribas.

El 1924, va haver-hi problemes d'entesa amb el propietari de l'edifici. La mestra, que veié a venir el perill de tancament, envià dues cartes: una a l'inspector i l'altra al president de la Junta Provincial de

Primera Ensenyança, i els va explicar la problemàtica de l'escola per tal que hi busquessin una solució. Momentàniament, aquest problema es va poder resoldre.

Però, per tal de solucionar-lo definitivament, el 1927 es va acordar comprar un nou local per a destinar-lo a escola, ja que aquest s'havia de desallotjar urgentment, "por hallarse en inminente ruina y estar además decretado judicialmente el desahucio del mismo". En el ple municipal del 9 d'octubre del 1927 es va decidir comprar i rehabilitar una casa del carrer del Pont –que és on actualment encara hi ha l'escola– propietat de Joaquim Costa i de Dolors Maspocho.

La inauguració del nou centre escolar va tenir lloc el 14 de

setembre del 1929 i va ser un acte molt lluït, amb ofici, sardanes per La Principal de Peralada i parlaments de tota mena. Durant aquests anys la matrícula escolar era molt nombrosa (l'any 1929 hi havia més de 50 nens i nenes en una sola aula) i la mestra era l'Aurèlia Sangenis.

Des del 1935 la mestra de l'escola va ser la Rosa Bret, que també tenia una matrícula força nombrosa. Durant la Guerra Civil l'escola va funcionar amb normalitat en el mateix lloc i, a més, es va habilitar l'exrectoria per a fer-hi classes. Els més petits feien classe al carrer del Pont i els més grans al local parroquial expropiat. La Guerra Civil ha estat l'únic moment de la història en què Siurana ha tingut dos professors.

Repressió de la llengua catalana

"Enterado de su comunicación fecha 17 del actual, debe esa Alcaldía rechazar los partes que le facilita la Maestra de esa localidad, por la forma en que lo hace, obligandola á dar otros escritos en castellano, en cuyo idioma deberá estar tambien el sello que actualmente utiliza en los aludidos partes, la referida profesora.

*Dios guarde á V. muchos años.
Gerona, 21 de Noviembre de 1923.
El General gobernador."*

(Arxiu Municipal de Siurana)

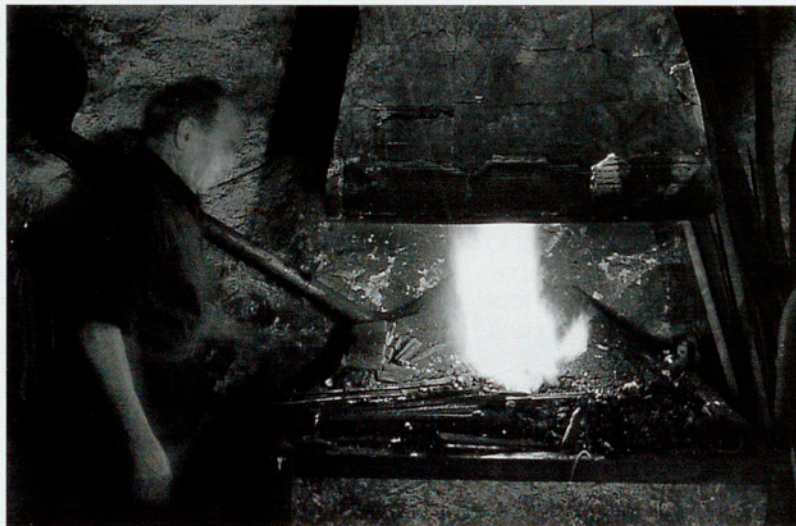
Actualment el col·legi públic "El Serrat" acull alumnes de totes les edats i forma part de la Zona Escolar Rural "Canigó", juntament amb les escoles de Vilamalla, Cabanes, el Far i Vilabertran. Un dels objectius de l'escola és dinamitzar la vida sociocultural del poble i, en aquest sentit, ha impulsat la publicació d'alguns llibres i opuscles, de temàtica diversa.

La fotografia escolar més antiga que hem trobat, datada el 1929, l'any en què es va inaugurar l'escola del carrer del Pont. La mestra era Aurèlia Sangenis.

UNA FERRERIA CENTENÀRIA

25

La ferreria de Siurana data de mitjan segle XIX.

68

L'activitat econòmica de Siurana ha estat centrada, d'ençà de la segona meitat del segle XVI, en l'agricultura. Des d'aleshores, gairebé tots els siuranencs que esmenten els documents han estat treballadors del camp, llevat d'algun pescador passavolant que va arrendar els drets de pesca dels estanys, algun moliner i el ferrer. D'aquest darrer ofici, els serveis del qual són imprescindibles per a la fabricació i manteniment d'eines, màquines i complements per a l'activitat del pagès, comptem a Siurana amb un obrador del qual coneixem cent trenta-sis anys d'activitat continuada i que encara es manté en plena vitalitat. És la ferreria que actualment regenta Jaume Condom.

Els papers més reculats que es conserven d'aquesta petita indústria són del 1862. Aleshores el titular era Miquel Pey, ferrer. En els llibres de comptes de la primera època hi ha constància de la fabricació de ferradures, golfos, tallants, manetes, cabestres, dalles, cargols de trull, orellons, etc. Aquests documents fan referència a clients que Miquel Pey tenia aconducats; és a dir, a canvi d'unes feines de manteniment de les eines de pagès –les arades i les ferradures dels cavalls i mules– cobrava una quantitat anual fixa de blat (mesurat en quartans) i d'oli (mesurat en mallals). Aquest sistema d'abonament ha perdurat fins a dates molt recents: l'any 1991 va plegar el darrer client aconducat.

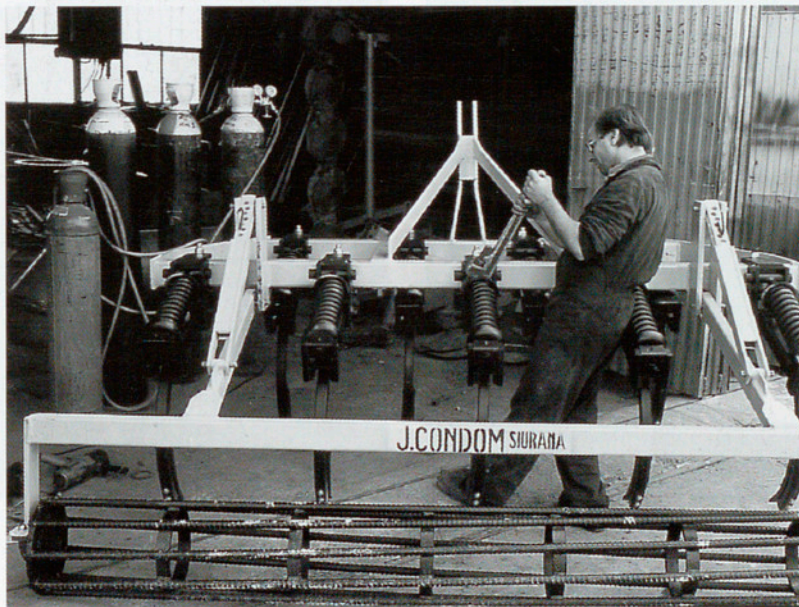
Miquel Pey morí prematurament i la vídua contragué matrimoni amb Jaume Vila i Miró, fill d'un ferrer i manescal (persona que tenia cura de les malalties del bestiar) de Vallfogona de Ripollès, el qual continuà el negoci i l'any 1884 construí l'actual obrador del carrer Nou. Jaume Vila tingué tres filles. Una d'elles, que es deia Margarida, es casà amb Josep Condom i Tallada, ferrer de Vilaür, el qual continuà l'activitat del seu sogre. El succeí el seu fill, Jaume Condom i Vila, que fou el pare de Josep Condom i Climent. La continuïtat de la ferreria està assegurada, de

moment, amb el seu fill Jaume Condom i Vilà.

Anteriorment, durant l'època de la sega, la feina a l'obrador disminuïa considerablement i, per aquest motiu, el ferrer participava de les feines del camp treballant com a garbellador.

Aquest canvi d'ocupació temporal ha perdurat fins als anys vint del nostre segle, quan es començà a mecanitzar la sega i quan el manteniment de la incipient i rudimentària maquinària requeria els serveis del ferrer.

Quan era el temps de llaurar, al taller s'acumulaven les relles de les arades de diversos clients.

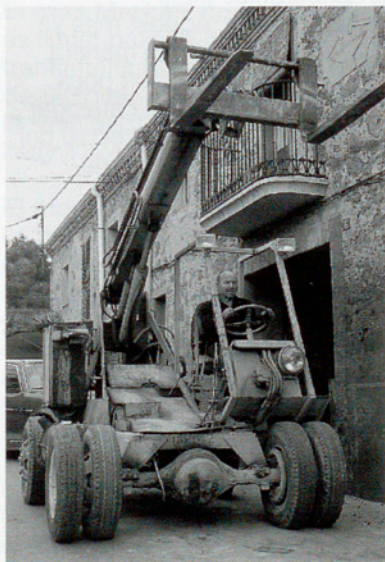
De cal ferrer de Siurana surten molts dels complements del tractor que utilitzen els pagesos del rodal.

Per evitar confusions cada rella era marcada amb un senyal fet a cops de burí. Aquest sistema de marcatge continuà fins que el tractor s'imposà definitivament.

Actualment la ferreria està especialitzada en la fabricació de complements que s'adaptin als tractors i faciliten considerablement el treball del pagès. També fan eines i

complements per a companyies elèctriques. La clientela de l'empresa abraça molts pobles de la rodalia i fins i tot de les comarques veïnes.

L'empresa és tot un exemple de continuïtat i d'adaptació als canvis que imposen els temps. La mateixa fornal en què treballaren els avantpassats de la família Condom continua forjant cada dia el futur d'una empresa centenària.

Màquina elevadora, de construcció casolana.

ELS MASOS

26

Can Palol, mas actualment enderrocats, tenia nombrosos detalls gòtico-renaixentistes.

70

El mas de la Brava, situat a l'extrem sud del terme, prop de la carretera que va de Siurana a Sant Tomàs de Fluvià, és un casal de grans dimensions que presenta elements constructius de diferents èpoques. La part més antiga correspon a la torre, de planta rectangular i parament de carreuada, amb algunes espitlleres a la part superior. Aquesta torre pot datar dels segles XIII o XIV. Posteriorment, hom hi afegí algunes obertures entre les quals hi ha una finestreta del segle XVI que té la llinda sostinguda per mènsules incurvades. La façana principal és de principi del segle XVII i ostenta la data de 1610 en la llinda d'una finestra. De la Brava disposem de notícies

històriques a partir de l'any 1296. Aleshores el lloc era un veïnat de masies depenent del territori del castell de Basella anomenat els masos de la Brava. Aquesta consideració de llogarret format per un conjunt de masos encara ens consta en un document del 1536. Avui, el mas de la Brava és el centre d'una important explotació agrícola de 600 vessanes d'extensió.

Can Palol. Estava situat a uns 300 metres del nucli urbà de Siurana en direcció a tramuntana. El mas Siurana apareix citat en la documentació a partir del segle XIV. La finca comptava amb dos edificis, el més antic dels quals tenia la planta quadrada, teulada a dues

aigües i comptava amb nombrosos i interessants detalls arquitectònics gòtico-renaixentistes. Aquest mas va ser enderrocats d'una manera incomprendible fa molt pocs anys. L'edifici estava catalogat en un inventari de protecció del patrimoni cultural europeu elaborat pel Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

El mas Fideuer, construït entre els segles XVI i XVIII, és un edifici senzill construït de pedruscall en diferents etapes. Les portes, finestres i cantoneres són de carreuada. En les seves immediacions hi hagué un pou de glaç. Fou propietat de la família Gorgot, coneguts hisendats de Figueres.

La font Rovellada, al final del carrer del Pont.

El mas d'en Biell, adossat al molí del mateix nom, és un casal de notables dimensions construït a principi del segle XVIII pels Ballell, propietaris de Borrassà.

El mas Margall, abans Pallejà, és situat prop i a la part de tramuntana del nucli principal de Siurana. Tenim constància de la seva existència a partir de l'any 1724.

El mas Pastell es troba vora l'antic estany de Siurana, prop de la carretera de la Bisbal. Les referències més antigues que en coneixem són de l'any 1744. Sembla que aleshores feia pocs anys que era construït. Fou propietat de la coneguda família Pastell, de Castelló d'Empúries.

La resta de masos del terme de Siurana ja són construïts durant el segle XX. Originàriament eren

edificis de dimensions molt reduïdes que han estat ampliatos en fases posteriors. A aquest segon grup pertanyen els següents masos:

Mas Bordas. Situat a l'extrem sud-occidental del terme, prop del límit amb els municipis de Garrigàs i Palau de Santa Eulàlia.

Mas Costa. Vora l'antic camí de Figueres. La part més antiga data del 1942.

Mas Mauné. Situat en la intersecció de la carretera de la Bisbal i la que mena a Siurana.

El mas Nou o can Martí de la Brava. Emplaçat prop de l'antic camí de Figueres i prop del mas Costa. La part més antiga data del 1927; s'hi feren ampliacions en els anys 1931 i 1937. Té un interessant graner de rajol vist amb una filera de finestres de mig punt.

L'Onzena. Situat en l'estreta llenca de terreny que separava els estanys de Siurana i Vilacolum. Té el seu origen en la caseta d'un bander o guarda.

Mas Púdol. Situat a l'extrem sud de l'antic estany del mateix nom. Està format per dos edificis. El primitiu sovint s'inunda en època

de fortes pluges, la qual cosa obligà a construir-ne un de nou en un lloc proper i més enlairat, on habiten actualment els masovers.

Mas Renart. Emplaçat vora l'antic estany de la Closa Gran i el límit amb el terme de Vilamalla. És de petites dimensions i només té planta baixa. Fou construït en els anys vint o trenta del nostre segle.

Mas Serra. Va ser edificat a partir del 1951, prop de l'extrem nord de l'estany de Siurana i de la carretera que uneix el poble amb la de la Bisbal.

El Serrallo. Es troba prop del límit amb el terme de Torroella de Fluvià. És de construcció molt recent. Prop hi ha una comporta que encara avui impedeix que en dies de temporal l'aigua del mar inundi la superfície que ocuparen els estanys.

Tomates de penjar al mas de l'estany Púdol.

ELS MOLINS FARINERS

27

*Façana del molí
d'en Biell, construït
per Anton Ballell a
principi del segle
XVIII.*

72

A Siurana disposem de documentació escrita que esmenta l'existència de molins al terme a partir del segle XIV. En un pergami conservat a l'arxiu parroquial, datat el 1345, hi ha una referència a una terra, dins el terme, que confrontava a migdia amb el rec del molí. Un capbreu, datat entre els anys 1377 i 1382, cita una peça de terra situada sobre el rec del molí d'en Costa i una altra situada en l'indret conegut com a Horta de Basella, situada prop del rec del molí. En un llevador de censos de l'any 1459 hi surt una terra, situada a l'Horta de Baix, que limitava a migdia amb el rec del molí. Aquest darrer document esmenta un camp situat sobre el molí de la Tina.

En els segles XVI, XVII i XVIII, la documentació que esmenta molins, recs de molins i moliners és més abundant, però no aporta cap dada significativa pel que fa a la seva situació o funcionament. Només apuntarem un parell de notícies corresponents a aquesta època. L'any 1596 es produí la venda, a l'encant públic, dels béns que havien estat del difunt Bonanat, moliner de farina del castell de Siurana. Tenim notícies d'un tal Miquel Llach que, el 1622, habitava el Molí de Siurana. El 6 d'abril del 1629, Esteve Llach, de Fortianell, arrendà a Montserrat Ferran, moliner de Castelló d'Empúries, un molí fariner situat a Siurana.

Actualment no es conserva cap molí fariner en funcionament

dins el terme de Siurana, però han arribat fins a nosaltres els edificis de dos antics molins que descrivim tot seguit.

El molí d'en Biell: És situat a la part de llevant del nucli de Basella, vora el camí que comunica aquest veïnat amb la carretera de la Bisbal, a l'alçada del pont de la Gola, prop del mas de la Bomba. Aquest camí transcorre més o menys paral·lel a la Ribera de Siurana, les aigües de la qual mogueren les seves moles. El nom actual del molí és una simplificació fonètica del cognom dels seus antics propietaris, els Ballell, que eren una família d'hisendats de Borrassà. L'edifici actual va ser construït per Anton Ballell a principi del segle XVIII. El molí

forma part d'un complex d'edificis de la mateixa època i d'altres construccions molt més recents que s'han fet per adaptar la finca com a segona residència, amb casa per als masovers i explotacions agrícoles i ramaderes.

El molí pròpiament dit està annexat a la part de llevant del mas. És de planta quadrada i teulat a dos vessants. Consta de planta baixa, pis i golfes, i està construït amb pedruscall. Les cantoneres, les portes i les finestres són de carreus ben treballats de pedra d'Avinyonet. La llinda de la porta d'accés és de considerables dimensions, i al centre hi ha l'escut dels Ballell, que és de forma ovalada, amb el contorn dentat, sobre el qual hi ha una creu. Al centre de l'escut, dins d'un òval concèntric amb el perifèric, hi ha les lletres BA. Sobre l'escut, a dreta i esquerra, hi ha els anagrames de Jesús i de Maria, respectivament. A la part inferior figura el nom Anton Ballell i l'any 1701.

Aquest molí era de tipus pirinenc: no tenia canal ni bassa i aprofitava la força de la Ribera de Siurana en passar per un terreny desnivellat i amb pendent. Aquest desnivell originava –de fet això encara es pot observar actualment– un corrent d'aigua molt potent, que travessava el carcabà format per dos arcs rebaixats.

En el jardí de la finca, i provinents d'aquest molí, hi ha dues moles de conglomerat de pedra.

El Molí: El segon edifici que estigué dedicat a la indústria de la farina és conegut popularment amb el simple nom del Molí. Està situat prop del nucli urbà de Siurana, a ponent. Per accedir-hi cal agafar la carretera local de Tonyà. Una vegada passades les darreres cases del carrer del Pont i, un cop travessat el pont sobre la Ribera de Siurana, hem d'agafar el primer trencant a mà dreta. Sota la denominació del Molí s'apleguen un conjunt d'edificis entre els quals hi ha un

mas, els magatzems, un antic pou de glaç, una granja i una residència dedicada al turisme rural.

L'edifici primitiu del molí ha estat molt modificat. Actualment n'és visible el carcabà, format per tres arcs de mig punt de carreus de pedra calcària ben treballats. D'aquesta mateixa pedra i característiques són dues finestres aparellades que corresponen al primer pis i a les golfes. La part més antiga pot datar del llarg període que va dels segles XVI al XVIII. Aquest molí disposava de rec i de bassa, que han arribat intactes fins a nosaltres.

Detall dels carcabans de l'antic molí d'en Biell, sobre les aigües de la riera de Siurana.

ELS POUS DE GLAÇ

28

Pou de glaç del Molí, vora la Ribera de Siurana. És una mostra interessant de l'arquitectura popular, que necessitaria una restauració que li fes recuperar el seu primitiu aspecte.

74

Des de molt antic, l'home s'ha servit de la neu i del glaç natural per a conservar peix, fer gelats, refrescar begudes, guarir malalties, etc. Aquesta utilització del glaç i de la neu és coneguda i documentada d'ençà del segon mil·lenni aC a les civilitzacions del Pròxim Orient, però el consum generalitzat de glaç natural no es produí a Catalunya fins a la segona meitat del segle XVI. L'ús del glaç es mantingué fins a la introducció progressiva del gel artificial, a final del segle XIX.

La importància que el glaç tenia per a usos medicinals –servia per a tallar hemorràgies i alleugerir febrades i tenia efectes antiinflamatoris i analgèsics– va

fer que tots els pobles tinguessin molt d'interès a estar sempre ben proveïts de gel. Per aquest motiu van proliferar a tot arreu els pous de glaç –o de neu, segons els llocs– que són unes construccions que –en una part més o menys important– són fetes sota terra, la majoria de pedra, expresses per a servir de magatzem d'aquest producte.

Primer calia estancar l'aigua en basses perquè es pogués glaçar. Sovint s'aprofitava la bassa d'un molí proper o se'n construïen a posta i s'hi portava l'aigua per mitjà d'un rec. Un cop les basses eren gelades començaven els treballs de tallar el gel, traslladar-lo i empouar-lo. D'aquesta manera ja es tenia a punt per quan es necessités.

El pou de l'estany Púdol: Com indica el seu nom, era a tocar l'estany –estany que en alguns documents antics és anomenat del Pou Glaçat– prop del mas Fideuer. També havia estat conegut com el pou d'en Gorgot, pel fet de ser propietat dels Gorgot, família d'hisendats que residien a Figueres. Actualment no resta cap vestigi d'aquest edifici.

El pou del Molí: Aquest altre pou, sortosament, ha arribat a nosaltres en força bon estat de conservació. Forma part de la finca anomenada el Molí, situada a tocar la Ribera de Siurana.

És un edifici de planta circular, cobert amb cúpula semiesfèrica. Interiorment fa uns 7 metres de diàmetre. Les parets laterals són

de pedruscall de l'entorn, unit amb argamassa en una alçada exterior de 3'5 metres. Posteriorment se sobrealça 0'5 metres i aquesta part superior del mur fou bastida amb petits carreus treballats d'una manera força tosca. Aquesta paret és rematada amb una filada de rajola que forma una mena de cornisa. Exteriorment la cúpula sobresurt poc dels murs laterals i està recoberta d'una capa d'arrebossat força recent.

Quant a obertures, la primitiva porta d'accés ocupava el mateix lloc que l'actual, que és força posterior. També és moderna una finestra que hi ha a mà esquerra de la porta, vista des de l'exterior. L'única finestra original actualment és aparellada a causa d'haver-se afegit una construcció més tardana a migdia del pou. És d'arc rebaixat i s'utilitzava per

introduir i treure el glaç del pou. L'interior ha estat colgat de terra fins a anivellar-lo amb l'exterior. Aquest farciment es féu per condicionar el pou com a galliner, finalitat que ha tingut l'edifici fins fa ben poc. La volta de la cúpula és de petits maons massissos molt ben arrencats. El gruix d'aquesta coberta és molt inferior al de les parets laterals, la qual cosa fa que interiorment l'arrencada de

Un operari d'un antic pou de gel (en aquest cas d'Avencó) serra lloses de glaç, per després empouar-les, servint-se d'una plantilla.

Contracte d'arrendament del pou del glaç de l'Estany Púdol

“Don Josep Gorgot, domiciliat a Figueres, diòcesi de Girona. De grat per temps de tres anys que començaran a comptar el proper 4 d'octubre. Arrendo a vosaltres Pere Fàbrega i Josep Mariner bracers, residents a la vila de Castelló d'Empúries (...) tot aquell pou de glaç, construït i situat al terme i parròquia de Siurana, amb les seves designacions i confrontacions, comprenent totes les aigües, conduccions d'aigües, basses i d'altres aparells del dit pou. El preu (de l'arrendament) serà de deu dobles d'or, bo i recte (...) que em pagaran el dia 15 d'agost de cadascun dels tres anys. A més

s'estableixen els pactes següents: Primer amb el pacte que (els arrendataris) tinguin l'obligació de donar-me (a l'arrendador) tot el glaç que jo hauré de menester pel servei de ma casa.

I també amb el pacte que sempre i quant algun any no glacés el suficient per empoar el dit pou no vull que es recompti el temps ni es compregui dins dels tres anys del present arrendament.

I també que hagin de tenir condretes (en perfecte estat de conservació) les basses i tot el necessari del dit pou, condret a vostres gastos...”

(Arxiu Històric de Girona. Protocols notarials de Figueres. Vol. 897, pàgs. 304V-306R, any 1681)

la volta s'iniciï uns centímetres endins del gruix del cos cilíndric de l'edifici; el rebaix resultant forma una mena de guardapols.

El pou de glaç del Molí de Siurana és un edifici datable en el segle XVII o XVIII, i fet en dos moments constructius diferents. Els murs laterals, fins a una alçada de 3'5 metres, pertanyen a l'edifici primitiu, mentre que la part superior d'aquest mur i la cúpula corresponen a una reforma posterior. És una de les poques construccions d'aquestes característiques que es conserven a la comarca.

LA GUERRA CIVIL

29

Durant la guerra es perderen algunes relíquies de l'església; no fou així amb aquesta campana, una de les dues que hi havia, que fou construïda el maig de 1815.

76

Pocs dies després d'esclatar la Guerra Civil, en una data que no hem pogut precisar, es constituí el Comitè Popular Antifeixista, un organisme encarregat de vetllar pel nou ordre revolucionari que s'havia implantat arreu del nostre país. A diferència del que succeï a molts altres pobles, on el comitè va ser un poder paral·lel a l'Ajuntament, a Siurana en formaren part els mateixos regidors que en aquell moment hi havia al consistori republicà: Miquel Mompèl (*Ferriol*) –president– Pere Vilà (*Pere de can Partalla*), Joan Puignou, Josep Costa (*Pepet Pascol*), Llorenç Noés, Sebastià Solà (*Tià Xinxa*), Arcadi Dabau i Vicenç Saguer.

Molts comitès antifeixistes van actuar per damunt de la legalitat republicana vigent i van cometre autèntiques barbaritats. Afanyem-nos a dir que aquest no va ser el cas de Siurana. Tot al contrari: van amagar mossèn Bonaventura Saqués, el capellà que hi havia en aquells moments al poble, fins que va poder marxar, també gràcies al comitè, a Barcelona. Van parar els peus als comitès foranis que visitaren el poble (sobretot el de Sant Pere Pescador i el d'Orriols) i no van deixar que cremessin l'església, que durant tota la guerra va quedar convertida en magatzem del sindicat de pagesos; també s'hi va fer ball alguna vegada. Amb l'excusa de posar un rellotge al campanar –la qual cosa mai no

es va fer– van salvar una de les dues campanes. L'altra, que era la més grossa, va ser fosa. Els comitès foranis, però, van donar l'ordre de destruir tots els altars i totes les imatges del temple parroquial. Van cremar-ho tot al Camp de l'Hort, en l'indret conegut per l'Olivera d'en Janot. Mossèn Josep Maria Marquès, en el seu llibre sobre la parròquia de Siurana, diu que “és de lamentar que es perdessin quatre calzes, dos copons, la creu processional, uns encensers i diversos ornaments. La creu era gòtica, de notable valor. En canvi, se salvà l'arxiu parroquial”.

El comitè va demanar diners a les dues famílies més riques del poble (els Almeda i els

Joan Puignou, membre del Comitè Antifeixista de Siurana.

Vilaplana) per tal d'instal·lar l'enllumenat elèctric al poble.

En acabar la guerra, amb la repressió franquista, tots menys l'Arcadi Dabau van anar a la presó. A l'època de mossèn Joan Bosch, i gràcies a les seves gestions, van poder tornar tots a casa.

D'altra banda, com tantes altres poblacions catalanes, Siurana també va acollir durant aquesta època grups de refugiats. La gran majoria eren de Casp i vivien repartits en cases particulars. Alguns també van fer estada a l'exrectoria. La

Un oasi

Aquest aval de Josep Costa (*Pepet Pascol*), que havia estat membre del Comitè Antifeixista de Siurana, signat per les autoritats locals, és il·lustratiu de la relativa tranquil·litat que va imperar al poble durant aquesta època:

“Ginés Subirós Padrosa, Alcalde y Jefe local de F.E.T. y de las J.O.N.S., Pedro Vilà Costa, Juez Municipal y el Reverendo Juan Bosch Riera, Ecónomo del pueblo de Ciurana, Provincia de Gerona, hacen constar:

Que conocen el vecino de este pueblo José Costa Batllía el cual formó parte del Comité del pueblo durante el dominio rojo, que les consta que es persona de buenos sentimientos y moralidad, que antes del Movimiento era de ideas izquierdistas pero que no estaba afiliado a partido alguno

y que, lo mismo que los demás miembros del Comité procuró que no fueran molestadas las personas de derechas de la localidad. Que en el referido pueblo la actuación del citado Comité fué todo lo moderada que permitieron las circunstancias y que por consiguiente fué como un oasis dentro del desierto donde pudieron refugiarse varios religiosos y un sacerdote sin ser molestados.

Y para que conste expiden el presente a petición de sus familiares en Ciurana a primero de Septiembre de mil novecientos cuarenta y uno.

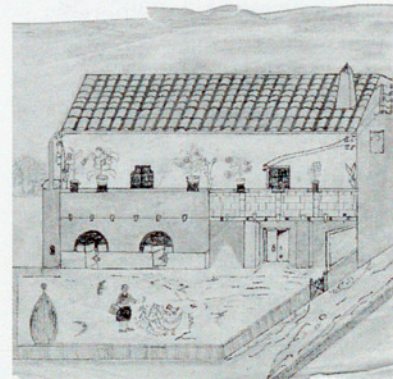
El alcalde y jefe local de F.E.T. y de las J.O.N.S.

El juez municipal.

El reverendo cura ecónomo.”

Generalitat subvencionava amb dues pessetes diàries l'Ajuntament i els veïns que els acollien. En un llistat de subvencions de l'any 1938 hi ha comptabilitzats 45 refugiats, la qual cosa representava gairebé el 20 % de la població siuranenca.

Mentre era a la presó, Joan Puignou va fer, de memòria, alguns dibuixos del poble. Aquest és el que va fer de casa seva, al carrer de Baix.

EL FRANQUISME

30

En Josep Costa fou un dels components del comitè antifeixista local que, acabada la guerra, fou condemnat i empresonat.

78

Amb l'entrada de les tropes nacionals –que a Siurana s'esdevingué el 8 de febrer del 1939– es capgirà la situació política. Malauradament l'arribada de la pau no suposà la fi de tots els mals que havien afectat el país en els tres anys precedents. La repressió, la fam, la misèria i la manca de llibertats –polítiques, d'expressió i fins i tot de moviment– foren flagells que perduraren molts anys. Malgrat tot, a Siurana, una vegada més, se superà aquesta etapa sense que cap veí del poble fos víctima dels escamots d'afusellament. Tot i això, la majoria dels components del comitè republicà constituït el 1936 patiren uns quants anys de presó.

A més d'aquesta sèrie d'adversitats derivades de la guerra i de la situació política, Siurana també patí a causa de les calamitats naturals que afectaren la comarca en els primers anys del nou règim. L'aiguat de Sant Lluc (el 18 d'octubre de 1940) reomplí els antics estanys i es tardà alguns mesos a aconseguir-ne la dessecació total per tal de poder tornar a conrear les terres.

El 1941, una forta tramuntanada va fer caure les olives dels arbres poc abans del període de collita –aleshores la recol·lecció d'olives i l'obtenció d'oli estava sotmesa a forts controls per part de les autoritats agrícoles– i l'alcalde de Siurana s'adreçà al *Servicio del Olivo* per veure de quina manera

es podrien premsar legalment les olives caigudes abans d'hora.

Uns altres aiguats esdevinguts l'any 1942 malmeteren el gual de Basella i un tros de camí adjacent, que foren reparats per l'Ajuntament.

Les glaçades del febrer del 1956 tingueren conseqüències irreparables. En l'informe que féu l'Ajuntament per demanar que el terme fos declarat zona de calamitat extraordinària es deia que, pel cap baix, s'havia perdut la meitat de la collita i que el 90 % de les oliveres havien perdut les fulles i que moltes eren mortes. Un propietari sol·licità permís per arrencar 60 de les 80 oliveres que hi havia en el seu camp, a causa d'haver quedat

mig mortes com a conseqüència de les glaçades.

Durant els anys quaranta hi havia un cafè situat al número 1 del carrer Nou on, de tant en tant, es feien sessions de cinema.

En el capítol d'obres cal destacar la construcció del nou edifici destinat a ajuntament i jutjat de pau, inaugurat l'any 1946. El projecte de l'obra fou de l'arquitecte Claudi Díaz. Com passava sovint en les obres públiques d'aquella època, la construcció no va ser feta adequadament i, per aquest motiu, actualment és un edifici molt afectat per la humitat. A l'acte d'inauguració hi assistí el famós governador civil de Girona Luis Mazo Mendo, anomenat *el Virrei*. Aquest personatge proposà a les autoritats locals que tots els veïns del poble majors de 14 anys que sabessin llegir i escriure passessin per la secretaria de l'ajuntament –en els dies successius a la seva visita– “a estampar su firma en pro al agradecimiento merecido de nuestro Caudillo Franco”. Els que, per impediment físic i manca de temps, no podien anar-hi, no calia que s'amoïnessin, ja que el llibre de signatures es passaria per totes les cases perquè els que encara no havien signat tinguessin ocasió de fer-ho.

Una altra millora important fou el trasllat del cementiri vell, a tocar

l'església, al lloc on es troba actualment. La construcció del clos –sense nínxols– del nou fossar s'havia enllestí el 1956, però el trasllat de les restes i la supressió definitiva del cementiri vell no es consumà fins al 1967.

Un primer pas per solucionar l'aïllament secular del poble, a causa del mal estat dels camins, fou fet el 1960, amb el condicionament del camí que comunica el poble amb la carretera de la Bisbal. Però el pressupost s'exhaurí i les obres

Salconduit de Joan Puignou.

no s'acabaren. Uns forts aiguats inundaren els terrenys en obres durant molt de temps, i els autobusos i els taxis que portaven la gent al mercat de Figueres deixaven o recollien els seus passatgers en el lloc on començaven els grans bassals. Els usuaris havien de fer gairebé dos quilòmetres a peu.

D'aquest mateix any és la instal·lació del telèfon i la conducció de l'aigua de la font de la Canal fins al nucli del poble.

Per últim, el 17 de juliol del 1973, dins les inauguracions oficials commemoratives del 18 de juliol de 1936, fou inaugurada la xarxa d'aigua corrent i clavegueram.

Obligació d'acompanyar la Guàrdia Civil

“El abajo firmante Alcalde Presidente de este Ayuntamiento, cita a V. para que comparezca en casa del Juez Municipal de esta localidad, a las veintiuna horas, con el carruaje al objeto de acompañar a la pareja al pueblo de Torroella de Fluviá. Ciurana 3 de octubre de 1941. El Alcalde, Ginés Subirós. D. Jaime Puignou Ayats.”

(Arxiu Municipal de Siurana)

Us presentem els resultats d'algunes de les eleccions que hi ha hagut al poble des de la vinguda de la democràcia. En la majoria d'elles ha guanyat la coalició *Convergència i*

Unió. El cens ha oscil·lat entre 128 votants –quan ha estat més petit– i 152 quan ha estat més nombrós. La mitjana de l'abstenció és a l'entorn del 45%.

ELECCIONS MUNICIPALS

Partit o coalició	1979	1983	1987	1991	1995
Independents per Siurana	113 (100%)	No es va presentar	No es va presentar	No es va presentar	No es va presentar
CiU	No es va presentar	130 (98'4%)	272 (97'1%)	65 (67'01%)	69 (98'5%)
PSC-PSOE	No es va presentar	No es va presentar	No es va presentar	29 (29'9%)	1 (1'5%)
CENS	146	150	145	132	130
Votants	49	55	88	97	70
Abstenció	97	95	57	35	60
% Abstenció	66'4%	65'3%	39'3%	26'5%	46'1%

ELECCIONS CATALANES

Partit o coalició	1980	1984	1988	1992	1995
AP/PP	–	13 (14'7%)	8 (10%)	3 (4'4%)	7 (8'8%)
CiU	21 (31'3%)	60 (68'1%)	59 (73'7%)	44 (65'6%)	39 (49'3%)
UCD	12 (17'9%)	–	–	–	–
CDS	–	–	5 (6'25%)	–	–
ERC	16 (23'8%)	3 (3'4%)	3 (3'7%)	11 (16'4%)	14 (17'7%)
PSC-PSOE	4 (5'9%)	6 (6'8%)	1 (1'2%)	7 (10'4%)	17 (21'5%)
PSUC-IC	–	2 (2'2%)	–	1 (1'4%)	1 (1'2%)
Altres	7 (10'4%)	3 (3'4%)	4 (5%)	1 (1'4%)	0
Vàlids	67	88	80	67	78
Blancs	0	1	0	0	0
Nuls	0	1	0	0	1
Cens	144	149	147	143	133
Votants	67	89	80	67	79
Abstenció	77	60	67	76	54
% abstenció	53'4%	40'2%	45'5%	53'1%	40'6

ELECCIONS ESPANYOLES

Partit o coalició	1977	1979	1982	1986	1989	1993	1996
AP/PP	4 (4'2%)	–	11 (12'5%)	14 (15'5%)	10 (13'5%)	23 (27'3%)	20 (21'2%)
CiU	–	23 (30'2%)	42 (47'7%)	54 (60%)	40 (54%)	25 (29'7%)	40 (42'5%)
UCD	25 (26'5%)	33 (43'4%)	–	–	–	–	–
CDS	–	–	1 (1'1%)	1 (1'1%)	3 (4%)	–	–
ERC	–	1 (1'3%)	5 (5'6%)	2 (2'2%)	6 (8'1%)	20 (23'8%)	11 (11'7%)
PSC-PSOE	39 (41'4%)	10 (13'1%)	22 (25%)	14 (15'5%)	7 (9'4%)	11 (13'1%)	21 (22'34%)
PSUC/IC	4 (4'2%)	1 (1'3%)	–	1 (1'1%)	2 (2'7%)	3 (3'5%)	1 (1%)
Altres	22 (23'4%)	–	7 (7'9%)	–	6 (8'1%)	1 (1'1%)	1 (1%)
Vàlids	94	76	88	90	74	84	94
Blancs	0	0	0	1	0	1	2
Nuls	2	0	5	0	1	0	1
Cens	140	146	138	152	141	130	132
Votants	96	76	93	90	75	84	97
Abstenció	44	70	45	62	66	46	35
% Abstenció	31'4%	47'9%	32'6%	40'7%	46'8%	35'3%	26'5%

81

Els cinc membres del consistori actual, davant l'edifici de l'Ajuntament.

LA RAMADERIA

31

En aquests moments a Siurana només queda un ramat d'ovelles.

82

Les notícies de què de moment disposem sobre l'activitat ramadera a Siurana no són gaire reculades. Les ordinacions de la batllia de l'any 1657 disposaren, en l'article 11, la prohibició de pasturar el bestiar foraster pel territori de la batllia; i en l'article 15 s'ordenà que els porcs i les truges restessin tancats i vigilats. Una reforma d'aquestes ordinacions, efectuada el 1759, va introduir-hi un article que prohibia pasturar en els rostolls mentre hi restessin les garbes.

A partir del darrer quart del segle XVII tenim notícies dels caps de bestiar gros que hi havia en determinades cases. L'any 1674, en una casa de Basella, es recomptaren 50

cabres, 11 cabrits, 7 crestats (mascles de cabra castrats), 3 bous, 5 vaques, 3 truges i 2 porcs. Aquestes xifres corresponien a una explotació ramadera d'una certa importància. En un inventari fet un any més tard, en una casa situada dins els murs del poble, tan sols consta que, en els estables, hi havia dos bous de 9 anys d'edat i un cavall.

Les disposicions de la batllia que hem esmentat en encetar aquest capítol varen ser freqüentment violades al llarg del segle XVIII. El 1734 es presentà una denúncia al tribunal de justícia de la batllia contra el propietari d'uns bous que havien entrat en un camp de blat de moro situat a

Basella. Vuit anys després, Josep Tornet, pagès de Basella, denuncià que les autoritats de la batllia li havien confiscat 40 caps de bestiar gros que pasturaven en el lloc anomenat Garriga dels Comuns. El 1757, Ramon Gorgot de Barcelona féu fer un pregó en el qual recordava, als propietaris d'altres ramats, la prohibició de pasturar en les terres adscrites a la seva finca, anomenada la Casa Gran, tant en els terrenys que eren conreats com en els que restaven erms.

Les autoritats de la batllia també tingueren competència en qüestions relacionades amb la salut del bestiar. El 1769, els pagesos de Siurana i Vilamalla denunciaren un ramat d'ovelles perquè consideraven que estaven infectades per la pigota (verola) i el batlle obligà que les ovelles fossin evacuades fora del territori de la seva jurisdicció.

El cadastre municipal de Siurana del 1803 recull una relació de 25 bous per llaurar les terres, repartits en 12 cases. Gairebé cada casa en tenia dos, llevat d'una que en tenia quatre i d'una altra que tan sols en tenia un.

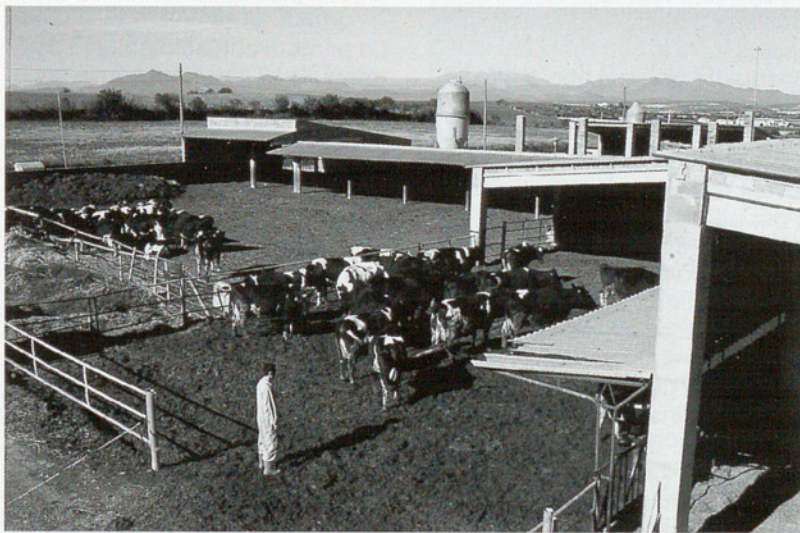
Durant bona part dels segles XVIII i XIX el terme de Siurana va ser receptor de ramats transhumants procedents del Ripollès, que venien aquí a passar l'hivern. És un fenomen que també es produí en d'altres pobles de la rodalia, però que a hores d'ara no ha estat estudiat. A Siurana les notícies que en tenim són indirectes i provenen dels llibres sacramentals de la parròquia.

Can Janot, una de les granges de vaques que hi ha al poble.

Segons diu el *Diccionario Geográfico* de Pascual Madoz, editat l'any 1849, referint-se a Siurana: "se cria ganado lanar, mular y con preferencia el vacuno". Aquestes dades sembla que es confirmen amb un cens ramader que es féu el mateix any i que dóna la xifra de 10 vaques, 8 bous i 14 cavalls. De totes maneres, és probable que aquestes dades fossin falsejades per motius fiscals, ja que semblen excessivament baixes si les comparem amb les del cadastre de 1803, i més encara si tenim en compte que el nombre de persones s'havia triplicat.

Les estadístiques ramaderes fetes en temps més recents

són més completes i realistes. Les corresponents a l'any 1964 donen les següents xifres: vaques de llet (169), vaques de carn (53), porcs (293), gallines (1706), pollastres (451), conills (310), cavalls (29), mules (17), ovelles (575) i cabres (2). Tot i que no ens podem refiar de la comparació d'aquestes últimes dades amb les del segle anterior, a causa de la manca de rigor amb què aquelles foren fetes, tot fa pensar que la ramaderia va adquirint una importància creixent com a complement de l'agricultura. Aquest increment fa que la ramaderia condicioni i, en bona part, absorbeixi, la producció agrària.

EL GRUP TEATRAL

32

Colla de gojaires (1943).

84

Siurana va tenir un grup de teatre molt actiu, vinculat a la parròquia, des de l'any 1942 i durant prop d'una dotzena d'anys. Aquesta colla teatral la va iniciar mossèn Joaquim Poch tan bon punt va arribar al poble, i en va ser l'ànima i el director fins que en va marxar. Era una època en què el jovent tenia poques distraccions i, per aquest motiu, ben aviat la iniciativa va aplegar més d'una trentena de persones. Hem de tenir present que, en aquell moment, al poble hi havia més jovent que ara i, a més, a Siurana s'aplegava gent jove de Tonyà, Estanyet i fins i tot de Vilamalla.

La temporada teatral començava passat l'estiu i s'allargava fins la quaresma. Els assaigs es feien

diàriament, a la rectoria, i en acabat s'aprofitava per fer gresca, fer-la petar o jugar alguna partida de tennis de taula.

La primera actuació de la temporada, per Nadal, eren els Pastorets, que a vegades es feien en castellà (*La cuna del Mesías*) i altres vegades en català (*El primer Nadal dels pastors*). A partir del gener s'assajaven les obres de teatre que s'havien de representar durant la quaresma. A cada representació –i a vegades se'n feien dues o tres de diferents en una mateixa temporada– se solia fer una obra llarga, amb dos o tres actes, i un sàinet.

Les obres es representaven a l'antiga sala de ball –la gent en deia popularment *el cafè* o

l'hostal– situat a la primera casa del carrer Nou. En aquest local de tant en tant també es feia cinema mut. A fora del poble només havien actuat en tres ocasions: a Flaçà, a Orriols i a Garrigàs. Algunes de les obres que van posar en escena són: *Los dos sargentos*, *L'algot del castell*, *Embolica que fa fort*, *3.333*, *Un pagès amb barretina*, *Trinidadito y Francón*, *Lirios y madre selvas*, *Diumenge de rams*, *El moliner de Ridaura*, *El ropavejero* i *Les cabòries de l'hereu Rafeques* –algunes d'elles escrites per en Salvador Vilà, un membre del grup– entre d'altres.

Amb els diners que es recaptaven amb la venda de les entrades i el

benefici que deixava un sorteig que es feia habitualment, sempre es pagaven totes les despeses i encara solien sobrar diners per anar a fer alguna sortida col·lectiva. Encara es conserva el record d'una excursió a Montserrat, una altra a Núria i una tercera a Olot, Vic i Sant Hilari.

Aquest mateix grup teatral s'encarregava de cantar els goigs per les cases, la nit del dissabte del Ram i la vigília de Pasqua a la nit, el dissabte de Glòria. Anaven a peu per totes les cases i masos del poble, juntament amb la gent més gran, que havia cantat

Alguns dels components de l'elenc teatral de la parròquia, el 1945. Darrera de tot, Emili Falgàs. Davant, per l'esquerra: Salvador Vilà, Miquel Pey, Jaume Heras, Josep Cairó i Simon Garriga.

Abri! 1944
16
Domingo

GRAN VELADA TEATRAL
CUANDO?

DONDE? En el Salón Teatra! de Garrigàs

A las 6 en punto de la tarde (hora oficial)

Los Jóvenes de A. C. de Ciurana, pondrán en escena el aplaudido y emocionante drama en 4 actos y en prosa de la C. D. S.

LOS DOS SARGENTOS

REPARTO: Capitán Derrillo o Sargento Guillermo, S. Vilà; Sargento Babero, G. Soler; Ayudante Meyer, M. Pey; Valentin, carcelero, J. Soler Vilà; Médico; Ciudad de Alcala, J. Conser; Federico, padre de Guillermo, J. Cairó; Enrique y Adolfo, hijos de Guillermo, S. Cairó y J. Falgàs; Gustavo, capitán de barco, J. Heras; Tomás, criado de Federico, F. Soler Pey; Teniente, F. Soler Pey; Cabo, J. Cairó. --- Oficiales y Soldados.

y acto seguido el divertidísimo juguete cómico en un acto

TRINIDITO Y FRANCON

REPARTO: D. Ambrosio, J. Cairó; D. Trinidad, S. Vilà; D. Franco, G. Soler; Tello, G. Costa; Antonio, J. Conser.

NO FALTES A TAN INTERESANTE REPRESENTACIÓN Y QUEDARÁS ALTAMENTE SATISFECHO.

A. M. D. G.

Imprenta TRAYTER, Pinedera

Programa de mà d'una de les representacions que el grup local va fer al poble veí de Garrigàs.

caramelles abans de la Guerra Civil. Era costum donar ous –símbol de la fecunditat i de la multiplicació– als gojaires i, amb el producte obtingut de la seva venda, es feia un àpat comunal. Encara que hi hagi el perill de deixar-nos algú, volem deixar constància dels membres de l'únic elenc d'actors que hi ha hagut a Siurana al llarg de tota la seva història. Són els següents: Genís Soler, Josep Soler, Josep Condom, Feliu Soler, Emili Falgàs, Salvador Cairó, Josep Cairó, Francesc Gifreu, Lluís Jaén, Jaume Cairó, Jaume Saguer, Joaquim Cairó, Robert Heras, Joan Vilà, Joan Noez, Salvador Vilà, Joan Pagès,

Cantarem o sí?

Els gojaires que anaven a cantar saludaven amb la següent presentació les cases que visitaven:

“Tu, petit, que vas davant, venta tres trucs a la porta. Ninetes baixeu a obrir que aquí som els amics vostres. Cantarem o sí?”.

En acabat s'acomiadaven d'aquesta manera:

“I el que porta la cistella ja sabeu que és un hereu. S'estima més la donzella, que tots els ous que li dareu”.

Quan es trobaven una casa –sempre n'hi solia haver alguna– que es negava a escoltar els goigs, havien de sentir aquesta tonada:

“I a la gent d'aquesta casa no els hi volem ni bé ni mal, sinó ronya i pigota i si convé mal de queixal. La mestressa morta al llit i l'amo de cap a la tina”.

Joan Falgàs, Jaume Vinyes, Genís Costa, Jaume Heras, Ramon Asperó, Maurici Costa, Eugeni Falgàs, Pere Costa, Pere Saguer, Miquel Pey, Miquel Heras, Jeroni Falgàs, Francesc Noguer, Joan Puignou, Nemesi Subirós i Joan Soler. Només en una obra hi van intervenir –i encara molt breument– dues noies: la Margarida Condom i la Roser Cairó.

Festa dels Vells, organitzada per l'Associació Cultural, Esportiva i Recreativa de Siurana el 1997.

UNA LLEGENDA:

El castell de Siurana d'Empordà

“Les seves runes s'aixequen al massís muntanyós de Sant Pere de Roda (), a l'Alt Empordà. Fou estada del darrer gegant senyor de tot el Pirineu, que fa molts anys, però molts anys, que se'n va anar no se sap on i abandonà el castell, que després ningú no volgué habitar per por, i que de mica en mica ha anat caient.*

Abans els gegants feien tremolar el món, que era poc per a ells, fins al punt que Nostre Senyor es va espantar i envià el Diluvi Universal per ofegar-los i treure's aquella plaga de mala feram del davant. Per això no els van voler a l'Arca de Noè.

Les aigües van ofegar totes les gegantes, però van sobreviure al cataclisme vint gegants, que tota la vida seran els mateixos, perquè com que no hi ha gegantes, no podran néixer més gegants. Déu els va escampar per tota la terra amb l'encàrrec que guardessin i vigilessin les muntanyes perquè mai no s'ensorressin ni s'enfonsessin, i perquè si mai s'esquerdaven o trontollaven les reforcessin i sostinguessin. El gegant de Siurana era el guardià dels Pirineus, que s'ha quedat sense guàrdia des que se'n va anar.”

(*) No entenem aquesta confusió, ja que és evident que hauria de dir que les seves runes s'aixequen en un turó al mig de la plana de l'Empordà.

(Joan Amades: *Folklore de Catalunya. Rondallística.* Barcelona, 1950)

Flor de saüc assecant-se.

Espiga d'ordi.

DUES RECEPTES:

Recepta per al mal de fetge

“-5 fels de porc

-Herba felera

-Flor de saüc

-Carbassina de verder

-Flor de camamilla

-Discòrdia

Qualsevol dia del mes de maig.

Per un litre d'oli cinc fels.”

(Facilitada per Genís Costa)

Un remei per a la grip

“Aprovecho esta ocasión para saludaros deseandoos buena salud y que os veais libres de la Gripe que hace tantos estragos: Estos dias me sentí atacado y me curé en 24 horas tomando una taza de agua de sanguinaria por la noche, por la mañana y á medio dia, sin tomar ningún alimento; os lo digo para que lo probeis si alguno de vosotros se siente enfermo; si con esto no se va hay que tomar un té purgante ó aceite de ricino, lavativas, baños de piés con sal y vinagre y beber agua de ordi, mostaza á los piés y si con todo esto la sangre no se relaja no hay más remedio que usar sangoneras”.

(De la correspondència privada conservada per en Genís Costa)

EL VEDAT DE CAÇA

33

Bàscula pública construïda amb els recursos del vedat.

88

És habitual a Siurana la presència d'espècies animals habitualment buscades pels caçadors, com ara el conill, la perdiu, la guatlla, el tord, el tudó, la tórtora, la becada, la fotja i diferents classes d'ànecs. Últimament s'ha fet alguna batuda escadussera del senglar, conjuntament amb caçadors de Garrigàs. Tot i això, aquests últims anys la cacera en el terme ha disminuït. La caça de totes aquestes bèsties que hem citat –unes més que altres– és habitual entre els siuranencs des de temps reculats, que cada vegada més entenen la cacera com una activitat esportiva i de lleure.

El dia 30 de juliol de 1973 es va

constituir l'Agrupació de Caçadors Esportius de Siurana, responsable del vedat de caça del poble, a partir d'aleshores inscrit amb el número 10.099. Fins aquell moment havia estat un vedat lliure però, com que venia molta gent de fora a caçar, es va veure la necessitat de fitar-lo, la qual cosa es va fer amb el vist-i-plau de tots els propietaris del poble.

En el moment de la seva creació, el vedat estava regit per un consell d'administració format per les següents persones: Joan Pagès (president), Claudi Serra (secretari), Josep Maria Climent, Maurici Costa, Josep Dabau, Joan Nogué, Àngel Noguera, Jaume Figueras, Miquel

Iglesias, Vicenç Pagès, Miquel Puignou, Josep Puignou, Feliu Soler, Pere Trulls i Pere Vilà, tots ells veïns de Siurana.

Hi havia tres tipus de socis: directes, indirectes i especials. Els socis directes eren els associats residents a Siurana i els que, malgrat viure en un altre lloc, tenien terres al poble. Els socis indirectes eren les persones que, malgrat no viure a Siurana, hi tenien parents. I, per últim, s'admetien fins a deu socis foranis, amb l'única

condició que paguessin una quota d'entrada força superior als altres.

Durant els primers anys de funcionament de l'Agrupació de Caçadors es van organitzar algunes competicions de tir al plat, el primer any al Serrat i posteriorment a les Costes. Després es van deixar de fer i ja no s'han continuat més.

La segona junta que va tenir l'Agrupació fou més reduïda: hi havia en Jaume Figueras de president, en Miquel Puignou de secretari i en Pere Trulls i en Pere Vilà de vocals. Fou durant el mandat d'aquesta junta que es va tirar endavant, amb la col·laboració de l'Ajuntament, la

Caus prop del molí d'en Biell.

construcció del Centre Social, edifici situat a la plaça Major del poble i que encara ara continua essent el lloc de trobada de tots els siuranencs quan s'ha de celebrar alguna festa, àpat de germanor, acte cultural, etcètera. Aquesta és l'obra més important que ha tirat endavant l'Agrupació de Caçadors des de la seva creació. A banda d'això, periòdicament ha realitzat i realitza obres de millora en els camins del terme municipal, subvenciona el club de futbol, aporta ajuda econòmica a les publicacions locals i organitza un sopar popular al final de cada temporada de caça.

Actualment l'entitat té un centenar d'associats –entre socis locals i foranis– i té una junta formada per Joan Heras (president), Joan Fayet

Carnet de soci de Jaume Figueras, membre de la primera junta del vedat.

(vicepresident), Jordi Subirós (tresorer), Jaume Vilà (secretari), i Rafael Almeda, Josep Pascual, Joan Noguer, F. Xavier Fayet i Joan Subirós com a vocals. Aquesta junta ha redactat uns nous estatuts per a l'entitat, que foren aprovats a l'assemblea general de socis del 12 d'abril de 1996.

L'última acció important que ha dut a terme l'Agrupació de Caçadors ha estat la construcció d'una bàscula pública a Basella, a tocar el camí asfaltat que va de Siurana a la carretera de la Bisbal.

EL FUTBOL

34

90

El primer equip de futbol que hi va haver al poble, anomenat *Santa Llúcia*, l'hem de situar en els inicis de la dècada dels cinquanta. Tenia el camp a l'Erm de l'ermita de Santa Llúcia, a Tonyà, i l'equip, que jugava a la categoria regional, estava format per gent de Siurana i de Vilamalla. L'experiència només va durar un parell de temporades, però deixem constància dels dos presidents de l'entitat: en Narcís Guixeres i en Ramon Figueres. A la Junta també hi havia dos siuranencs, en Jaume Saguer i en Genís Costa.

L'origen de l'actual club, la *Unió Esportiva Siurana*, l'hem d'anar a buscar a la festa major de Santa Coloma de l'any 1980.

L'equip de futbol Santa Llúcia, a la dècada dels cinquanta.

Aquella diada es va organitzar un partit de futbol entre casats i solters i, a partir d'aquest fet, es va decidir formar un equip estable. L'equip estava format pels següents jugadors, la majoria del poble: Josep Cruset –porter– Pere Condom, Jaume Vilà, Antoni González, Agustí Ripoll, Joan Fàbregas, Pere Costa, Josep Amadeo (*Tito*), Antoni Gifreu, Joan Heras (*Bordas*), Josep Fàbregas, Enric Costa, Faustí Casademont, Pere Joan Martí, Càndid Tardio (*Candi*), Ramiro Combarros, Joan Busquets, Josep Busquets i Joan Fayet. L'entrenador era un dels jugadors, l'Agustí Ripoll. Quan van començar jugaven a la categoria d'aficionats comarcals i el primer any van quedar subcampions. En

aquells moments existia també un equip infantil, en el qual havien jugat, entre d'altres, en Jordi Subirós, en Joan Subirós, en Manel Marcè, en Joan Josep Saguer, en Francesc Roura, en Miquel Bartís i en Xavier Fayet. Aquesta pedrera es va perdre i no va tenir continuïtat per la manca de jovent al poble.

El primer camp, cedit per Salvador Vilà, era al Serrat. Però, quan l'equip va passar a la categoria d'aficionat provincial, el terreny de joc es va fer petit i se'n va haver de buscar un altre. Després d'algunes gestions, en Rafael Almeda va cedir un camp

al cantó de la carretera que va de la Bisbal a Figueres. Els vestidors es van construir amb l'ajuda de molta gent del poble, que hi va aportar el seu treball personal desinteressadament. S'hi va jugar durant quatre o cinc anys, fins que l'Ajuntament va construir el camp actual, dins el nucli urbà del poble. Aquest fet va coincidir amb el desmembrament de l'equip inicial (els jugadors van anar plegant, sobretot per raons d'edat) i amb l'ascens a tercera regional. A l'equip només hi van quedar tres persones del poble: en Pere Condom, en Jordi Subirós i en Jaume Vilà. Posteriorment s'hi van incorporar d'altres siuranencs: primer en Manel Marcè i, més tard, en Miquel Marcè.

El 1991 hi va haver un intent de fer un gran equip –per intentar pujar de categoria– i amb

L'equip a finals de la dècada dels vuitanta.

aquest objectiu es van fitxar jugadors de tota la comarca que jugaven en categories superiors, però l'experiència va fracassar.

És un costum del club que els jugadors del poble, quan es retiren, entrin a formar part de la junta directiva. Durant tota la

història del club hi ha hagut cinc presidents de la Junta: Pere Trulls, Pere Costa, Josep Garcia (*Pitu*), Joan Heras (*Bordas*) i Joan Busquets. També ha tingut cinc entrenadors: Agustí Ripoll, Joan Heras, Josep Falgàs, Narcís Bosch i Josep Maria Bueno. En aquests moments l'equip continua jugant a tercera regional i té com a entrenador en Josep Falgàs.

Per últim, cal dir que l'agost de 1995 es va incorporar a la *Unió Esportiva Siurana* un equip de noies, que jugava a la categoria de la lliga gironina femenina. Formaven part d'aquest equip quatre siuranenques: Glòria Pey, Esperança Pey, Ester Puignou i Sònia Jurnet. El responsable i dinamitzador de l'equip era l'Àngel Jordà. Només va jugar una temporada.

L'únic equip femení que hi ha hagut a Siurana, que només funcionà la temporada 1995-96.

SIURANA AVUI

35

92

El poble de Siurana és, avui, a la llista dels municipis petits de la comarca de l'Alt Empordà. L'últim cens oficial, fet el 1996, donà la xifra de 153 habitants (72 homes i 81 dones). Oficialment consta que, en tot el poble, treballen 26 persones (a més de les mestresses de casa, que no estan comptabilitzades): 19 pagesos i 7 treballadors dedicats a altres tasques. Segons aquest mateix cens, els conreus de secà més habituals actualment són els de cereals (blat, civada i ordi), els farratges (userda i raigràs) i el girasol. Els conreus de regadiu més corrents són el blat de moro, el girasol i la userda. Quasi no hi ha terrenys erms, de vinya ja no en queda cap, i

Una forta ventada va fer caure recentment l'alzina centenària de la Brava.

d'oliveres se n'han conservat ben poques. Malgrat tot, aquests últims temps s'ha fet una plantació d'oliveres molt important, cap al sector del Molí d'en Biell, que ha fet canviar sensiblement aquells paisatges.

Hi ha sis granges de porcs, dues de pollastres, cinc de vaques, vuit de vedells i un ramat d'ovelles.

De les aproximadament 75 cases que hi ha, tres quartes parts són habitades; la resta són buides. D'aquestes últimes n'hi ha poquíssimes que estiguin en venda. Aquest fet, a

més de la manca d'un pla d'urbanisme que orienti les noves construccions, dificulta molt el creixement de la localitat. La resolució d'aquest problema és, en aquests moments, una prioritat dels governants locals.

L'estancament –i fins i tot podríem dir la davallada– que pateix Siurana dificulta molt el manteniment dels seus serveis, de tal manera que en aquests últims temps el poble s'ha quedat sense la fleca, que era

L'equip de futbol de la temporada 1996-97. Drets, d'esquerra a dreta: Beni Sargatal (delegat), David Prada, Marc Berneda, Rafael Roura, Josep Mont, Joan Casals, Josep Camps, Miquel Marcè, Miquel Barceló, Josep Falgàs (entrenador). Ajupits, d'esquerra a dreta: Josep Barceló, Jaume Vilà, Albert Masoliver, Àngel Roura, Joaquim Vert (porter), Josep M. Sánchez, Gerard Sala i Manel Marcè.

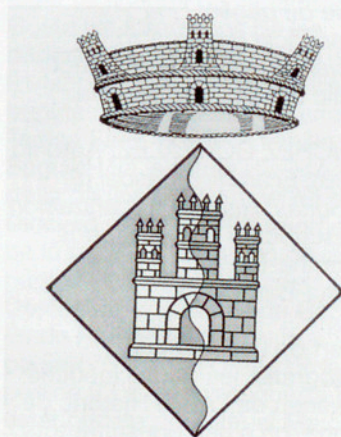
Can Cusí, vist des de darrera del Centre Social.

l'única botiga que hi havia. El bar del Centre Social, que només obre els dies de festa, va fent la viu-viu. L'escola, amb menys d'una desena d'alumnes, no té tampoc un futur gaire falaguer.

Pel que fa als serveis mèdics, habitualment s'atenen els malalts en el dispensari municipal –situat a l'edifici de l'Ajuntament– cada dimarts, durant una estona al migdia.

En poc temps s'han inaugurat a Siurana dues cases destinades al turisme rural: una al veïnat de

Escut heràldic de Siurana, oficialment vigent des del 15 de gener de 1997.

Basella (*can Navata*) i una altra al nucli del poble (*el Molí*). A aquesta última casa l'any 1997 la Generalitat li concedí el Diploma Turístic de Catalunya.

Per últim, cal dir que a final de 1996 es creà l'Associació Cultural, Esportiva i Recreativa de Siurana, amb l'objectiu de dinamitzar la població des del punt de vista social i cultural. Corre a càrrec d'aquesta entitat, a banda de molts altres actes, l'organització de les dues festes majors: una el tercer cap de setmana d'octubre i l'altra el primer dia de l'any.

Bibliografia

BADIA I HOMS, Joan (1981): *L'arquitectura medieval de l'Empordà (Alt Empordà)*. Diputació de Girona. Girona.

Catalunya Romànica (1990), volum IX. Editorial Enciclopèdia Catalana (article sobre la torre de Basella, signat per Jordi Bolós i Masclans).

EGEA CODINA, Antoni (1995): *Aspectes històrics de Siurana d'Empordà (939-1803)*. Col·legi Públic "El Serrat". Siurana.

MALLARACH, Josep M. (1989): *Els volcans*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona i Caixa de Girona.

MARQUÈS, Josep Maria (1984): *Pergamins de la mitra (891-1687)*. Arxiu Diocesà de Girona. Girona.

MARQUÈS, Josep Maria (1993): *La parròquia de Siurana. Esglésies de Santa Coloma de Siurana i "Santa Llúcia" (Sant Esteve) de Tonyà*. Col·lecció Sant Feliu. Col·legi Públic "El Serrat". Siurana.

MARQUÈS, Josep Maria (1995): *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*. Institut d'Estudis Empordanesos. Col·lecció Monografies Empordaneses. Volum 1. Figueres.

MARTINELL, Jordi i DOMÈNECH, Rosa (1985): *Característiques tafonòmiques i paleoecològiques del pliocè marí de l'Empordà*. Generalitat de Catalunya i Diputació de Girona. Centre d'Investigacions Arqueològiques. Girona.

MATAS I BALAGUER, Josep (1986): *Els estanys eixuts*. Quaderns de la Revista de Girona. Diputació de Girona i Caixa de Girona. Girona.

PUJOL I FABRELLES, David (1990): *Aproximació a la història escolar de Siurana d'Empordà*. Col·legi Públic de Siurana. Siurana.

PUJOL I FABRELLES, David (1991): *Siurana d'Empordà, un poble de pagès. Una experiència d'educació ambiental a l'escola*. Col·legi Públic de Siurana. Siurana.

SÁNCHEZ GONZALEZ, Antonio (1993): *El archivo condal de Ampurias. Historia, organización y descripción de sus fondos*. Columna-El Pont de Pedra. Girona-Barcelona.

A part de l'esmentada bibliografia, les dades inèdites provenen de l'Arxiu Històric de Girona, on s'han consultat tots els protocols de Siurana i de

Figueres; de l'Arxiu Municipal, dipositat a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres; de l'Arxiu Parroquial; i, per últim, de diversos documents facilitats pels veïns del poble.

Agraïments

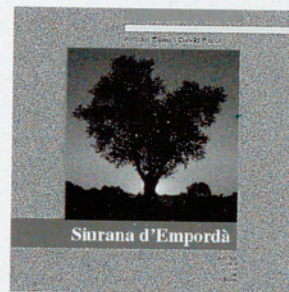
La realització d'aquest quadern no hauria estat possible sense la col·laboració d'un gran nombre de persones que, en un o altre moment, ens han ajudat aportant documentació escrita, facilitant-nos fotografies, resolent-nos dubtes puntuals, acompanyant-nos en el nostre treball de camp, etc. Tenim l'obligació de citar, en primer lloc, la Rosa Domènech i en Jordi Martinell, autors del capítol dedicat al *Pliocè marí*; la Montserrat Batllósera, autora del capítol *Siurana a la crònica de Muntaner* i assessora lingüística de tot el volum; la Maria Teresa Siñol, que ens ha fet alguns dibuixos per il·lustrar el llibre; i en Josep Tornafoch, autor de l'esbós que ha servit per a dissenyar el plànol de situació. En Salvador Vilà ha estat un guia excel·lent i ha representat una ajuda constant al llarg de tota la gestació d'aquest treball. També hem d'agrair l'ajuda, entre d'altres, a les següents

persones: Carme Costa, Josep Costa (*Pepet Pascol*), Genís Costa, Josep M. Ripoll (*Sopa*), família Puignou-Payet, Josep Fàbregas, Jaume Figueras, Joan Heras (*Bordas*), Carme Daurella, Assumpció Trulls, Família Noguer-Puignou (*can Cusi*), Josep Casero, Mercè Álvarez, Anna Buixeda, Josep Condom, Jaume Condom, família Noguera, família Saguer-Vila (*can Pau*), Pere Bahí, Laura Vilà, Mn. Jaume Pratdesaba, Marisa Roig, Joan Falgueras, Joan Serra, Erika Serna i Teresa Saguer.

Procedència dels gravats

Són d'Ernest Costa i Savoia les fotografies de les pàgines 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 56, 57, 59, 62, 63 (inferior), 68, 69, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 81, 82, 83, 87, 88, 89, 91 (inferior) i 93 (superior dreta). Són de David Pujol les de les pàgines 34, 63 (superior), 86 i 92. Han estat cedides per Salvador Vilà les de les pàgines 13, 24, 30, 61 (superior), 84 i 85. La il·lustració de la pàgina 21 (inferior) és extreta del llibre *L'Empordà a la "Crònica" d'en Muntaner*, de Carles Rahola, i els peixos de les pàgines 36 i 37 són extrets del llibre *El Ter*, de J. Boadas, J.M. Oliveras i X.

Sunyer (número 12 d'aquesta mateixa col·lecció). La de la pàgina 10 ha estat cedida per Miquel Heras. El mapa de la pàgina 35 és de la Biblioteca Nacional de Madrid i el plànol de la pàgina 27 és de Rosa Bassols. La família Condom ha cedit la de la pàgina 21 (superior) i Jaume Figueras ha deixat reproduir el carnet de la pàgina 89. És de l'Arxiu de la Biblioteca del Palau de Peralada la de la pàgina 58 i de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà la de la pàgina 31. La fotografia de la pàgina 54 ha estat cedida per Joan Heras. Pere Trulls ha deixat la de la pàgina 26. Són de la família Noguer-Puignou les il·lustracions de les pàgines 27 (inferior), 50, 60, 64, 65, 77 i 79. La de la pàgina 33 és de Josep Casero. L'escut municipal de la pàgina 93 ha estat cedit per l'Ajuntament de Siurana. Han estat facilitades per la família Costa les fotografies de les pàgines 12, 61 (inferior), 66, 90 i 91 (superior). Els dibuixos de les pàgines 19 i 29 són de Maria Teresa Siñol. És de la família Saguer-Vila la fotografia escolar de la pàgina 67. Són del Museu Diocesà de Girona les imatges de la pàgina 25. La foto de la pàgina 70 és de l'Arxiu del Col·legi d'Arquitectes de Girona. És de Ramon Fitó la de la pàgina 75. La fotografia de la pàgina 93 superior esquerra ha estat cedida per Miquel Marcè.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines. S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: *Guies*, en vermell, i *Monografies locals*, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Monografies locals

Darrers títols publicats

Agullana

per Enric Tubert

Olot

per Jordi Canal i Morell

Llegendes i misteris de Girona

per Carles Vivó

Palafrugell

per Xavier Febrés

La Jonquera

per Albert Compte

La Cellera de Ter

per D. Pujol i Ll. Llagostera

Cassà de la Selva

per E. Bagué, O. Gutiérrez i J. Carreras

Hostalric

per M. Duran, J. Juanhuix i R. Reyero

Figueres

per A. Romero i J. Ruiz

Crespià

per J. Busquets

Lloret de Mar

per Joan Domènech

Banyoles

per J. Grabuleda i J. Tarrús

Puigcerdà

per Sebastià Bossom

Begur

per Lluís Costa

Viladrau

per M. Feliu, I. López, X. López i Ll. Pagespetit

Camós

per M. Duran

Camprodon

per Sílvia Planas

Maçanet de la Selva

per El Taller d'Història

Sant Jordi Desvalls

per S. Planas i N. Puigdevall

Ribes de Freser

Per Miquel Sitjar

Salt

per X. Alberch i J. Burch

Sant Joan de les

Abadesses

per J. Albareda i J. Ferrer

La Vall de Bianya

per J. Murlà Giralt

Capmany

per A. Egea i M. Roig

Gualta

per Ramon Alberch

Platja d'Aro

per Pere Barreda

La Vajol

Albert Juanola

Vilobí d'Onyar

per Dora Santamaria

Vilafant

per J. M. Bernils

Osor

per F. Bruguera i N. Ramió

Maçanet de Cabrenys

per Pere Roura i Sabà

Santa Coloma de Farners

per J. T. Grau, J. Mestre i R. Puig

Riells i Viabrea

per Jordi Collell i Carme Escudé

Siurana d'Empordà

per Antoni Egea i David Pujol

Propers títols

Les Lloses

per J. Gordi i R. Llimós

La Vall de Campmajor

per Joan Fort

Guies

Darrers títols publicats

Els jueus a les terres gironines

per Ramon Alberch i Narcís Jordi Aragó

Rutes d'art sacre (1939-1985)

per Josep Maria Marqués

Les havaneres,

el cant d'un mar
per Xavier Febrés

Els estanys eixuts

per Josep Matas

El món del suro

per S. Hernández

El Ter

per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer

Trens i carrilets

per Josep Clara

Canvistes i banquers

per Narcís Castells

Màgiques, pors i supersticions

per Carme Vinyoles

Els volcans

per Josep M. Mallarach

Els indians

per Rosa Maria Gil

Els Pirineus, del Puigpedrós al Puigneulós

per Josep Clara

Cristians de Girona

per Josep M. Marqués

L'estany de Banyoles

per M. Coma i J. Gratacós

Els rellotges de sol

per M. Gil

Els maquis

per J. Clara

Els monuments megalítics

per J. Tarrús i Júlia Chinchilla

El pessebrisme

per J. Dalmau i Corominas

La ceràmica

per Andreu Bover

La farga

per Jordi Mascarella

Castells vius

per C. Vinyoles, M. Torns i P. Lanao

La pesca

per J. Sala i J. Domènech

La ramaderia

per P. M. Parés i T. Vilaró

Els protestants

per Josep Clara

La tramuntana

per J. M. Dacosta i X. Febrés

El Montseny

per J. M. Rueda i J. Tura

L'electricitat

per M. Pous i J. Callol

El periodisme

per Lluís Costa

Els glacials

per Jordi Fernández

L'excursionisme

Per Jordi Dalmau

La Girona dolça

per J. V. Gay i N. Puigdevall

Les campanes

per Carles Sapena

Propers títols

La ciutadella de Roses

per C. Díaz, H. Palou i A. M. Puig

El Teatre

per Josep Vila

La present monografia és una síntesi actualitzada de tot el que coneixem fins ara de la història de Siurana, tant de les èpoques més reculades com de l'època contemporània. Seguint l'esperit d'aquesta col·lecció de monografies locals, els autors han intentat posar a disposició de tothom, d'una manera entenedora, el resultat d'alguns anys de recerques. Les fotografies d'Ernest Costa han enriquit el llibre i han contribuït a donar-li el valor didàctic i divulgatiu que es buscava.

Antoni Egea i Codina (Girona, 1957) de ben jove s'interessà per la història i per l'arqueologia medieval. És autor de diversos treballs, publicats principalment als *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*. També ha escrit el llibre **Aspectes històrics de Siurana d'Empordà** (1995) i és coautor, juntament amb Marisa Roig, del volum **Capmany** d'aquests Quaderns.

David Pujol i Fabrelles (La Bisbal, 1965) és mestre i llicenciat en Ciències de l'Educació. Exerceix al Col·legi Públic "El Serrat", de Siurana, des del curs 1989-90. Ha redactat, sol o en col·laboració, articles i llibres de divulgació, opuscles didàctics i treballs d'història de l'educació. Recentment ha guanyat el Premi Josep Pallach amb el treball **Els orígens de l'escola catalana**.

MONOGRAFIES LOCALS

Diputació
de Girona

Caixa de Girona